శ్రీరస్తు.

నీతికథామంజరి

ఇది

మాదిరాజు రఘునాథరావుగారిచే

రచియింపఁబడి

గుంటూరు

ప్రభాకర ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1941

 [వెల పండ్రెండు అణాలు

గ్రంథకర్త దంపతులు

పండితాభిప్రాయములు

శ్రీ మాదిరాజు రఘునాథామాత్యప్రణీతంబగు 'నీతికథామంజరి' యను గద్యపద్యాత్మకమగు గ్రంథమును జూచితిని. పాకము ద్రాక్షాపాకము. నీతిని బోధించి, విద్యార్థులను సన్మార్గమున నడపుటకు మహోపకారము. తథాపి ఆంధ్ర విద్యార్థులకుఁ జదువుట కుత్సాహమును గల్గించుట కెంతయు నొప్పియున్నది. అర్థావబోధము కానప్పుడే విద్యార్థులు గ్రంథపఠనమునకుఁ గడంగరు. ఈ గ్రంథ మాలోపమును దీర్చినది. కావున విద్యార్థుల క్షేమముఁ గోరినచో నిట్టిగ్రంథములను విద్యాశాఖవారు, అవశ్యపఠనీయ ములఁగఁ జేయుదురని నేను నమ్ముచున్నాను.

గుంటూరు,
16—6—1941.

కాశీ కృష్ణాచార్యులు,
అవధానిశిరోమణి.

ఆర్యులారా!

మాదిరాజు రఘునాథామాత్యునిచే రచింపఁబడిన నీతికథామంజరియనుగ్రంథంబును స్థాలీపులాకన్యాయంబునఁ బరిశీలించియుంటిని. ఇయ్యది పరవస్తు చిన్నయసూరిచే రచింపఁబడిన నీతిచంద్రికయను గ్రంథము ననుసరించి నీతికథలన్నియుఁ బద్యరూపమున రచింపఁబడినది. ఈ ప్రబంధము పాఠశాలలయందు బాలురకుగాని తదితరులకుఁగాని యత్యంతోపకారియని గ్రంథనామముననే వెల్లడియగుచున్నది.

ఈకవి యిదివరలోఁ గొన్నిశతకములుగూడ రచించియున్నాఁడు. ఈప్రబంధమందలి శైలినాతి కఠినమై, రసవత్తరమై పాఠకుల హృదయారవిందములఁ దనుపార్చుచున్నది. అచ్చటచ్చటఁ గొన్నికొన్నికథలయందలి వర్ణనములఁ బరికింపఁ బూర్వకవులను జ్ఞాపకముచేయుచుండును. వీరికిఁగల వ్యవహారకార్యములిట్టివని చెప్పనలవిగాదు. ఒకగడియయైనను తీరికలేని పనులున్నను, విసువుజెందక యాకార్యంబులన్నియుఁ జక్కఁబెట్టుకొనుచు మధ్యలో నేదియోయొకసమయమునఁ దనకుగల మేధాశక్తిచే నిట్టిగ్రంథములను రచించుచు వచ్చుచుండెడివాఁడు. ఇట్టి గ్రంథరచనాశక్తి సామాన్యముగ కార్యాంతరములుగలవాని కుండుట యరుదని నానమ్మకము.

ఎప్పుడుచూచినను వారిచిత్తము భావప్రపంచమునఁ దేలియాడుచుండును. కావుననే యెన్నిదుష్కరంబులగు కార్యంబులున్నను, భగవదనుగ్రహమువలన నిట్టిగ్రంథంబులు రచింపగలిగిరి. ఇక ముందైనను శ్రద్ధతో నిట్టికావ్యంబులనే రచించి శారదాపీఠంబున శారదాదేవికిఁ బుష్పమాలికలవలె సర్పింతురని నేను విశ్వసించుచున్నాను.

గుంటూరు,
20–6–1941.

ఇట్లు,
రత్నాకరం అనంతాచార్యులు,
ఉభయభాషాప్రవీణ, శతావధాని.

విజ్ఞాపనము.

ఈ గ్రంథరచన కెంతయుం బట్టుదలయే కారణము గాని వేఱొండుకాదు. లేనియెడల నాకున్న కష్టములలో నిది నెఱవేఱెడిది కాదు. పురుషప్రయత్నమువలనఁగానిపనియే లేదని మొదటినుండియు నావిశ్వాసము. అందువలన నే నీపని నిర్వహింపఁగల్గితిని.

కం॥ గుడికూలును, నుయిపూడును,
వడినీరునఁ జెఱువుతెగును వననిధులింకున్
జెడనిది పద్యంబొకటి
కుడియెడమలఁ జూడకన్న గువ్వలచెన్నా.

అనుకరణి గ్రంథములవలె నితరము లెవ్వియు శాశ్వతములు గావని యెంచి మొదటినుండియు నెన్నిపనులు నన్ను బాధించుచున్నను "కవికిని శిల్పికిన్ కలముఁగైకొని వ్రాయుచునున్న నూతెఱుఁగ్, నవనవచిత్రకల్పనలు" నను నార్యోక్తి ననుసరించి మధ్యమధ్యలో నేదియోయొక గద్యమో, పద్యమో, కీర్తనయో, శతకమో, వ్రాయుచుండెడివాఁడను. ఇదివరలోఁ గొన్ని శతకములను వ్రాసితిని.

మా మాతామహస్థానమువారు కవులేగాక వైద్యశాస్త్రవేత్తలుగూడ నగుటంబట్టి నేనుఁ గొంత వైద్యశాస్త్రమునందుఁ బరిశ్రమఁబొనరించి "చికిత్సానిధి" యను వైద్యశాస్త్రగ్రంథము నొకదానిని రచించియుంటిని.

ప్రస్తుతకాలమున నిట్టి గ్రంథములు చూచువారు లేకపోయినను "కాలోహ్యాయం నిరవధిర్విపులాచ పృథ్వీ" యన్నట్లు విశాలభూమండలమునం దెప్పుడైనను జూచువా రుద్భవింపకమానరని తలంచి దేహబలముకంటె బుద్ధిబల మెక్కుడని బోధించు నీతిగ్రంథ మొకటి పద్యరూపమున నున్న సమంజసమని యూహించి యీ నీతికథామంజరియను గ్రంథ మును రచించితిని. కాన పండితులెల్లరు సుహృద్భావమున మన్నింపఁ బ్రార్థితులు.

ఈ గ్రంథమును శ్రద్ధగాఁ బరికించి తమ యభిప్రాయ మొసంగిన శ్రీమాన్ ఉభయభాషాప్రవీణ, శతావధానియు నగు రత్నాకరం అనంతాచార్యులవారికిని, అవధానిశిరోమణి, శ్రీ కాశీ కృష్ణాచార్యులవారికిని నేనెంతయుం గృతజ్ఞుఁడను.

ఇట్లు,

మాదిరాజు రఘునాధరావు.

వి ష య సూ చి క.

ప్రథమాశ్వాసము

ద్వితీయాశ్వాసము

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీరస్తు.

శ్రీరామాయ నమః.

నీతికథామంజరి

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీరాధారమణుండు భక్తజనహృ ♦ త్సీమాలయుండుగ్రపా
కారాతి ద్రుహిణాదినిర్జరకిరీ ♦ టాంచన్మణీంద్రప్రభా
వారాలంకృతపాదపంకజుఁడునౌ ♦ వైకుంఠవాసుండు వి
స్తారైశ్వర్యములన్ శుభంబులను ని♦చ్చల్మాకుఁ జేకూర్చుతన్.

చ॥ కలుములరాణి పావని జ ♦ గంబులకున్ జనయిత్రి తన్నిలం
గొలుచుచునుండువారలకుఁ ♦ గోరినసంపదలిచ్చి ప్రోవుగా
దిలి జలజాయతేక్షణుని ♦ దేవియునై చెలువారుచుండునా
కులుకుమిటారి పాల్కడలి♦కూతురు మాకిడి ప్రోచుతన్ సిరుల్.

ఉ॥ శీర్షమునన్ వియన్నదినిఁ ♦ జేర్చి భవాని ధరించి మేన, సం
ఘర్షము మాన్పియిర్వురను ♦ గాఁగిటఁదన్పుచు దక్షిణుండు నా
హర్షముతోఁ దదీప్సితము♦లన్నియుఁ దీర్చిన శంకరుండు దు
ర్ధర్షసమస్తసంపదలో♦సంగి కృపన్ మముఁ బ్రోచుఁగావుతన్.

ఉ॥ గుబ్బలపేనికిం గలిగి ♦ గుబ్బలివిల్తునిఁ బెండ్లియాడి తా
గబ్బిన లోకము ల్గలఁచు ♦ కాసర దైత్యు నణంచి దిక్కులం
బ్రబ్బిన సద్యశంబుఁగని ♦ భక్తులఁగాచు భవాని మమ్మొలన్
నిబ్బరికంబుతో నెపుడు♦నిత్యశుభంబు లొసంగి ప్రోచుతన్.

చ॥ ఎలమిఁదలిర్ప లోకముల♦నెల్ల సృజించుచు వెల్గు నాల్గుమో
ముల నివసింపఁజేసి యల♦ముద్దులపల్కుల కుల్కు లాడి; ని
ర్మలకమలాసనంబున ర♦మాపతిఁగొల్చుచునుండునట్టి యా
పలుకులబోటిచెల్వఁడెడ♦బాయక మాకుఁజిరాయువీవుతన్.

చ॥కులుకుమిటారియై కలల♦కున్ నిధియై వెనువెంటఁ బ్రాఁతమి
న్కులతుదలేయెడం జెలుల♦కూటువులై వినుతింపముద్దురా
చిలుకకుఁ బాటలం గఱపు♦చిన్మయరూపిణి నల్వరాణి తా
నలరుచు నావిశాలరస♦నాంగణమందు నటించుఁగావుతన్.

ఉ॥ అబ్బురపాటుదోప లవ ♦ ణాంబుధి రాము నన్నుజ్ఞ దాటి ప
ల్గబ్బితనంబునన్మొలఁగు ♦ కర్బురవీరులఁజంపి లంకఁ దా
నుబ్బునఁగాల్చి సీతకు ర ♦ ఘూత్తము ముద్రికనిచ్చితద్గతిం
దెబ్బున రామచంద్రునకుఁ♦దెల్పినమారుతి సన్నుతించెదన్.

—♦ సు క వి స్తు తి ♦—

మ॥ నెనరుంబూని మురారిబాణకవి దం ♦డిన్ బిల్హణుం గాళిదా
సుని మాఘున్ భవభూతిశంకరులభా ♦ సున్ ముమ్మటున్ భారవిం
ద్రుని క్షేమేంద్రునివిశ్వనాథకవిచం♦ద్రంగుంతకాచార్యవా
మనునింజోళకవీంద్రునిన్ వచనసం ♦ పచ్ఛుద్ధి కర్థించెదన్.

—♦ కవివంశాభివర్ణనము ♦—

చ॥ ఘనతరసద్యశోయుతుఁడు ♦ గౌరవనీయుఁడుఁ
గాశ్యపాన్వయాం
బునిధి విభావరీశ్వరుఁడు ♦ భూరికలానిపుణుండు లోకపా
వనగుణవంతుఁ డార్యజన ♦ వందితుఁడు త్తమ నిత్యసత్యవా
గ్వినుతుఁడుమాదిరాజుచెలఁ♦గెఁ ధరణింగవిమాననీయుఁడై.

సీ॥ బీదసాదులనెల్లఁ ♦ బేర్మితోనెపుడు రా
వించి వారల నాద ♦ రించునెవఁడుఁ
దగవులందీరుచు ♦ తటఁ బక్షపాతంబుఁ
బాసి న్యాయంబె తాఁ ♦ బలుకునెవఁడు
ధర్మకార్యములందు ♦ ద్రవ్యమర్పింప సం
ప్రీతితో ముందు గా ♦ లెవ్వెట్టునెవఁడు
నిరతంబుఁదాఁజేయ ♦ నివ్వటిల్లిన యత్న
ముల భగీరథుఁద్రోయఁ ♦ గలుగునెవఁడు

గీ॥ సట్టి నగధీరుఁడధిక సా ♦ హసుఁడు మాది
రాజుకులమందు నాయక ♦ రత్నమగుట
మాకులంబునకీధాత్రి ♦ మాదిరాజు
నామమేయెడ విఖ్యాతి ♦ నామమయ్యె. 10

గీ॥ అవని నా మాదిరాజున ♦ కబ్బరాజు
కలిగె నాతఁడు మిగుల వి ♦ ఖ్యాతిఁగాంచి
ప్రబ్బఁగీరితి తనపేర ♦ నబ్బరాజు
పాలెమనుపురి నిర్మిం పఁ ♦ జాలెలీల. 11

కం॥ ఆయబ్బరాజు సచివున
కాయతవిద్యాప్రపూర్ణుఁ ♦ డతిశయకరుణా
ధీయుఁతుఁడు లోకనుత తే
జోయుతుఁడగు శరభరాజు ♦ క్షోణిజనించెన్. 12

వ॥ వానికి సోమరాజు, వీరరాజు, రామరాజు, శివరామరాజు
నను నల్వురుపుత్రు లుదయించిరి. అందు రామరాజునకు
శంకరయ్యయు, నమ్మిరాజు నను నిర్వురుకుమారు లుద
యించిరి. అందు శంకరామాత్యునకుఁ గోటయాఖ్యుండు
జనించె. అట్టి కోటయాఖ్యునకు నబ్బరాజు, రామబ్రహ్మము,
కృష్ణయమంత్రి, ముత్యముబుధుఁడు నను నల్వురు కుమారు
లుదయించిరి. అందు— 13

సీ॥ ఎవ్వాఁడు నిరతంబు ♦ నీశ్వరారాధనం
బుల మహాభక్తితో ♦ సలుపుచుండు
నెవ్వాఁడుఁ దగవుల ♦ నేర్చుకాలములందు
వెఱచినాయంబుఁ ♦ దా వీడకుండు
నెవ్వాఁడు సత్యంబు ♦ నివ్వటిల్లఁ బరోప
కారంబు నొనరించి ♦ ఘనతఁగాంచు
నెవ్వాఁడు బీదల ♦ నెలమిమీఱఁగఁగాంచి
యన్నప్రదానంబు ♦ నాచరించు

గీ॥ నట్టి లోకైకపూజ్యుండు ♦ నమలకీర్తి
మంతుఁ డౌదార్య గాంభీర్య ♦ మానసీయుఁ
డతికృపాళుండు మాతండ్రి ♦ యబ్బరాజు
సచివు డలరారుచుండె నై ♦ శ్వర్యశాలి. 14

శా॥ ఆయుష్మంతులుసత్పుత్రులున్నతులు సే ♦ యః సర్వధాత్రీశ్వరో
ద్గేయుండై స్వయశంబు తాదశదిశా ♦ కీర్ణంబుగా సర్వదా
చేయంజాలి పతివ్రతాతిలకమై ♦ శీలంబు బాటించు జ
గ్గాయమ్మః సుగుణాంబురాశి నిలఁ బెం ♦ ద్లాడెః మదిం
గూరిమిః. 15

సీ॥ ఏ రామ ప్రాక్త నా ♦ చారంబులఁ దలఁచి
సద్వ్రతంబులభక్తి ♦ సల్పుచుండు
నేసాధ్వీకాంతల ♦ కెపుడు నాథుని సేవ
ఘనమోక్షదాయక ♦ మనితలంచు
నేసతీమణి మహో ♦ ల్లాసంబుతోఁ దుల
సీపూజ లెపుడుఁ దాఁ ♦ జేయుచుండు
నేయింతి బీదల ♦ కెల్ల వేళలఁ జికి
త్సావిధానంబులు ♦ సల్పుచుండు

గీ॥ నట్టి మాయమ్మ సుగుణమా ♦ న్యఁగరుణాత్మఁ
దారకపవిత్ర హృత్సీమ ♦ ధన్య జగ్గ
మాంగనామణి నా మాన ♦ సాంబుజమునఁ
దలఁతు నీయెడ నధిక మో ♦ దంబుతోడ. 16

వ॥ వార లిర్వురుఁ బురాణదంపతులకై వడి మెలంగుచుండ వారికి సదాశివ, రఘునాథ, సోమసుందరులను సుతత్రయంబును, కామాంబయు, నఖిలాండాంబయు, రత్నమాంబయు, రంగనాయకమ్మయు, శశిరేఖాంబయు నను పుత్రికారత్నపంచకంబును గలిగె. అందు ద్వితీయపుత్రుండనగు నేను— 17

సీ॥ ఎలమితోఁ గాళహ ♦ స్తీశ్వర శతకంబుఁ
గోరిసద్భక్తితోఁ ♦ గూర్చినాడ
నీతిబోధక భవా ♦ నీ శంకరశతకం
బిలబుధుల్నుతియింప ♦ సలిపినాడ
శివునిభక్తిం బ్రతి ♦ ష్ఠించు వేళం జంద్ర
హాసంబు నంకితం ♦ బందినాడఁ
దఱచి మీదటఁ జికి ♦ త్సానిధి ప్రభృతిక
గ్రంథంబులొనరింపఁ ♦ గలిగినాడ

గీ॥ నేటి కారాఘవుని దయ ♦ నీతిఁగూర్చ
దనరు నీతికథామంజ ♦ రి నొనరింపఁ
బూనితినిఁ గానఁ గల దోష ♦ ములను వీడి
గుణములె గ్రహింపుడో సూరి ♦ గణములార. 18

కం॥ ఘనతర తుళ్ళూరి కులాం
బునిధి సుధాకరుని లోక ♦ పూజితుఁ గవివం
ద్యునిఁ బిచ్చయాఖ్య మాతులు
మనమునఁ దలపోతు సుగుణ ♦ మాన్యుని నెపుడున్. 19

——♦ షష్ఠ్యంతములు ♦——

కం॥ శ్రీకరునకు నంబుజభవ
పాకారి ప్రముఖలోక ♦ పాలార్చితభ
ద్రాకారునకుం బుణ్య
శ్లోకునకున్ హరికి నిఖిల ♦ లోకాత్మునకున్. 20

కం॥ ధరణీధరరాట్తనయా
వరచాపవిభంజనునకు ♦ వనజాక్షునకున్
బరమకృపాంబుధికిన్ శుభ
కరునకు సీతాహృదబ్జ ♦ కంజాప్తునకున్. 21

కం॥ మేరునగధీరునకు సం
సారాంబుధితరికిఁ బరమ ♦ శాంతాత్మునకున్
శూరాగ్రేసరునకుఁ బా
పారణ్య దవానలునకుఁ ♦ బరమాత్మునకున్. 22

కం॥ సుందరరూపునకు జగ
ద్వందిత పాదాంబుజునకు ♦ దర్పితరక్షో
బృందాంతకునకు లోకా
నందకరునకున్ మహాత్ము ♦ నకు హతఫణికిన్. 23

కం॥ నీలాంబుదదేహునకున్
శూలాయుధ సేవితునకు ♦ సుకవినుతునకున్
లీలామందిరకాంచన
చేలునకుం గేశవునకు ♦ శ్రీరామునకున్. 24

వ॥ సమర్పణంబుగా నా యొనర్పంబూనిన నీతికథామంజరియను
మహా ప్రబంధమునకుఁ గథావిధానం బెట్టిదనిన— 25

నీతికథామంజరి

కథాప్రారంభము

గీ॥ శ్రీలఁ జెల్వారు నాకంబు ♦ లీలనధిక
పుణ్యగంగానదీతటం ♦ బునధరిత్రిఁ
బొల్పుమీఱెడిఁ బాటలీ ♦ పుత్రమనెడి
నగర మొక్కండు తొల్లి ప ♦ ల్వగలమించి. 1

ఉ॥ శ్రీరమణీవిహార సర ♦ సీజవిరాజిత భర్మహర్మ్య వి
స్తారనిభానిశాంతమణి ♦ జాలనిబద్ధవిలాసిశృంగసం
వారహతాకరమ్మై మిగుల♦భాసిలెఁ దన్నగరంబు సర్వబృం
దారకమాన్యవాతచలి ♦ తధ్వజపాళిపటాహతాబ్దమై.

మ॥ అలరెం దన్నగరంబు పార్థివసము♦ద్యద్దండయాత్రాస ము
త్కలికారింఖదు దీర్ణవిక్రమనట ♦ త్కంఖాణరింఖాహతో
జ్జ్వల దుద్దండమహీపరాగము మహా♦ వార్యోర్మిజాలాదిని
స్తులవార్ధింబడితద్వినీలిమకు హే♦తుత్వంబుఁగాంచెఁ వెసన్.

గీ॥ ఆపురంబును జగముల ♦ నధికకరుణఁ
గాచునట్టి సుదర్శన ♦ కరుఁడనంగఁ
దనరునట్టి సుదర్శనుఁ ♦ డనెడిభూమి
పతివరేణ్యుఁడు నెపుడుఁ గా ♦ పాడుచుండు. 4

వ॥ ఆతఁ డొక్కనాడు వినోదార్థంబుగ విద్వాంసులతో సల్లా పంబులు గావించుచుండ నందొక్క బ్రాహ్మణుండు లేచి లోకంబునఁ బరువంబును, విభవంబును, ప్రభుత్వంబును, నరయమియు ననునాల్గింటిలో నొక్కొక్కటియే యనర్థంబుఁ గల్గించుచుండ నొక్కచో నీ నాల్గునన్నఁ జెప్పనలవియే? కావున ననేకసందేహంబుల మాన్పి యగోచరార్థవిజ్ఞా నముఁ గల్పించు శాస్త్రము లోకులకు లోచనంబు. అట్టి లోచనం బెవ్వానికి లేకుండునో యట్టివాఁడె యంధుండని ప్రస్తావవశముగాఁ జెదివెను. 5

సీ॥ ఆసార్వభౌముఁ డ ♦ త్యాసందమున లోన
సలరి తత్పద్యంబు ♦ లాలకించి
పిదపఁ దానాత్మీయ ♦ హృదయంబునను విచా
రంబుతో లేనిదుః ♦ ఖంబుఁగాంచి
యతిమూర్ఖులౌచు వి ♦ ద్యాహీనులై సదా
తనరారు నాత్మపు ♦ త్రకులఁజూచి
వీరు సుజ్ఞానులై ♦ వెలయుటెట్లని చెంత
గల బుధేంద్రులతోడఁ ♦ బలికెనిట్లు

గీ॥ మత్సుతులఁగొని మీలోన ♦ మహితనీతి
విదులఁ గావించువారలు ♦ వెలయుచుండి
రా? యనివచింప విష్ణు శ ♦ ర్మయను విప్ర
పుంగవుఁడుపల్కె నిట్లని ♦ భూమిపతికి. 6

చ॥ పనిగొని దేవ! మీసుతులఁ ♦ బంపుడు నావెనువెంటవారలన్
ఘనతరనీతివిజ్ఞులను ♦ గా నొనరించెదనంచుఁబల్కి తో
డనె కొనిపోయి వారల దృ ♦ ఢప్రతిభాత్ములఁ జేయనెంచి యి
ట్లనివచియించె నీకథల ♦ నా ధరణీసురుడంత వారికిన్. 7

— పావురముల కథ —

సీ॥ ధాత్రీతలంబున విత్త ♦ సాధనసంపత్తి
లేనివారయ్యు వి ♦ జ్ఞానులెపుడు
నన్యోన్యమిత్రత్వ ♦ మార్జించికొని యైక్య
మునఁ గాకమృగకూర్మ ♦ మూషికములఁ
గైవడి నాత్మీయ ♦ కార్యంబులెల్ల సా
ధించుకొందురన నా ♦ లించి రాజ
తనయు లేకార్యంబు ♦ లను గాకమృగకూర్మ
మూషికంబులు నైక్య ♦ మునవసించి

గీ॥ మించి సాధించె వినిపింపు ♦ డంచుఁబలుక
వివిధశాస్త్రప్రవీణుండు ♦ విష్ణుశర్మ
డెందమున లేనిసంతోష ♦ మొంది వారి
చెంతఁగూర్చుండి యిట్లని ♦ చెప్పఁదొడఁగె. 8

సీ॥ దివ్య గోదావరీ ♦ తీరమందొక మహా
శాల్మలీ వృక్షరా ♦ జంబుగలదు
అన్నిదిక్కులనుండి ♦ యరుగుదెంచి ఖగంబు
లందు రాత్రుల నిద్ర ♦ లందుచుండు

నొక్కనాఁడు వేఁకువ ♦ నుత్సాహమున లఘు
పతనకంబనునట్టి ♦ వాయసంబు
తాలేచి రెండవ ♦ కాలునింబలె సంచ
రించుబోయనిఁజూచి ♦ యెంచె నిటుల

గీ॥ నేను వఱువాత మేల్కాంచి ♦ వీని మొగముఁ
గాంచితిని నేడు కీడేమి ♦ గలుగునొక్కొ
తెలియదిఁక వీఁడువచ్చిన ♦ స్థలమునందు
నిలువకాచోటు విడిచిపో ♦ వలెనటంచు. 9

గీ॥ యత్న మొనరించుచుండ వాఁ ♦ డా మహీజ
మునకుఁ జెంగట నూకలు ♦ పోసిపిదపఁ
బన్ని వల; పోయి చేరువ ♦ నున్న పొదల
వేచి ఖగములకై పొంచి ♦ చూచుచుండె. 10

సీ॥ అపుడుఁ జిత్రగ్రీవు ♦ డను కపోతవిభుండు
సంచరించుచు నాక ♦ సమున నేల
మీఁది నూకలుచూచి ♦ మోదంబునం దోడి
పావురంబులతోడఁ ♦ బలికెనిట్లు
కననిట్టినిర్జన ♦ వనమందు నూకలు
రానిమిత్తంబేమి ♦ వీనికొఱకు
మనమాశపడరాదు ♦ మహినిట్టియాశ యా
పదలకుం కారణ ♦ మెదియుఁగాని

గీ॥ యన్నివిధములఁ దలఁపని ♦ దాచరింపఁ
జేనదు; చిక్కవిచారించి ♦ సలిపినట్టి
కార్యమున కెన్నటికి హాని ♦ కలుగబోద
టంచుఁ బెద్దలు వచియింతు ♦ రెంచిచూచి. 11

చ॥ అనవినినవ్వి యచ్చెలువు ♦ నందుచు నొకకపోతవృద్ధ మి
ట్లనిరెు నివేటిమాట లొక ♦ యాపదగల్గినవేళ నొక్క వృ
ద్ధుని వచనంబులం దెలివి♦తో వినఁగాఁదగుఁగాని సందియం
బునఁ దలపోయుచుండ దొరకు♦భోజనమువ్విడనాడవచ్చునే.

శా॥ స్థానాస్థానవివేకమెల్లెడల భ ♦ ద్రంబీయునంచేజనుం
డైనంగాని తలంపకిట్లునికి హా ♦ స్వస్థానభూతంబగుం
గానం బెద్దలుసెప్పువాక్యముల నా♦కర్ణించి తన్మార్గముం
బూనంజాలినవాఁడె ధన్యుఁడిలలో ♦ మూర్ఖత్వమింకేటికిన్.

కం॥ దొరకినభోజనమును ని
క్కరణిన్ మానికొని యెట్లు ♦ గాఁ బ్రదుకఁదగున్
వెరవుగలవాఁడె ధన్యుం
డరయఁగ సిరియట్టివాని ♦ కబ్బు ధరిత్రిన్. 14

కం॥ సందేహముగలవానికి
నెందును సౌఖ్యంబుగలుగు ♦ నే యనవిని యా
నందంబునఁ బారావత
బృందంబులు నేలనొక్క ♦ పెట్టునవ్రాలెన్. 15

చ॥ చదివి సమస్తశాస్త్రముల ♦ సర్వమెఱింగినయట్టి నీతికో
విదులును పాడులోభమున ♦ విభ్రమమొందుచు జ్ఞానహీనులై
పదఁపడి లేనికష్టముల ♦ పాలగుచుందురు చింతలన్నియుం
గుదురుకొనంగ జాలునిలఁ ♦ ఘోరపులోభగుణంబునన్ సదా.

వ॥ ఇట్లుతలఁచుచుఁ గపోతంబులు వలలోఁ దగులుకొని వృద్ధ
పారావతంబునుగాంచి యిట్లనియె— 17

ఉ॥ వృద్ధుఁడవీవు నిర్మలవి ♦ వేకయుతుండవటంచు నీదువా
క్పద్ధతి నిట్టులైతిమిట ♦ బాపురె! యెవ్వఁడు బుద్ధిమంతుఁడో
యిద్ధరలోనతండెకడు ♦ వృద్ధుఁడుగాని తదన్యుఁడేగతిన్
వృద్ధుఁడటంచుఁ బావురము ♦ లీవిధనిందలు సేయనత్తరిన్.

కం॥ ఆగ్రహమునవిని తాఁ జి
త్రగ్రీవుండిట్టులనియెఁ ♦ దనవారలకున్
నిగ్రహమువచ్చునప్పుడు
నేగ్రహములు తోడుపడునె? ♦ యిదినిక్కమిలన్. 19

మ॥ తమకుందోచినరీతి నన్యులన న ♦ ద్దానిన్విచారించి కా
ర్యములంజేయఁగ మేలు; లేకిటులఁజే ♦ యం గీడువాటిల్లునే
సమయంబందున నేదిచేయఁదగునో ♦ సద్బుద్ధితో దానిఁజే
యుమనీషాయుతుఁ డొందుసౌఖ్యముల నీ ♦ యుర్విన్
యశోవంతుఁడై. 20

ఉ॥ కార్యముతప్పివచ్చుతఱిఁ ♦ గాఁగలయత్నముఁ జేయుచున్ మదిన్
ధైర్యముతోఁ బ్రతిక్రియలు ♦ దాఁదలపోయుట మేలు; దేహి యీ
కార్యముసాధ్యమాయనివి ♦ కారముఁబొందఁగ రాదు కావునన్
స్థైర్యముతో వినుండిపుడె ♦ దంబొడసూపినయుక్తి తెల్పెదన్.

ఉ॥ పంతమువీడి యైక్యమును ♦ బాయనిచో జనులెట్టి దానిసా
ధింతురు గడ్డిపోచలొక ♦ దిట్టతనంబగు వెంటయై మహా
దంతినిఁగట్టుచున్నవిగ ♦ దా మనమల్పులమైనఁగాని యీ
పొంతముతోడఁ బైకెగిరి ♦ పోవుదమీ వలనెత్తికొంచిఁకన్.

చ॥ అనవిని పావురంబులెద ♦ నబ్బురమందుచు మీదుచూచి చె
ప్పినవచనంబె యుక్తమని ♦ బింకమునన్ వలతో వియత్పథం
బున కెగురంగ నప్పుడల ♦ బోయఁడిదేమని యబ్రమొంది క్రిం
దనె చనుచుండె నీఖగవి ♦ తానముఁబట్టెదనంచు నయ్యెడన్.

ఉ॥ కాకముతద్విశేషమును ♦ గన్గొనఁబోవుచునుండె నాఖగా
నీకము వెంబడించి గమ ♦ నించుచుఁ; బిమ్మటఁ బావురంబు ల
త్యాకులితాత్మలన్ గగన ♦ మంటివడిం గడుదూరమేగినన్
శోకముతో నతండు నిలు ♦ సాచ్చెరయంబునఁదా నిరాశుఁడై.

వ॥ పిమ్మటఁ బక్షులు మనకిత్తరిఁ గర్తవ్యంబేమియని కపోత
నాయకుం బ్రశ్నింపఁ జిత్రగ్రీవుండు ఖగంబులారా!
లోకంబునఁ దల్లిదండ్రులు, సఖుండు నను వీరుమువ్వురు

హితులని నీతికోవిదులు వక్కాణింతురు. కావున గండకీ తీరంబున నాకొక్క పరమమిత్త్రుండు హిరణ్యకుండను మూషికరాజుగలఁడు. అచ్చటికేగిన మనకు శ్రేయంబులు వాటిల్లునని చెప్ప నా ఖగంబులన్నియుఁ జిత్రగ్రీవునను మతంబున నట్లాచరించె. ఆసద్దునాలించి హిరణ్యకుండు లాఁగదూఱి మెదలకుండుటంజూచి చిత్రగ్రీవుండు బిలంబు చెంతంజేరి యిట్లనియె— 25

మ॥ చెలికాడా! విపదంబుధిన్ మునిఁగినన్ ♦ జేరంగమాతోడ నెం
దులకుంబల్కవసంగమూషికముసం♦తోషంబునన్ వచ్చివా
రలబంధంబులుచూచియేమిదివిచా♦రంబయ్యె డెందంబునన్
గలనై జంబికఁ దీనికిందెలుపు మీ♦కార్యంబు సేకూర్చెదన్.

చ॥ అనవిని యాకపోతమిటు ♦ లాడెఁ బురాకృతకర్మమెందునై
నను గడువందరంబగునె ? ♦ నన్ననిశంబు భజించు వీరి బం
ధనముల ముందుగాఁగొఱికి♦నాపనిపిమ్మటజూడుమంచుఁ బ
లికిన నలమూషికంబు విచ♦లింపనిధైర్యముతోడనిట్లనెన్.

మ॥ హితుడా ! ధర్మపథప్రవర్తకుఁడవై ♦యిట్లుండనీయంచితా
శ్రితవాత్సల్య మదెన్న నాతరమె ? వి♦చ్ఛేదించి నీబంధమున్
హితముంగూరిచిమీద వీరిపని నా ♦ కేపాటివీలుండినన్
యతనంబుంబొనరింతుఁజేయుటకు న్యా ♦ యంబిద్ది
యూహించినన్. 28

ఆ॥ వె॥ మహిని నెపుడుఁ “దన్ను ♦ మాలిన ధర్మంబు
మొదలు చెడ్డబేర ♦ ము” గలదా య

టంచుఁ బలుకు మాట ♦ నాలింపవా? ధర్మ
విమలచింతఁ జేరి ♦ వితరణగుణ! 29

చ॥ అనిశముఁ దాసమస్తపురు ♦ షార్థములన్మనియుండియేకదా
జనుఁడుఘటించుకొంట మహిఁ♦జెచ్చినపిమ్మట దేనితోడనై
నను పనియేమనంగ విని ♦ న్యాయమె నీవచనంబదెట్టులై
నను నిటునాభటార్తిఁగని♦నామదినిల్వదటంచుఁగూరిమిన్.

ఉ॥ ఇంతగనొక్కి చెప్పితి ని ♦ కేమనిపల్కెదనంచుఁ బావురం
బెంతయువిన్నవింపఁగ న♦హీనకృపాత్మ హిరణ్యకుండు దా
సంతసమొంది నాకుఁగల ♦ శక్తికిమించిన కార్యమెట్లు కా
వింతుసనం గపోతము వి ♦ వేకమతిన్ వచియించెనీగతిన్.

చ॥ హితమతినాప్రభుత్వమున ♦ నింతకువీరికిలాభమేమి? నీ
మతిఁదలపోసిదీని జన♦మాన్య యశంబునుగూర్పుమయ్య జీ
వితము లశాశ్వతంబులని ♦ విజ్ఞులుపల్కుచునుంద్రు దీని నీ
క్షితి నెఱుఁగంగ లేక నిర♦సింతురు దుష్టులు నీతిమార్గముల్.

చ॥ అనఁగ హిరణ్యకుండపుడు♦నన్నిటిబంధములూడ్చినైచి వా
నిని గడునాదరించి దయ♦నీకుసమానుఁడెవండు? ధాత్రి నె
వ్వనికయినం బురాకృతము ♦ పాయునెయంచని

యూరడించి పం
పె నలకపోతరాజమును ♦ ప్రీతిమతిన్ బలగంబుతోనటన్.

కం॥ పిమ్మటఁ జిత్రగ్రీవుఁడు
నమ్మినబలగంబుతో జ ♦ నంబులు సంతో

షమ్మనవినుతింపఁగ నే
హామ్మనకరుదెంచె నతిర ♦ యమ్మననపుడున్. 34

ఉ॥ దీనినిఁజూచుకాకముమ♦దిన్ముద మొందుచునేగుదెంచి య
ద్దానిబిలంబుఁజేరికడుఁ ♦ దాల్మి హిరణ్యకుసన్నుతించి నీ
వానిఁగనన్నుఁజూడుము కృ ♦ పామతినీదగు చెల్మిగోరియే
నేనరుదెంచినాఁడనిఁక ♦ నీదయ మాదగుభాగ్యమంచనన్.

ఉ॥మూషికనాయకుండువిని♦మోమునహాసముదోపఁ గాకమా!
దోషములెంచు దుర్జనుల ♦ తో సహవాసమదెట్లుకూడు నీ
వేషమునేనెఱుంగనె? వి♦వేకమతిన్దలపోయు మాత్మవి
ద్వేషులతోడిమైత్రి తగ ♦ వే? నగరే యిఁక మాటలేటికిన్.

వ॥ మఱియు నీకిందులకుఁ దార్కాణంబుగ నొక్క యితి
హాసంబుఁజెప్పెదను. పూర్వ మొక మృగంబు జంబుకం
బును విశ్వసించి దాని కపటవాక్యంబులకు లోంగి పాశంబు
లం దగుల్కొని వాయసంబుచే రక్షింపఁబడియెఁ
దదవృత్తాంతంబు నాకర్ణింపుమని హిరణ్యకుండు కాకంబున
కిట్లనియె.— 37

—♦ మృ గ ము క థ ♦—

సీ॥ మగధదేశంబున ♦ మందారవతియను
కాంతారమొక్కండు ♦ కలదు దాన
బహుదినంబులనుండి ♦ పరమసఖ్యంబున
మృగకాకములు రెండు ♦ మెలఁగుచుండె

నామృగంబు వనంబు ♦ నందు విచ్చలవిడిఁ
జరియించుచుండ వం ♦ చకమొకండు
కని యిట్లుచింతించెఁ ♦ గడులెస్సగాఁ బోత
రించి యీజింక వ ♦ రించుచుండె

గీ॥ నెట్లు నాకులభించు నీ ♦ మృగపలలమ
టంచు లోలోనఁ గడు విచా ♦ రించి తుదకు
దీనికిట నమ్మకము పుట్టఁ ♦ గా నొనర్ప
వలెనటంచిటు చెంతకు ♦ వచ్చిపలికె. 38

ఉ॥ భద్రమె?మిత్రుఁడా!యనుచుఁ♦బల్కెన; నెవ్వఁడవీవటంచునా
క్షుద్రసృగాలరాజమును ♦ గూర్చి మృగంబడుగంగ నర్థిక
ల్పద్రుమ! నేనుబుద్ధియను♦వంచకనాథుఁడనన్నుఁజుట్టముల్
నిద్రలలోననుండుతఱి ♦ నించి వనంబునఁ బోయిరిండ్లకున్.

ఉ॥ సజ్జనదర్శనంబవని ♦ సర్వవిధంబుల మేలటంచు వి
ద్వజ్జనులాడువాక్యమది ♦ వ్యర్థమె ? నీవిఁక నాకుఁజూడ నా
పజ్జలరాశినొకవని ♦ భావమునంబొడగట్టెఁగాన నీ
పజ్జవసింతు నీచెలిమి ♦ భావ్యమటంచనితోఁచె నెమ్మదిన్.

ఉ॥ కావున వేఱుభావమునఁ ♦ గాదనిచెప్పక నామనోరథం
బీవిధినైనఁదీర్పుమన♦నెంతయుఁగూరిమితోమృగంబు తా
నీవెటులంటివో యటుల ♦ నే యగుగాకయటంచునక్కతో
స్వావసథంబుఁజేరెఁ జర♦మాద్రిదినేశుఁడుగ్రుంకునంతకున్.

సీ॥ మందారవృక్షంబు ♦ నందున్న కాకంబు
తనమిత్రమైన లే ♦ డినటఁగాంచి
ప్రశ్నింప నీతఁడె ♦ వ్వండంచు నాజింక
వినుమితండు సుబుద్ధి ♦ యనెడి జంబు
కేశుండు నాచెల్మి ♦ నాశించి వచ్చినాఁ
డనివచింపఁ దదుక్తు ♦ లాలకించి
వాయసంబిట్టుల ♦ వాక్రుచ్చెఁ గ్రొత్తవా
నినినమ్మి నీవుచే ♦ సినవిధంబు

గీ॥ మేలుగాదెందు నవ్వాని ♦ శీలగుణము
లెఱుఁగకెవ్వానికిటులఁ దా ♦ విడుటతగదు
తొల్లిపిల్లికితావిచ్చి ♦ తొల్లులో జ
రద్గవమనెడు చీఁకు గృ ♦ ధ్రంబుచచ్చె. 42

గీ॥ హితునికై వడిఁ జెంగటి ♦ కేగుదెంచి
తగిన సాయంబుఁగాంచి మీ ♦ దటఁజేలంబు
మీఱదాలోనఁజేసిన ♦ మేలుమఱచు
వానికంటెను పాపుండు ♦ వసుధఁగలఁడె. 43

—♦ జరద్గవము కథ ♦—

సీ॥ దివ్యభాగీరథీ ♦ తీరంబునన్మహా
పర్కటీవృక్షంబు ♦ పరగుచుండె
నిరతంబు దాని కో ♦ టరములోన జరద్గ
వమను గృధ్రము నివా ♦ సముగనుండె

నాచెట్టుమీఁద ను ♦ న్నట్టి పక్షికులంబు
జీవనంబునకునై ♦ చీఁకుగృధ్ర
మునకుఁ దామెచటనై ♦ నను తెచ్చికొన్నట్టి
తొరలోనఁ గొంచెంబు ♦ నిచ్చుచుండ

గీ॥ జీవనంబది దానిచేఁ ♦ జేయుచుండె
దీర్ఘకర్ణంబనెడుపిల్లి ♦ తెలివిగలిగి
పక్షికూనలభక్షింప ♦ నొక్కనాఁడు
పూని ధ్వనిలేకవచ్చెనా ♦ మ్రానికడకు. 44

ఉ॥ అంతట దానిరాకఁగని ♦ యాఖగసంతతి కూయసాగె న
త్యంతభయంబుతోఁ బొదలి;♦యారవమున్విని చీఁకుగద్ద యి
చ్చెంతకునెవ్వఁడోపరుఁడుఁ♦జేరెనటంచుఁదలంచి యెవ్వరా
పొంతలనుండువారనుచుఁ♦బోయెనుదానటకున్ జవంబునన్.

ఉ॥ అప్పుడునాబిడాలము భ♦యంబునఁగన్గొని వృద్ధగృధ్రముం
దిప్పలువచ్చె దీనికొక ♦ తెన్నుదలంచుట మేలటంచుఁ దా
ముప్పుదొలంగఁ గేల్మోగిచి ♦ ముందటనిల్వ నెవండవీవు నీ
చొప్పెఱుఁగంగవచ్చెనని♦చూచెబిడాలముగృధ్రమంతటన్.

ఉ॥ అద్దియు దీర్ఘకర్ణమను ♦ నట్టిబిడాలమనేను ; విద్దెలం
బెద్దవునీవు; లోకమునఁ ♦ బేరువహించినవాఁడవంచు నీ
యొద్దవసించి ధర్మముల ♦ నోలివినం జెనుదెంచినాఁడ నా
ముద్దుఘటింపుమింక నను♦మూర్ఖునికైవసిఁజూడఁబోకుమీ.

సీ॥ అనిపల్క నామాట ♦ లాలించి గృధ్రమి
ట్లనియె లోకంబున ♦ నతిశయముగ
మార్జాలములకెల్ల ♦ మాంసంబునం బ్రీతి
నిటఁబక్కికూన లుం ♦ డుటనుబట్టి
యిట్లంటివనఁ బిల్లి ♦ యెంతపాపమొనర్చి
యీజన్మమెత్తితో ♦ యిదియుఁజాల
కీపాపమునుసైత ♦ మిటుకట్టుకోవలె
నా ? యెంతమాట వి ♦ సంగనయ్యొ

గీ॥ నేను చాంద్రాయణవ్రత ♦ మూనియుంటి
నిట్టిపాపంబు సల్పుదు ♦ నే సమస్త
దానధర్మంబులాభూత ♦ దయకు సాటి
రాగలవె ? పోవువేళ ధ ♦ ర్మంబెతోడు. 48

ఉ॥ కట్టిడిపాట్లకిట్టి కడ ♦ గండ్లకు నేయెడఁజిక్కియుండు టీ
పొట్టకుఁగానిపుణ్యములఁ ♦ బొందుటకా? జనుఁడీధరిత్రి నీ
గుట్టునెఱింగిధర్మములఁ ♦ గోవిదులేయెడఁ జేయుచుండు రె
ప్పట్టుననైనఁ; గూళలిది♦పాడియటంచని సేయరెంచిరన్.

మ॥ తగుచందంబున నాబిడాలమిటులన్ ♦ ధర్మోపదేశంబుఁజేం
యఁగఁగృధ్రంబటనాలకించియలుకే♦లానాదువాక్యంబు త
ప్పుగ భావింపకుమోబిడాలమ! మహా♦పుణ్యస్వరూపుండవై
జగతిన్ వర్తిలునీదుసద్గుణములన్♦సాధ్యంబె?వర్ణింపఁగన్.

ఉ॥ కావున దీనినీగృహముఁ♦గాఁదలపోయుచురమ్ము పొమ్ము నీ
భావమెఱుంగవచ్చెనని ♦ పల్కె జరద్గవమంతఁ బిల్లి తాఁ
బోవుచువచ్చుచుం జెలిమి♦పుట్టనటించుచుఁ గొంతకాల మి
ట్లేవిధినైన నమ్మకము ♦ నే కలిగించుచునుండె నచ్చటన్.

మ॥ పిదపం దానొకయర్ధరాత్రమున నా♦వృక్షంబుపైగూండ్లలో
నిదురం గాంచెడుపక్షిశాబకము ల♦న్నింటి న్వెసం దెచ్చి యే
రొద లేకుండఁగఁ గోటరాంతరమునన్♦ద్రుంగించిభక్షించి పో
యెదు రాత్మం; దమపిల్లలం గనక యెం♦తే నిన్విలాపించుచున్.

ఉ॥ అచ్చటి ఖేచరప్రతతు ♦ లచ్చటనచ్చటఁ జూచుచుండ నా
మ్రుచ్చుబిడాలమీవిషయ♦మున్ మదిలోన నెఱింగిపోయె నీ
చిచ్చుభరింపలేకొకటఁ ♦ జేరి ఖగంబులు త్రొక్కిచెంతకున్
వచ్చి సుతాస్థితండముల ♦ వ మిగనుంగొని లోననల్గుచున్.

ఉ॥ మ్రుచ్చువలెన్మెలంగి మన ♦ ముద్దులబిడ్డల నిద్దిచంపి తాఁ
దెచ్చిభుజించుచుండెనని♦తీవ్రనఖంబుల నక్కముక్కులన్
వ్రచ్చి జరద్గవంబునటఁ ♦ బట్టివధించెనుగాన క్రొత్తగా
వచ్చినవాని నమ్మఁదగ ♦ వాయని చెప్పితినంచుఁ బల్కెనన్.

శా॥ ఆమాటల్విని జంబుకం బధిక రో ♦ షాయత్తచిత్తంబునన్
నీమార్గంబుసహింపరాని దెవరే♦నిన్ ముందుగాఁ గ్రొత్తయే
సామాన్యుంబలెసన్నుఁ బల్కెదవు సం♦శ్లాఘ్యంబె? నీవాక్యమే
ధీమంతుల్వచియింపరిట్లెపుడు నీ ♦ తిస్ఫూర్తిచేతస్కులై.

ఉ॥ ఒంటిగనుట్టిగట్టుకొని ♦ యూగమిటం గలకాలమెప్పుడో
తుంటరిదండపాణి పడఁ♦ద్రోయఁగ వెంటనెకాచియుండె ని
కొఱంతెతనంబునన్ యశము ♦ గూడునె? యందఱ
మిట్టులేకమై
యుంట శుభంబుగాదెయన ♦ నొప్పుకొనెన్ మృగ
కాకముల్వెసన్. 56

వ॥ అంతట మృగకాకజంబుకంబు లపారమిత్రభావంబుల వసించుచుండె. ఇట్లు కతిపయదినంబులు గడువ నొకఱనాఁ డావంచకంబు మృగంబును వెంటఁబెట్టుకొనిపోయి సస్యశ్యామలకోమలంబగు నొకఱక్షేత్రంబుఁజూప నాహరిణంబు దినదినంబున నటకేగి నారగింపసాగె. నొకఱనాడు— 57

మ॥ తగుయత్నంబునఁ బొంచియుండి యది క్షే ♦ త్రస్వామి
వీక్షించి యా
మృగమీనైఖరిఁ బైరుమేయమరిగెన్ ♦ మేలాఱంచి
యిద్దానినిం
దెగటార్పందగు నింకనైనయనుచున్ ♦ నిమ్నప్రదేశంబునం
దిగఁజాఱన్వలఁబన్ని యింటికరిగెం ♦ దీవ్రప్రకోపంబునన్.

సీ॥ ఎప్పటియలవాటు ♦ చొప్పున మఱునాడు
తగువేగిరంబున ♦ మృగమువచ్చి
పొలములోపలికేగి ♦ వలలోఁదగులొఱని
చింతించి చింతించి ♦ కొంతవడికి

నూహించెనిట్లు నా ♦ స్నేహితుండగు వంచ
కవిభుండు వచ్చెనా ♦ కలిగినట్టి
యీవిపత్తునణంచి ♦ ప్రోవఁజాలునటంచుఁ
దలఁపోయుచుండ న ♦ త్తరి సృగాల

గీ॥ మరుగుదెంచి ఫలించె నా ♦ యత్నమనుచు
సంతసించుచులోనఁ దా ♦ సఖునిఁజేర
మృగము కని దానిఁ జెలువుఁడా ! ♦ వగపుమాన్పి
నన్ను రక్షింపుమని చాల ♦ సన్నుతించె. 59

సీ॥ పిదప నాజంబుక ♦ విభుఁడు చెంతకువచ్చి
వలఁజూచి యీ వల ♦ నులినరములఁ
గట్టినయది నేడు ♦ భట్టారకదినంబు
నరములనెట్లు దం ♦ తములనంటు
దు నటంచునరిగె నం ♦ తనటఁగాకము లేడి
తావుచేరమికిఁ జిం ♦ తలవగచుచు
నటకేగుదెంచి యా ♦ హారిణముంగని యేమి
దియటంచునడిగె న ♦ త్ప్రియునిమాట

గీ॥ విననిదానికి ఫలమిద్ది ♦ వినుము పుడమిఁ
జేటుకాలము దాపరిం ♦ చిన జనుండు
హితులు బోధించువచనంబు ♦ లేల వినున
టంచు దుఃఖంబుతోడ నా ♦ హరిణమనియె. 60

గీ॥ అనిన నాలించి యాకాక ♦ మపుడు సఖుఁడ !
కుమతి నాశనకాలంబు ♦ కూడినపుడుఁ
గనడరుంధతి మిత్రవా ♦ క్యంబువినదు
దీపగంధంబు మూర్ఖున ♦ నోపడనియె. 61

చ॥ పలుకుచునిట్లుతోఁచినయు♦పాయముఁదెల్పెదనాలకింపుమీ
చెలువుఁడ! కాళ్లుచాచుకొని♦జీవము లేనివిధంబుఁజూపుచున్
మెలఁగుము; నేనునీతనువు♦మీఁదనటించుచుముక్కుతోడఁగ
న్నులు పొడుచుంజెలంగిన వి ♦ నోదముఁజూపుచునుండి
పిమ్మటన్. 62

చ॥ సమయముఁజూచికూసెదవె♦సంబరుగెత్తుమటంచుఁదెల్పనా
క్రమముననుండెనామృగము♦కాపటుమీఁదటవచ్చిచెంతకున్
సమసెమృగంబటంచు వల♦జార్చినఁ గాకముకూయసాగె శీ
ఘ్రముముగఁ దబారవంబువిని♦గాఢరయంబున లేడిపర్విడెన్.

ఉ॥ ఎత్తగబంధమిట్టులిది ♦ యెంతటి మాయలమారి లేడియో
యిత్తరిమోసగించెనను♦నేమనుకొన్నఫలంబెయంచుఁ దాఁ
జిత్తమునందుఁగోపమునఁ ♦ జేబడియుంగొనిఁ ద్రవేయఁగాపు ప
ల్చిత్తులమారినక్కసమ ♦ సెన్ గఠినంబగు దానితాకునన్.

గీ॥ ఉల్లమున నెట్లు తలపోయు ♦ చుండెనక్క
తుదకునేమాయె ?; బరులకు ♦ ద్రోహమెంచు
వారు చెడిపోదురెపుడు నె ♦ వ్వారలైన
నడిచి తమగోతిలోఁ దామె ♦ పడుదురవని. 65

చ॥ అనవిని యాహిరణ్యకున ♦ కబ్బురమందఁ జుఁగాకమిట్లనెన్
ఘనతరమిత్రభావము జ ♦ గంబుననన్నిటిలో విశేషమం
చు నిరతమార్యులంద్రు; విను ♦ చున్ బహుధర్మము
లిట్లుసేయ నా
మనవినిత్రోసిపుచ్చకుము♦మాన్యులులోకహితార్థతత్పరుల్.

కం॥ సజ్జనసాంగత్యము వి
ద్వజ్జనపూజ్యంబు; నిఖిల ♦ భద్రాలయమౌ
ముజ్జగముల హృద్బంధన
రజ్జువు; శ్లాఘింపఁగాఁ ద ♦ రమె? యిద్ధాత్రిన్. 67

చ॥ అనఁగహిరణ్యకుండుకడు♦నద్భుతమందుచుఁ జెల్మిఁగాకముం
గని భవదుక్తులిట్లు వినఁ♦గావినఁగాహృదయంబుపొంగె నెం
దునఁదలపోసిచూడ నొక♦దోషమునీకడఁ దోపదాయెఁ గా
వునఁ దగునీదుచెల్మి; నినుఁ ♦ బోలుఘనుండొకడున్నె?
మేదినిన్. 68

సీ॥ అనిపల్కి యాహిర ♦ ణ్యకుఁడు యథోచిత
సత్కారములుచేసి ♦ సంతసమున
వీడ్కొల్పి కాకంబు ♦ వివరంబుఁ దూఱె న
ప్పటినుండి మూషిక ♦ వాయసంబు
లన్యోన్యమైత్రిచే ♦ నధివసించుచునుండె
నొకనాఁడు కాకి మూ ♦ షికముఁ జూచి
మిత్రుఁడా! నాకు నీ ♦ క్షేత్రంబునందు నా
హారంబు సేకూర ♦ దాయెఁగాన

గీ॥ నీవనంబును విడనాడి ♦ యెచటికేని
దగినచోటికిఁ బోవు య ♦ త్నంబుతోడ
నుంటివనిపల్కె మూషిక ♦ మోసఖుండ!
ధర్మమార్గంబు ♦ తలపుమీ దైన్యమేల. 69

గీ॥ తగినవిధమున క్లేశదం ♦ తనరసఖము
లవనిలో స్థానవిభ్రంశ ♦ మొందెనేని
నెటులనైనను రాణింప ♦ వెలమితోడ
వినుము నామాట నీవు కా ♦ దనక తలఁచి. 70

చ॥ అనివచియింప నందులకు♦నయ్యెడ వాయసమిట్లుపల్కెనో
ఘనసుగుణాంబురాశి! యొక ♦ కష్టముగల్గిన దానినెట్టులై
ననుఁ గడుఁదాల్మిఁ బాపుకొని ♦ న్యాయపథంబున సంచ
రించుచున్
మనువిబుధుండుకీర్తిఁగని♦మాన్యుఁడనన్ సతతంబువర్ధిలున్.

సీ॥ కాన జీవనము స ♦ మ్మానంబు బాంధవు
ల్విద్యాగమములేని ♦ విషయమెపుడుఁ
ద్యాజ్యంబటంచుఁ బె ♦ ద్దలు చెప్పుచుంద్రు నా
మాటలన్వినుము ము ♦ మ్మాటి కిపుడు
గలదొండు కర్పూర ♦ గౌరంబను సరోవ
రంబల్ల దండకా ♦ రణ్యమందు
నందునాప్రియమిత్రుఁ ♦ డలరు మంథరుఁడను
కూర్మనాథుఁడు మహా ♦ ధార్మికుండు

గీ॥ నిన్న నాతోడ నాకూర్మ ♦ మున్నచోటి
కిపుడుఁ దోడ్కొనిపోయెద ♦ నేల చింత
యనఁగ నిర్వురుఁ బయనమై ♦ చనుచుఁ గొన్ని
దినములకుఁ జేరి రాహ్రదం ♦ బును ముదమున. 71

ఉ॥ వచ్చినవారి మంథరుఁడ ♦ వార్యకృపామతి నాదరించి తా
ముచ్చటలాడి కొంతవడి♦మూషికనాయకుఁగాంచిచెల్మితో
నెచ్చెలి ! వచ్చి నీవిటుల ♦ నిర్జనకాననమందునుంట నా
కచ్చెరువాయె నిట్టులగు♦నంతకుఁ గారణమేమి తెల్పుమీ.

చ॥ అనఁగహిరణ్యకుండపుడు♦నక్కమఠంబునుజూచిదుఃఖముం
గనిసుగుణాఢ్య! నిన్నిపుడుఁ♦గాంచిన నాహితులెల్ల రేగుదెం
చినగతిఁ దోచె నేవనికిఁ ♦ జేరిన సంగతి నీకుఁ దెల్పెదన్
వినుమనిచెప్పఁబూనెఁదన♦ వింతచరిత్రముమిత్రపాత్రమున్.

—♦ స న్యా సు ల క థ ♦—

కం॥ ఘనతరనవరత్నస్థగి
తనిలయబృందముల దేవ ♦ తా నగరము నెం
దున నవ్వేడు చంపకవతి
యను నగరమొకండుఁ బుడమి ♦ నలరుచునుండెన్. 74

సీ॥ అచటఁ బెక్కండ్రు స ♦ న్యాసులేయెడ నుందు
రందుఁ జూడాకర్ణుఁ ♦ డనునతండు
భుజియించి మిగిలిన ♦ భోనంబు తనదు భి
క్షాపాత్రమునఁ బెట్టి ♦ సద్దులేక

కూర్కు వేళలఁ జిల్కు ♦ కొయ్యపై నుంచి తా
నిద్రించుఁ బిమ్మట ♦ నేనుదాని
పై కేగి ప్రతిదినం ♦ బాకూడు భక్షించి
చనుచుండ నొకదినం ♦ బున నతండు
గీ॥ తనదు హితుని వీణాకర్ణుఁ ♦ గని తలంచి
మాటలాడుచు ననుమాటి ♦ మాటికవనిఁ
గఱ్ఱతోఁగొట్టి వెలపింపఁ ♦ గాఁదొడంగె
నదియుఁగాంచి వీణాకర్ణుఁ ♦ డనియెనిట్లు. 75

ఉ. నేడిదియేమి మీఁదుఁగని ♦ నేలను దండముతోడఁ దట్టుచు
న్నాడవటంచుఁ దానడిగి♦సంభ్రమముండ నెనొక్కమూషికం
బేడవసించెనో తెలియ ♦ దిచ్చటికింజేను దెంచి గిన్నెలోఁ
గూడుభుజించిపోవు నతి♦ఘోరముదీనియుపద్రవంబిటన్.

కం॥ అనవిని వీణాకర్ణుఁడు
మనమునఁ దలపోసి యింత ♦ మాత్రంబునకున్
వెనుదీయవలదు దీనికి
ననువగు కారణము లేక ♦ యదియుండదిటన్. 78

కం. అని చాటువులం దెల్పఁగ
విని చూడాకర్ణుఁడిద్ది ♦ విడువక రంధ్రం
బును నొక్కదాని నిటఁగై
కొని వాసముచేయుచుండె ♦ గూఢముగాగన్. 79

మ॥ అనుచున్ నావివరంబుద్రవ్వి యతఁడ ♦ న్యాయంబునన్
సాధనం
బును సర్వంబుహరింప సత్వము జవం♦బుంబోయి నేనీమహా

వనముం జేరితిఁబూర్వపుణ్యమున సం♦ప్రాప్తించెనీతండిటన్
ఘనులేవేళఁ బరోపకారనిరతుల్ ♦ కాలానుకూలంబుగన్.

ఉ॥ కావున నర్థహీనునకుఁ ♦ గాఁగలకార్యమొకండు లేదు; నీ
భావమపారనిర్మలక ♦ పారసపూరితమంచు నెంచి నీ
సేవలొనర్చుచుం జెలిమి ♦ సేయఁగవచ్చితి నామనోరథం
బేవిధినైనఁదీర్పుమని♦యెంతయు వేడ నమస్కరించుచున్.

ఉ. మంథరుఁ డాహిరణ్యకుని ♦ మాటల కుబ్బుచులోననీదుసం
బంధము సర్వదానిఖిల ♦ భద్రనిదానము; కూడిమాడి పు
ష్పంధయమట్లుభక్తిరస♦సారమరందముఁ గ్రోలుచున్ దినా
ళింధ్రుతిఁబుచ్చుచుందమవ ♦ లీల నిఁకేటికిఁ ? జింతనీమదిన్.

ఉ॥ భంగములేక కష్టములఁ ♦ బొల్గొనుచుం దనరారునట్టి స
త్సంగతికంటెలోకమున ♦ సత్కుశలంబు మఱేమిలేదు నీ
వెంగలిపాటుమాని మది♦వేడ్కవహింపుములోనఁ జింత లె
ల్లంగుదియించిముచ్చరము♦లౌల్యము లేకిటనుందమీాగతిన్.

కం॥ అతిసంచయేచ్ఛతగదని
మతిమంతులు చెప్పుచుంద్రు ♦ మహితసుగుణ ! యీా
స్థితిఁబూని నక్కయొక్కటి
వెతలంగని సమసెదాని ♦ వినుమనిపలికెన్. 84

—♦ జంబుకముకథ ♦—

గీ॥ కలదు మేదినిఁ గల్యాణ ♦ కటకమనెడు
పట్టణంబొండు; తత్పురి ♦ భైరవుఁడను

బోయ డొక్కరుడుండె నే ♦ డోయనైన
నతిభయాకృతి రెండవ ♦ యముడనంగ. 85

శా॥ వాడు గ్రాటవిలోకరోజున ధను ♦ ర్బాణంబులంబూని వే
టాడంబోయిమృగంబు నేసియధికా♦యాసంబునంబోవుచుం
గోడందానడగొండఁబోలు కిరినం♦దుంజూచి మోదంబునన్
లేడించింపి మహాశరంబు నొకదా♦నిన్ వేసె గంపింపఁగన్.

ఉ॥ అంతటఁ గోపసంభరిత ♦ మై శరవేదన ఘుర్ఘురించుచుం
జెంతకువచ్చిపోత్రికడు ♦ చేవఁగిరాతునిఁగొట్టఁ గొమ్ములో
నెంతయుబోలుచున్ విడిచె ♦ నేటునఁ బ్రాణము
లాఖులుండు మూ
లాంతమహీరుహంబువలె♦నాగహనావనిఁగూలి చచ్చెలన్.

ఉ॥ త్రాణఁదొరంగి యాతని ఖ♦ర ప్రదరంబునదంష్ట్రికూలితాఁ
బ్రాణములందృజించె నొక♦పానుటవారల కాళ్ళక్రింద ని
ర్వాణముఁజెందె నంతనొక♦వంచకమచ్చటి కేగుదెంచి సం
శ్రేణిగఁ గ్రిందఁగూలిన స ♦ రీసృపపోత్రి కిరాతవర్గమున్.

మ॥ చెలువారంగని పుష్కలంబుగలభిం♦చెన్ భోజనంబంచుఁ జిం
తిలెనీవై ఖరిమూఁడుమాసములకీ♦దేహంబులుంజాలుఁ గొం
దలమందంబనియేమి? దేవుఁడెటనై ♦నంగాని భాగ్యంబులం
గలుగంజేయునదృష్టవంతులకు నె♦కాలంబునంజూచినన్.

సీ॥ అనుచు నాలోకమాస ♦ మున కీఖలుని మాంస
ఖండముల్సరిపోవు ♦ రెండుమాస

ముల కీకిరికురంగ ♦ ములుఁజోలు నొకవాస
రమున కీ ఘోరస ♦ ర్పంబుజోలుఁ
దొలియాకలిని నిప్పు ♦ డల వింటినారితో
నణఁచివై తునటంచు ♦ నాత్మఁదలఁచి
గొనయంబుచెంతకుఁ ♦ జేనుదెంచి దానినిఁ
బంటనొక్కిన బెట్టు ♦ వదలి తనదు

గీ॥ ఘొమ్మనందాఁక నాపెట్టు ♦ సొమ్మసిల్లి
ధరణిపైఁగూలి విలవిల ♦ తన్నుకొనుచు
జంబుకముచచ్చెఁ గాన లో ♦ భంబుదెట్టి
వారికైనను దుదకు జీ ♦ వములఁదీయు. 90

చ॥ అనివచియింప నందులకు♦నద్భుతమొంది హిరణ్యకుండు నీ
ఘనసుగుణంబులంబొగడఁ♦గానిఁక నాతరమా నె? యిట్టి నీ
జననమె ధన్యమైవెలయు ♦ తస్మైమనుజ స్తవనార్హ సాధుజీ
వనమున కెద్దితుల్యమగుఁ? ♦ బావనధర్మములాలకింతిః.

వ॥ ఇట్లు హిరణ్యకుం డమందానందకందళితహృదయారవిం
దుండై మంథరునినిశ్రైతుకజాయమానకరుణాకటాక్షవీక్ష
ణంబులకు సంతసించె. పిమ్మట వారుముప్పురు సరససల్లా
పంబుల యథేచ్ఛావిహారంబులఁ గాలంబుఁబుచ్చుచుండ
నొక్కనాఁడు—— 92

ఉ॥ వెంగలివేటకాఁడొకఁడు ♦ వింటశరంబునమర్చి వెంటరా
జెంగెల గజ్జెలున్మెడకుఁ ♦ జేకదనంబుఘటింప నిందునుం
డంగనిపెట్టి జీవముల ♦ డంచునతండని సోలిపోయి చి
త్రాంగుఁడునాఁగురంగముభ♦యంపడివచ్చెనువారిచెంతకున్.

ఉ॥ వచ్చినతత్కురంగము న ♦ పారదయామతి నాదరించి నీ
విచ్చటికేగుదేరఁ బని ♦ యేమని కూర్మముపృచ్ఛ సేయనో
సచ్చరితాగ్రగణ్య! ననుఁ♦జంపఁగిరాతుఁడు వెంటరా వనిం
జొచ్చిభయంబుతో నిటకు♦సోలుచువచ్చితినన్నుఁగావుమీ.

గీ॥ సర్వదానవ్రతంబులు ♦ సర్వయాగ
ములును శరణాగతత్రాణ ♦ మునకు సరియె?
కాన శరణాగతుని పీడఁ ♦ గా ఘటిల్లు
పాపమునకంటె వేఱు పా ♦ పంబుగలదె? 95

మ॥ అనుచున్ మ్రొక్కులొనర్చుచున్ మిగులఁ జి♦త్రాంగుండు నిల్వంగ వెం
టనె కూర్మంబదిచూచినీవుభయమొం♦దంగారణంబేమి? స
జ్జనసాంగత్య మపేక్షణీయ మతిపూ♦జ్యంబంచుధర్మజ్ఞు లెం
దునవాక్రుచ్చిరి కాన నీచెలిమి సం♦తోషంబుమాకీయెడన్.

మ॥ అనిచిత్రాంగునిఁ జేరఁదీసి కరుణా ♦ వ్యాపారమేపార దా
నినినోదార్చి భయంబుఁబాపి సఖుఁడా!♦నీదివ్యచారిత్రమున్
వినుపింపందగునంచుమంధరుఁడనన్ ♦ వేడ్కన్ మృగంబంతటం
దనచారిత్రముసర్వముందెలిపె యా♦థార్థ్యంబువాటిల్లగన్.

వ॥ అంతట హిరణ్యక లఘుపతనక మంధరచిత్రాంగులొకరి
యిక్కట్ల కొకరు పాల్గొని యెనలేని మైత్రిఁ గావించుకొని
కాలంబుఁ బుచ్చుచుండిరని విష్ణుశర్మ రాజపుత్రులకుం
దెలిపె. 98

—♦ ఆశ్వాసాంతము ♦—

కం॥ హరకోదండవిభంజన !
ఖరవిక్రమ నిఖిలదైత్య ♦ ఖండన ! ధరణీ
ధరకులభూషణ ! విమల
స్థిరతరసత్కీర్తిసోమ ! ♦ సీతారామా. 99

మాలిని॥ సకలవిబుధమాన్యా ♦ సత్యమార్గానుగమ్యా
వికచవనజనేత్రా ♦ విశ్వరూపైకగాత్రా
సుకవినికరగేయా ♦ శుద్ధచిత్తానుమేయా
ప్రకటితగుణశాలీ ♦ భక్తసంత్రాణశీలీ 100

—♦ గద్య ♦—

శ్రీరామచంద్రకరుణాసమాసాదితకవితాచాతుర్యకాశ్యప
గోత్రోద్భవమాదిరాజు వంశపయఃపారావారరాకా
సుధాకరాబ్బరాజామాత్యపుత్రజగ్గమాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫలరఘునాథామాత్య
కవిప్రణీతంబగునీతికథామంజరియను
మహాప్రబంధమున
ప్రథమాశ్వాసము
సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరామాయ నమః.

నీతికథామంజరి

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీ జనకతనూజావ

క్షో జాంకితఘనపటీర ♦ కుంకుమరస వి
భ్రాజితవక్షస్స్థల ! పరి
రాజితవరకీర్తిసాంద్ర ! ♦ రామనరేంద్రా ! 1

వ॥ అవధరింపుము. విష్ణుశర్మ మిత్రలాభంబను తంత్రంబు రాజపుత్రులకు నీతిదాయకంబుగ వక్కాణింప సంతసించి వారు— 2

ఉ॥ పిమ్మటవిష్ణుశర్మఁ బృథి♦వీపతి పుత్రులుగాంచి స్వామి!మోదమ్మున మిత్రలాభమను♦తంత్రమువింటిమి; మాకు మిత్రభేదమ్మనుతంత్ర మంచితవి♦ధానమునన్ వినుపింపుమింక శ్రోత్రమ్ములకుంబ్రియంబుగ సు♦ధారసపానముకై వడిన్ వడిన్.

చ॥ అనవిని విష్ణుశర్మ మను ♦ జాధిపపుత్రులఁగాంచి శ్రద్ధతో
వినుఁడిఁక మిత్రభేదమును♦వీనులవిందుగఁ దెల్పెదన్ సదా
వనమున మున్ను సింహవృష ♦ భంబులు గూరిమినుంటఁ
గాంచి రెం
టినివిడదీసి భేదము ఘ♦టించి సృగాలమొకండు రెంటికిన్.

కం॥ పిమ్మట సింహముచే వృష
భమ్మును జంపించె మీఁర ♦ వార్యప్రియభా
వమ్ములఁదెల్పెద వినుమని
సమ్మోదముతోడఁజెప్ప ♦ సాగెనతండున్. 5

సీ॥ దక్షిణాపథమందు ♦ రత్నావతిపురంబు
కలదొకండందు వి ♦ ఖ్యాతిగలిగి
వర్ధమానుండు నా ♦ సార్థవాహుఁడొకండు
సిరులతోవాసంబుఁ ♦ జేయుచుండుఁ
దనకంటెఘనులైన ♦ తనబాంధవులఁ జూచి
వారికంటెధనం బ ♦ వార్యవిధులఁ
గూడఁబెట్టఁదలంచి ♦ గొన్ని మేల్సరకులు
వారువంబులమీఁద ♦ బండ్లమీఁద

ఆ॥ వె॥ వేసడములమీఁద ♦ వేయించి కంచర
మొండు సిద్ధపఱచి ♦ మెండుబలము
నంది పేరుగన్న ♦ నందక సంజీవ
క వృషభముల దానిఁ ♦ గట్టియెక్కి.

కం॥ పరివారముతోఁ దా ను
త్తరదేశంబునకుఁ బోయె ♦ ధాత్రీశసుతుఁడన్
బురమునఁ గలిగిన వర్తక
వరులెల్లరుఁ జింతలంది ♦ వర్తింపంగన్. 7

వ॥ ఇవ్విధంబున వెడలి కడు దూరంబుఁ గడిచి సుదుర్గంబను శైలంబు చెంగటం గల కాననాంతరమునఁ బోవుచుండ సంజీవకంబు శకటంబు లాగలేక లాగుచు జాఱి మోకాలు విఱుగంబడియె. అంతట నావర్తకుండు సమీపగ్రామంబున కరిగి పోతరించి లావుగల యొకనఙ్ఞవిలిచి తెచ్చి శకటంబునకు గట్టించికొని సంజీవకంబు నా వనాంతరంబున విడిచి సాగిపోయె. పిదప నా కాటియందా వృషభరాజంబు కొన్నాళ్ళకుం జేకఱఁబడి విచ్చలవిడి నరణ్యంబున సంచరించుచుఁ బచ్చికమేఁత కడుపార దొరకుటంబట్టి పోతరించి యొకనాడు శైలగుహాంతరంబులు మాఱుమ్రోగ గఱిల్లని అంకెవైచె—

గీ॥ అందు బింగళకాఖ్య పం ♦ చాననంబు
కలదొకండది సర్వమృ ♦ గాల లెక్క
సేయ కిచ్చకువచ్చిన ♦ చాయ సంచ
రించుచు విశేషదాహంబుఁ ♦ గాంచి నాడు. 9

చ॥ యమునకు నీటికై వెడలి ♦ యావృషభారవమాలకించి డెం
దమున భయంబుదోప నిటు ♦ దారుణభీకరభూరిమేఘనా
దముల నిరాకరించు నిన ♦ దంబుజనింపఁగ నేల ? దీనికిన్
భ్రమగలుగం దొడంగెనని ♦ రాపడి నిల్చి విచారమొందుచున్

కం॥ కలవటఁ గరటకదమనక
ములను సృగాలములురెండు ♦ ముచ్చట్లం బ్రొ
ద్దులుబుచ్చుచుఁ గరటకుఁ డ
ర్మిలి నా దమనకునిఁజూచి ♦ మించివచించెన్. 11

చ॥ ఇదివరకీయరణ్యమున ♦ నిట్టి భయంకర నిక్వణంబు వి
న్నదియె? మహాద్భుతంబు; యము ♦ నానది కేగుమృగాధి
నాయకుం
డదివిని యిట్టురాపడి భ ♦ యంబుననిల్చినవాఁడుఁగాన ని
య్యది మనబోంట్లకేయెడ భ♦యం బొనగూర్చుటలో
విచిత్రమే. 12

వ॥ అనిన దమనకుండాకర్ణించి యింతమాత్రమునకు భయ
భ్రాంతులగుట ధీరులకు లక్షణంబుగాదు. కావున నిట్టితఱి
మనము మంత్రిపుత్రులమై యుండి యొప్పరికించుట పాడి
గాదు. డాయంబోయి మనరాజుగారిభీతి మాన్పింత
మనఁ గరటకుండు దమనకుంజూచి దమనకా! కొన్నా
ళ్ళకుముందు వర్తకుండొకండు కంచరం బీడువఁజాలక
యీడిగిలంబడిన బక్కనట్టి నొక్కదానినిం బ్రయాణత్వరం
బట్టి యికాంతారమధ్యంబున విడిచి చనియె. అయ్యది
యీకాటిలో గడ్డిమేసి పోతరించి యచ్చటచ్చట నట్రాడఁగాఁ
జూచితి. మన మాకర్ణించినది దాని అంకెగాని వేఱొండు
గాదు. కావున నాతని భీతిమాన్పుట మనకేల? ఆతనివలనఁ
బడ్డపాట్లకు మేలుగలదె? ప్రాప్తలాభంబునకు సంతుష్టిం

జెందువాఁడు సుఖించును. జోలిమాలినపని మనకేల? అట్టికార్యంబున కుపక్రమించినవాఁడు మేకుం బెరికిన మర్కటంబుచందంబున హానిం జెందు నీకాకథ చెప్పెద వినుమని యిట్లనియె— 13

—♦ వానరముకథ ♦—

సీ॥ మగధదేశమునందు ♦ వగలతో మితిమీఱు
నరిదుర్గమను పురం ♦ బలరుచుండె
నాపురంబున వైభ ♦ వోపేతుఁడై సదా
శుభదత్తుఁడనెడి వై ♦ శ్యుండు గలఁడు
పుత్రహీనుండు కా ♦ వున నతండాత్మవి
త్తముఁ దటాకాది కా ♦ ర్యములకెల్ల
వ్యయమొనర్చుచు జీర్ణ ♦ మైయుండు నొకదేవ
ళంబుఁ గన్గొని యాపు ♦ రంబులోని

గీ. కారువులఁబిల్చి తగిన సం ♦ భారవేత
నముల నియమించి యాదేవ ♦ ళము విశేష
వైభవంబులతోఁ గట్ట ♦ వలయు ననుచు
నంతవారి నియోగించె ♦ నధికభక్తి. 14

సీ. అటుమీఁదవారు దే ♦ వాలయంబును గట్టు
చుండఁగా సూత్రధా ♦ రుండు చేవ
దూలంబు అంపంబు ♦ తోడఁ గోయించుచో
నది వ్రీలిపోవఁ దా ♦ నచ్చటచట

ప్రూని మేకులుగొట్టి ♦ మధ్యాహ్న భోజనా
ర్థము కూలివాండ్రును ♦ దానుఁబోయె
నపుడుఁ జెంగటి భూరు ♦ హాములందుఁ దిరుగు శా
ఖా మృగంబులు దాని ♦ కడకువచ్చి

గీ॥ గోపురంబులు ప్రాఁకుచుఁ ♦ గొమ్మలంటి
కాళ్ళతోఁబట్టి తలక్రిందు ♦ గాఁగ వ్రేలు
చుఁ బెనుగొమ్మలు పట్టి యూ ♦ చుచుఁ గరములఁ
గూరుచుండి పరులు వీపు ♦ గీరుకొనుచు. 15

ఉ॥ క్రుక్కుచు మేని పేలనుఁ ♦ గొట్టుచుఁ బండ్లిగిలించుచున్ సదా
నిక్కుచు వెక్కిరించుచు న ♦ నేకవిధంబులఁ బోరుచుండ నం
దొక్క ప్లవంగవృద్ధమధి ♦ కోద్ధతి దూలముడాసి దానిపై
నెక్కి విహారముం సలుప ♦ నెంచుచు ముక్కు ముదాని సందునన్.

ఉ. వ్రేలఁగఁ గూరుచుండి బిగ ♦ వేసిన మేకును రెండు చేతులం
జేల బలంబునం బెఱికి ♦ చేయ్యన దానిబిలంబు లోపలన్
గ్రాలెడి ముష్క మల్లినలు ♦ గంజరణంబులఁ దన్నుకొంచుఁ దా
వ్రోలుచుఁ బ్రాణముల్విడిచె ♦ రోదన నాదము బోరుకొల్పఁగన్.

వ॥ కావున జోలిమాలిన కార్యంబునకుం బోరాదు. ఐనను మన మాతని భృత్యపదంబున లేము. స్వామి హితాహిత విచారము వారిది కాని మనకా యధికార మిసుమంతయైన నను లేదు. పరాధికారము పైనవేసికొన్న వెంగలి యొండ్రఁ వెట్టి దండఘాతంబునఁ బ్రాణంబులు గోల్పోయిన రాస భంబు చందంబున నాశనమొందును. నీకాకథ వక్కాణించెద సావధానచిత్తుండవై వినుమని యిట్లనియె. 18

—• రా స భ ము క థ •—

సీ. ఏపట్టణము మోక్ష ♦ హేతువై నిరతంబు
బహువైభవములతోఁ ♦ బరిఢవిల్లు
నేపట్టణము మహా ♦ పాపంబులణఁగించు
నట్టి గంగాదేవి ♦ కాలయంబు
ఏపట్టణముకోర్కు ♦ లిచ్చి భక్తులఁబ్రోచు
నట్టి విశ్వేశున ♦ కాటపట్టు
ఏపట్టణముధాత్రి ♦ నెల్ల పుణ్యస్థలం
బులలోన మిన్నయై ♦ నలరుచుండు

గీ. నట్టి కాశీపురంబున ♦ నధివసించి
యెల్లవారికి ధావక ♦ మల్లుడనెడి
రజకుఁడొక్కరుండు సుగుణ వి ♦ భ్రాజితుండు
నగుచుఁ దలలోన నాల్కయ ♦ న్నట్టులుండు. 19

ఉ॥ వాఁడొకనాడు రేవుకడ ♦ బట్టలుగుంజిన మేటిపాటువో
నాడఁగ నిద్రవోయె నపు ♦ డా నడిరాతిరిఁ దోడివారితోఁ
గూడి తదీయగేహమున♦కున్ వెసఁజోరుఁడొకండువచ్చెనా
జోడనెఱింగి కుర్కురము♦సందడిసేయకయుండెఁజూచుచున్.

చ॥ అదికని కాలిబందమున ♦ నాతనివాకిట నిల్చియున్న గా
డిద శునకంబుఁగన్గొని వ ♦ డిన్ యజమానునియింట
ముష్కరుం
డదను నెఱింగిచొచ్చెఁ గన♦వా! మఱియేటికినూరకుండు వి
య్యది తగునాయటంచనఁగ♦నాశునకంబనె దానికిట్లులన్.

ఉ॥ నాపనిచూడ నీకుఁదగు ♦ నా ? తలవాకిలిపీడ కేమొడం
గాపరినై వసించు ననుఁ ♦ గాంచక కూడిడకుండునట్టి యీ
పాపిగృహంబుముష్కరుల♦పాలయినంబని యేమినాకు? నా
తాపముఁదీర్పనీకగునె ?♦ధర్మము లేటికి ? నూరకుండుమీ.

ఉ॥ అప్పుడురాసభంబు మది♦నల్కవహించిదురాత్మ! యేలికం
దప్పులువెట్టనిట్టితఱి♦ధర్మమె ? సేవకుడుఁ స్వకృత్యముఁ
దప్పినఁదాఁగృతఘ్నుఁడగు♦దైవమెఱుంగదె? నీగుణంబు నే
నిప్పుడెపూని నీపనికి ♦ నేలికనింతట మేలుఁగొల్పెదఁ. 23

చ॥ అనివచియించుచుఁ మిగుల♦నాఖరమంతటనోండ్రవెట్ట వెం
టనె మడివేలుమేల్కొని క♦టా చెడెనిద్రయటంచులేచి దా
నిని నొకదుడ్డుతీసికొని ♦ నిద్దురమత్తునమోదె నద్దియుం
దనయసువుల్దొరంగియమ♦ధామముఁజేరెక్షణంబులోపలఁ.

ఉ॥ కానఁ బరాధికారమును ♦ గావలెనంచుఁదలంచునట్టి యు
జ్ఞానులు హానిజెందుదురు; ♦ జ్ఞానులు దీనిఁగోరరింక నీ
బానిసెవృత్తిచేఁ గలుగు ♦ బాధలెఱింగినవాఁడవయ్యు ని
ద్దానికిలోనుగాకుముయ♦థార్థమునమ్ముమునాదుమాటలఁ.

వ॥ కావున నిట్టి దుర్వివాదంబేల ? భక్షితావశిష్టంబగు పలలం బెంతయుంగలదు. దానిని భక్షింతము రమ్మన నందులకు దమనకుండు నవ్వి యిట్టి కఠినోక్తుల నామర్మంబుల నొప్పింపకుము. వాని యాకారంబునఁ దదీయహృద్గతాభిప్రాయంబు నాకవగతంబయ్యె. నే నచ్చటికేగి సఫలీ

కృతకార్యుండనై యేతెంతునని పింగళకునిపాలికింబోయి
సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరింప మృగేంద్రుండు
చూచి వానికిట్లనియె— 26

సీ॥ దమనకా! నీకు భ ♦ ద్రంబె నిన్నుంజూచి
బహుకాలమాయె మీ ♦ వారలెల్ల
క్షేమమా? యనుచుఁ బ్ర ♦ శ్నింపఁగా దమనకుం
డనియె నీరీతి నో ♦ హరివరేణ్య!
సేమంబెమాకు మీ ♦ చిత్తంబదేమో వి
చారంబునందుండు ♦ చోయఁదోచె
నదియేమొ చెప్పెద ♦ రా యటంచేనికోరఁ
బంచాననంబు భా ♦ షించెనిట్లు

గీ॥ దమనకా! నేడువింటివా? ♦ దైవమాయ
తెలియరాదీమహావన ♦ స్థలమునందు
నుఱుము తెఱగున ఘనరావ ♦ మొండువెడలె
దానినాలించి యిట్లుంటిఁ ♦ ద్రాసమూని. 27

చ॥ అనివచియింపనందులకు ♦ నామృగనాథునిఁజూచి వంచకం
బనెనిటులన్ మహాత్మ! విను ♦ మయ్య వచించెదఁ
గార్యమెప్పుడై
ననుఁదమకించిచేయఁదగు♦నా? యవివేకులమార్గమూని చే
సినఁబఱ తెంచుహాని;యిది♦సిద్ధము;ధర్మపథంబుఁజూడుమా.

చ॥ సమయముఁజూచిశాత్రవులఁ♦జంపవలెందమకింపరాదు సం
భ్రమముఁ బరిత్యజించి తగు ♦ పద్ధతి నారయుమింక శబ్దమా

త్రముసకు నివ్వేఱంబూరయ ♦ రాదు భవాదృశు
లిట్టులుంట యు
క్తమె? వినుమయ్య దీనికొక♦గాథవచించెదనంచు నిట్లనెన్.

—♦ జంబుకముకథ ♦—

సీ॥ కాంతారమున జంబు ♦ కంబొండు తొల్లి దా
నెరలేమినెచటం గ్రు ♦ మ్మరుచుమిగుల
నాఁకలిబాధచే ♦ నల్లాడుచు ధరిత్రిఁ
గూలినట్టి శతాంగ ♦ కులముఁ, గెడసి
భూధరశ్రేణులఁ ♦ బోలువేదండ తం
డములుఁ, దాఱ్ఱారుగా ♦ సమసి క్రిందఁ
బడినవారువములుఁ, ♦ గడు మగంటిమి వీర
శయనంబునొందిన ♦ సమరయోధ

గీ॥ జాలములుఁ, గల్గి విజనమై ♦ క్రాలు నొక్క
పాలికలనిఁగాంచి చెంతకుం ♦ బోయి యొక్క
ఘోరనిక్వాణమాలించి ♦ గుండెలవియ
నప్పాలముచుట్టు జెప్పలు ♦ విప్పిచూచె. 30

చ॥ గొనకొనిగాలికింగదలు♦కొమ్మలతాకునమ్రోగు దుందుభిం
గని మనమందుగల్గిన వ ♦ గ న్విడనాడుచు దానిచెంతకుం
జని వెసఁజర్మముంగొఱికి♦చేకట్ఁజొరంబడివచ్చి మున్ను దీ
ని నిజమెఱుంగనైతి నిల♦నిల్కడమీద నిజంబు వెల్వడున్.

చ॥ అనితలపోయుచుఁ శవచ♦యంబులనన్నిటిఁబాఱఁజూచి దీ
నిని దొరుగఁగందలంచితిని ♦ నేనవివేకినటంచు మాంసముం
దినిచనెఁ;గాన సద్దువిని♦నివ్వెఱపొందుటమిమ్ముఁబోంట్ల కెం
దునఁదగునాయటంచుహరి♦తోననెజంబుకనాథుఁడయ్యెడన్.

చ॥ అనిమరలన్ సృగాల మిపు ♦ డాధ్వనిగల్గినచోటికేగి యం
దునకగుకారణంబరసి ♦ తోడనెవచ్చెదనంచు సింహాశా
సనమున దానిపాదముల ♦ జోడల నావృషభంబుడాసి యి
ట్లనె వినయంబుతో వృషభ ♦ మా ! హరిభృత్యుఁడ
నన్నెఱుంగవే. 33

ఉ॥ ఆతఁడు నీసమీపమున ♦ కంపఁగవచ్చితి నుర్వి నీవన
వ్రాతమునాయధీనమిట ♦ వర్తిలుసత్వములన్నియున్ మదీ
యాతతశాసనంబు తల ♦ యందుధరించివసించుచున్ మహా
ఖ్యాతివహించుఁగాననిఁక ♦ నట్టులనీవువసింపఁగావలెన్. 34

ఉ॥ అంచుఁదనంతఁదానపుడు♦నాడెడుమాటలు నాకుఁజెప్పి పు
త్తెంచినవాఁడు నీవుచేను ♦ దెంచినజోడలతండు లోనఁగా
వించినఅంకెచేనెఱిఁగె ♦ భీతిలఁబోకుము సత్కృపారసో
దంచితుఁడాఘనుండుసమ♦యంబిదివానినిఁజూడరమ్మిఁకన్.

వ॥ అని యొప్పించి ముందుగా మృగేంద్రునిపాలికేతెంచి
స్వామీ ! దేవరయానతింబోయి యప్పొలంబు నలుకెలం
కులఁ గాంచివచ్చితి. తద్విశేషంబుల నాలింపుమని
యిట్లనియె—— 36

ఉ॥ సహ్యాముగాని రావమును ♦ సల్పినవాఁడు సతంబు మీఁకను
గ్రాహ్యుఁడుఁగాని కోపమునఁ ♦ గయ్యమొనర్పఁగఁబట్టినీకు ని
గ్రాహ్యుఁడుగాడు తావకప ♦ రాక్రమమున్వని భీతిఁజెంది తా
వాహ్యావినమ్రభావమున ♦ వర్తిలుచుండెమృగేంద్రరాజమా !

ఉ॥ అంచితభూరిభూరుహాచ ♦ యంబులఁబట్టి ప్రభంజనుండు భం
జించునుగాని వంచికొను ♦ శీర్ణతృణాళిఁబెకల్చునెట్లు; శౌ
ర్యాంచితుడట్లు నిర్గతభ ♦ యాత్మలఁ దన్నెదరించువారి ఖం
డించునుగాని నీచుల గ ♦ ణించునె? తాఁగలనైన మేదినిన్.

వ॥ ఇట్టిగుణంబు లేలినవారికి సహజంబులు గావున నాదా
రుణా రావంబుగావించినబలాఢ్యుండు సంజీవకుండనువృష
భేంద్రుండు. దేవరయాస్థానంబున వర్తింపంజాలినఘనుండు.
తమయానతింగొని వాని మీఁసముఖంబునకుం గొనితెత్తు
నని మృగేంద్రుని శాసనంబు శిరంబునందాల్చి సంజీవకుని
కెదురేగి నీయదృష్టంబు కతంబున మృగేంద్రుం డేకాం
తుండై యున్నవాఁడు. దర్శింప సమయంబిదియేయని
తోడికొనివచ్చి పింగళకునిచెంగట నిలువంబెట్ట వృషభంబు
వందనంబు లాచరించె. పిమ్మట మృగేంద్రుండు వానిని
సాదరంబుగ వీక్షించి వృషభరాజమా! నీ గుణంబులు
మా దమనకుండు పెక్కుతెఱంగుల నగ్గింప నాకర్ణించి
యమందానందకందళితహృదయారవిందుండనైతి. భవా
దృశుండగుధీమంతుండస్మదీయాస్థానంబుననుంట పరమ
లాభంబు. కావున నీకు మంత్రిత్వమొసంగితిని. మాకు

మాఱుగ నిఖిలకార్యంబులు నిర్వహించుచు నుండుడని యానతిచ్చి యది దొరంకొని తానును సమాత్యుండును బద్ధసఖ్యంబున వర్తించుచుఁ దక్కుంగల పరివారంబులందు నిరాదరుండై యుండె. పిమ్మట దమనకుం డీవిషయంబుల విచారించుచుఁ గరటకుంజూచి యిట్లనియె— 39

ఉ॥ కాఁగలదయ్యె నోకరట ♦ కా ! విను నీవచనంబుసత్యమే
నీగతిదూరమెంచ కొన ♦ రించితి నన్నిఁక నీవుదూఱఁగా
రాగలలాభమున్నె? కడు ♦ రాయిడికగ్గలుటఁగాని కాన నా
భోగిశయానుభావములఁ♦బోలుజనుండొనరించుకార్యముల్.

వ॥ కావున నిట్లు స్వయంకృతాపరాధంబునఁ గీడొందినవాఁడ నేనొక్కరుండకాను. తొల్లి యాషాఢభూతియనువానిచే నొక్క యతీశ్వరుండును, మేషయుద్ధంబున నొక్కవంచకంబును ధనప్రాణంబులఁ గోల్పోయిరి. నీకాకథ వక్కాణించెద వినుమని యిట్లనియె— 41

—♦ ఆ షా ఢ భూ తి క థ ♦—

సీ॥ ధాత్రీతలంబునదేవ ♦ శర్మాఖ్యుఁడను యతి
బ్రువుఁడర్థపరుఁడొక్క ♦ రుండుగలఁడు
ఆతఁడాశాకృష్ట ♦ చేతస్కుఁడయ్యు వి
తస్పృహుండుంబోలెఁ ♦ దనియ మాన
వులకు వేదాంతార్థ ♦ ము లుపన్యసించుచు
వానినాలించు య ♦ త్నానమూఁగి

జనములు దెచ్చియి ♦ చ్చిన విత్తముల ననా
దరసూచకానంద ♦ పరమరుచిర

గీ॥ కాంతిరాజిత విమలాస్య ♦ కమలుఁడగుచుఁ
గాంచి తదనుగ్రహార్థ మా ♦ సించినట్లు
దినదినంబున సేకరిం ♦ చినధనంబుఁ
దుదకు నొకబొంతలోపలఁ ♦ బదిలపఱచి. 42

కం॥ అదికప్పుకొని మహానయ
విదుఁడాతఁడుఁ దిరుగుచుండు ♦ విడువక దానిన్
గదనమున వజ్రకవచము
వదలనివీరుండునా న ♦ వార్యప్రీతిన్. 34

ఉ॥ కర్ణరసాయనంబుగనొ ♦ కానొకరోజున నాతఁడున్ భవో
త్తీర్ణకమోక్షధర్మములఁ♦దెల్పుచునుండఁగనొక్కకూళ సం
పూర్ణముదంబుతోనతని♦బొంతహరింపఁగ వేచియుండి యా
దుర్ణయుడాసిమ్రొక్కులిడె ♦ దోసిలియొగ్గి మహాత్ముఁడో
యనన్ 44

చ॥ అదికని నీవెవండవు మ ♦ హాత్మునివై ఖరిమాకు భక్తిచే
ముదముఘటించుచుంటివని♦మ్రుచ్చిలిమస్కరిపల్కవంచకుం
డెదవినయంబుతో మునికు♦ లేశ్వర! పుణ్యులదర్శనంబు సం
పదలకు నాశ్రయంబని భ♦వాదృశులంగొలువం జెలంగితిన్.

చ॥ అనియొకతాళవృంతమును♦నంది యతివ్రజమాళి వీచుచుం
డిన యతిచూచి మావలన♦నీకుఁబ్రయోజనమేమి నా నతం

డనవరతంబుఁ జూడఁదమ ♦ యందురహాస్యవిధానమొందునా
యనితరసాధ్యమై వెలయు ♦ నర్థమిటంబడయంగ వచ్చితిన్.

ఉ॥ కావున నన్ను శిష్యునిగఁ ♦ గైకొనికూరిమి నామనోరథం
బే విధి నైనఁ దీర్పుము మ ♦ హేదియు నేనిఁక నొల్ల సత్యమీ
నావచనంబు నావుడు మ ♦ నంబున మస్కరి సంతసించి నీ
భావమె నాదుభావమని ♦ పల్కెనతండతిభక్తిఁ జూపుచున్.

వ॥ ఇవ్విధంబున నప్పారాశరివెంట దేశాటనంబు సల్పుచుండె. ఒక్కనాడు మార్గంబున నిర్వురుం బోవుచుండ నా టక్కుదారి సత్వరంబున నా మస్కరిం జేరి నమస్కరించి యిట్లనియె— 48

గీ॥ మనము రాత్రిపరుండిన ♦ మందిరంబు
వారితృణమొండు నామీఁది ♦ వస్త్రమంటి
వచ్చె నొకపోఁచేగ్గెనను ♦ పరులసొమ్ము
నపహరించిన నతిపాప ♦ మండ్రు బుధులు. 49

ఉ॥ కావున వారిగడ్డిపర ♦ కంగొని వారికినిచ్చివత్తు నీ
తావునఁ గూరుచుండుడని ♦ తాఁజని వెన్కకు దానినచ్చటం
బోవిడనాడి కొంతవడిఁ ♦ బుచ్చి రయంబునరా మనంబునం
దా వెఱగందిమస్కరిగ ♦ తస్పృహుఁడీతఁడటంచు నెంచుచున్.

గీ॥ కడుముదంబున నాపచ్చె ♦ కానిఁగాంచి
వార్ధకాధిక్యమున హీన ♦ బలుఁడనగుట
నింతమాత్రంబు కప్పుడు ♦ బొంత మోయఁ
జాలకుంటిని దీని నీ ♦ లీలఁ దెమ్ము. 51

చ॥ అనితనచేతికీయ నత ♦ డద్భుతహర్ష పరీతచిత్తుఁడై
వినయముతోఁ బ్రసాదమని ♦ వెంటనె తెచ్చుచుఁ
దొంటికంటె హె
చ్చినదగునచ్చికంబొదవు♦చెద్దిముఁజూపుచుసంచరించుచుం
డెను విగతస్పృహుండధిక♦నీతిపరుండని లోకులాడఁగన్.

సీ॥ అర్కవితాల్పు తా ♦ నొక్కవాసరమునఁ
జేనుదెంచుచుంద్రోవ ♦ సమయపరశు
రాముండు కరసహ ♦ స్రంబు ఖండింపఁగా
రక్తప్రభాసంవి ♦ రాజితుండు
విగతతేజుండునై ♦ వెలుఁగు నాకృతవీర్య
సూనుండునుంబోలె ♦ సూర్యుఁడచటఁ
జూపట్టుచుండ న ♦ చ్చోటికిం జెంతను
స్నట్టి తీర్థంబున ♦ కరుగుదెంచి

గీ॥ సంధ్యవార్చుచునుండె మే ♦ షములు రెండు
కట్టెదుట రోషములతో న ♦ గంబులపుడు
మాఱుమ్రోతలు మ్రోయఁగా ♦ దారుణమగు
సంగరంబును డీకొంచు ♦ సలుపుచుండ. 53

గీ॥ మూర్ధములు విచ్చికాలువ ♦ పోల్కినడుమఁ
గాఱిపేరిన గట్టి ర ♦ క్తంబు ఫేర
వంబొకండు గనుంగొని ♦ పలలఖండ
మనితలంచుచుఁ జెంగటి ♦ కరుగుదెంచి. 54

సీ॥ మహితయుధ్యన్మేష ♦ మధ్యభాగమటంచు
నెంచకద్దాని భ ♦ క్షించుచుండ
నంతలోపల వెన్క ♦ కరుదెంచి వెంట వ
చ్చిన మేషయుగము డీ ♦ కొనుడునడుమఁ
బంచత్వమొందెనా ♦ వంచకంబయ్యెడ
నాపరివ్రాజకుం ♦ డద్దిచూచి
పలలలోభము ఘోర ♦ వము నిట్టిదశకుఁ దె
చ్చెఁగదా ? కటా యెట్టి ♦ శీలవంతుఁ

గీ॥ డేని లోభగుణంబుచే ♦ హింసనొందు
నని తలంచుచుఁ దత్తీర ♦ మునకువచ్చి
శిష్యునాదారిఁగానక ♦ చింతనొంద
సాగి యాషాఢభూతి యా ♦ షాఢభూతి. 55

చ॥ అని యెలుగెత్తి తాఁబిలిచి ♦ యంతటఁజూచుచుఁ జేయిసంజవె
ల్గునకుమఱుంగువెట్టుకొని ♦ గుర్తులువానికిఁ జెప్పిబొంతఁగై
కొనిచేనునిట్టివానిఁగనుఁ ♦ గొంటిరె? మీరనివచ్చుపోవువా
రి నడుగుచున్ దిశల్వెదకి ♦ రిక్థహరుం డితఁడంచు నెంచుచున్.

గీ॥ శిరముపంకించి నిట్టూర్పు ♦ దొఱఁగి మేష
సంగరముచే సృగాల మా ♦ షాఢభూతి
వలననేను స్వదోషంబు ♦ వలనఁ జెడితి
మని మనంబునఁదలఁచుచు ♦ నరుగుదెంచె. 57

వ॥ అనిచెప్పినఁ గరటకుం డాకర్ణించి యెట్టి ధీమంతునికైన
నొక్కొక్క కాలంబునఁ బ్రమాదంబు వాటిల్లుట స్వాభావి

కంబు. అందులకుఁ జింతింప లాభంబులేదు. కావున నీ వింక నాచరింపందగిన కార్యంబేమియని ప్రశ్నింప దమ నకుం డిట్లనియె. కరటకా! లోకంబున వినాశోన్ముఖకా ర్యంబుఁ జక్కఁబఱచుటకును, భావ్యర్థసంగ్రహంబునకును, ననర్థప్రతీకారంబునకును మంత్రంబె శ్రేయస్కరంబు. కావున నిట్టిసమయంబునఁ బింగళకసంజీవకులకు భేదంబు పుట్టించు నుపాయం బాలోచింపవలయును. ఉపాయంబుచే నెయ్యది శక్యంబగు నయ్యది పరాక్రమంబునకు శక్యంబు గాదు. తొల్లి కాకంబొకం డుపాయంబుచేఁ దనవైరియగు భుజంగంబును దోరించె నకథ వక్కాణించెద నా కర్ణింపుము. 58

—♦ కాకభుజంగములకథ ♦—

కం॥ యమునాతీరంబున విపి
నమునం దొకమఱ్ఱిచెట్టు ♦ నడుమ నొకకులా
యముఁ గట్టికొనిమదిన్ మో
హముతోడం గాకమిథున ♦ మందువసించెన్. 59

కం॥ ఆమఱ్ఱిక్రింది నాకువు
లో మెలఁగుచు సర్పమొండు ♦ లోఁగక కాకం
బే మఱచి దానియండ
స్తోమముఁదిని పోవుచుండుఁ ♦ దోషంబలరన్. 60

ఉ॥ దానికి వాయసంబధిక ♦ దారుణఖేదముతో మనంబునన్
దీని యుపద్రవం బెటులఁ ♦ దీరునటంచుఁ దలంచి చెల్మితో

దానముసల్పు జంబుకము♦దాపునకుం జేనుదెంచి పాముచే
నౌననయంబు చెప్పికొని♦ యంతటసారెకు నంగలార్చినన్.

వ॥ అప్పుడు గోమాయువాత్మమిత్రుండగుకాకంబుంగాంచి
మిత్రమా ! దీనికిం జింతిల్లిన లాభమేమి ? తొల్లి యొక్క
సరోవరంబునం గల మీనంబులనెల్ల భక్షించిన బకంబు
నొక్క కుళీరం బుపాయంబువలన సంహరించె. అట్లు
నీవును నీవైరిం దుదముట్టింపుము. నీ కా చరిత్రంబు
చెప్పెద నాకర్ణింపుమని యిట్లనియె. 62

సీ॥ మును ఘోరబదరికా ♦ వనమందు సారోద
మనుసరోవర మొకం ♦ డలరుచుండు
నటకొక్క కొక్కెర ♦ యరుదెంచి లోచనం
బులు మూసికొని యన్న ♦ ముం ద్యజించి
తపమాచరించెడి ♦ దానివైఖరి నేక
పాదంబుతోడ ని ♦ ల్వఁబడియుండె
నొకయెండ్రి కనిదాని ♦ నుత్సాహమునడాసి
యోబకాధీశ ! ని ♦ న్నుగ్గడింపఁ

గీ॥ దరమె? నీవిట్లుక్రశిమంబుఁ ♦ దాల్చుచుండి
చెంతఁ బొరాడు చేపల ♦ నుంతయైనఁ
జూడవీయునికి యేదియో ♦ శుభముఁగోరి
పూనినమహావ్రతంబు కా ♦ బోలునేమొ ? 63

ఉ॥ నీచరితంబు నాకిపుడు ♦ నేమముతో వినుపింపుమన్న సం
కోచముమాని డెందమునఁ♦గొంగకుళీరముఁగాంచియెండ్రి!నా

వాచిక మీవురూపమున ♦ భావనసేసితివింక నీమహా
ధీచతురత్వమెట్టుల నుతింపఁదరంబగు మమ్ముఁబ్రోవఁగన్.

ఉ॥ పుట్టినదాదిగా నాయుదర ♦ భూరితరానలఘోరకీలలన్
గిట్టిన జంతురాశిఁ బరి ♦ కింపఁగ లెక్కకురావు కానని
ష్పట్టున గట్టిపట్టుదలఁ♦బాపములన్ భరియించుచుంటినా
యట్టిదురాత్మునిఁ డిద్ధరణి♦యందుఁగలండె? కులీరసత్తమా.

సీ॥ ఇట్లుండ నొక్కయో ♦ గీశుండు శిష్యుల
నఖిలధర్మంబుల ♦ నానతిచ్చు
సందర్భమునను దో ♦ షముల కాధారమై
చెలఁగులోభము విస ♦ ర్జింపవలయు
సర్వభూతంబుల ♦ సదయుఁడై వర్తింప
వలయు నియ్యవిలేని ♦ వానికఖిల
ధర్మంబులు ననుష్ఠి ♦ తములయ్యు వ్యర్థంబు
లగు జీవనంబు తా ♦ నస్థిరంబు

గీ॥ కాన పురుషుండు మోసపో ♦ క సమయంబు
నట్టెపుచ్చక ధర్మంబు ♦ లాచరింప
వలయునని చెప్ప విన్నట్టి ♦ వాఁడనగుట
నదిమొదలుకొని మతిధర్మ ♦ మందెనిలిచె. 66

కం॥ హింసాకర్మముఁబాసితిఁ
గంసారిన్ బుద్ధినిలిపి ♦ ఘనతరభక్తిన్
సాంసారికసౌఖ్యంబుల
ధ్వంసంబొనరించి మౌని ♦ వలెనుంటివనిన్. 67

చ॥ అనవుడుఁ జేపలానుడువు♦లబ్బురమొందుచు నాలకించి ధ
ర్మనిరతుఁడీఘనుండుబక♦మాత్రుఁడుగాడనిడాయఁబోయినీ
ఘనకరుణావలోకనము♦గాడిలితోఁబోలయించి మాపయిన్
మనుపుమటంచు నానతఁడు ♦ మంచిది యుష్మదభీష్ట
మయ్యెడిన్. 68

వ॥ అనిచెప్పి నాటంగోలె మీనంబులతో సఖ్యంబుఁ జేసికొని
వర్తించుచుండె. ఇట్లు కొన్నాళ్ళుగడువ నొకనాడు
వఱువాతఁ దనచెంత కరుదెంచిన మీలంజూచి దీనవద
నంబున నిట్లనియె— 69

చ॥ హితునివలెన్నటించుచు స♦హింపనిచింతలఁబాష్పవారిపూ
రితనయనద్వయుండయి వి ♦ రించిలిఖించినవ్రాత లేరిక
ప్రతిహతముల్గదాయనుచుఁ♦బల్కఁగమీనములాలకించియీ
వితమగు ఖేదమిట్లనుభ♦వించుట కేమికతంబు ? దెల్పుమీ.

సీ॥ అనుచు వక్కాణింప ♦ నాటక్కరిబకంబు
తనయెల్గురాల్పడ ♦ ననియెనిట్లు
తనయదారాదిబం ♦ ధముఁద్రెంచికొని మను
ష్యుఁడనై సుఖంపంగఁ ♦ గోరియుండఁ
బ్రారబ్ధమున భవ ♦ ద్బంధంబుసమకూడె
మీకొక్కయిక్కట్టు ♦ సోకుసన్న
నుల్లంబుకడుఁ దల్ల ♦ డిల్లుచుండునటంచుఁ
గన్నీరునించి యో ♦ యన్నలార !

గీ॥ జాలరులు కొందరింతకు ♦ క్షణముక్రింద
వచ్చి పరికించి యీ సరో ♦ వరమునింకఁ
గొలఁదినీరింకినను వచ్చి ♦ జలచరములఁ
బట్టుకొని వత్తమనివారు ♦ పలిక్రిచేనిరి. 71

ఉ॥ ఆవచనంబులన్వినిన ♦ యంతనె నాహృదయంబు భ్రద్దలై
పోవఁగ నాటఁగోలె ఘన♦భూరివిషాదముతోఁ జెలంగితిన్
నావుడుమీనములివ్వని మ ♦ నంబునభీతిజనింప మమ్ము నీ
వేవిధినైనఁబ్రోచుట కి ♦ దేసమయంబని కోరి మ్రొక్కినన్.

ఉ॥ పంబినవేడ్కతోబకమ ♦ పాంపణియోయని పేరుగన్న ని
త్యాంబుసరోవరంబిటకు ♦ నామడలోపలనుండె నందు మీ
మ్మంబడవైతుఁగానియొక♦పూటనెచేర్పఁగజాలనంచు మీ
నంబులకెల్లడెందమున ♦ నమ్మికపుట్టవచించిమీదటన్. 73

గీ॥ నిత్యమాకొంగవలసి న ♦ న్నింటిమీలఁ
బట్టికొనిపోయి యొకకొండ ♦ బండమీద
నునిచి భక్షించుచుం గొన్ని ♦ దినములకును
దాని నిర్మీనముగఁజేసెఁ ♦ బూని తెగువ. 74

ఉ॥ అంతట నెండ్రిమిత్రమగు ♦ నాబకరాజముఁగాంచినన్ను దు
ర్దాంతవిపత్సముద్రమును♦దాటఁగఁజేయుము నా బకంబు నీ
యంతటిమిత్రుని న్మనుపు ♦ నంతటివాఁడనె? నైననింక నీ
చింతలఁదీర్ప యత్నమును♦చేసెదనంచువచించి నమ్మికన్.

ఉ॥ ఎండ్రిని బట్టిచంచువుల ♦ నేర్పడ మీలనుఁదిన్నకొండకున్
గండ్రతనంబునంజనెడు ♦ గద్దటిపోకడఁజూచి యెండ్రి లే

వంద్రుజలంబులియ్యెడమ దాప్తులు; కావుననన్నుఁ గొంగయీ
తీంద్రదపుఁగొండకొమ్మనకి దేకొనిపోవుచునుండెని త్తజిక్.

గీ॥ లోనఁ గపటంబుగలిగి యీ ♦ మీనములను
బట్టికొనివచ్చి యీకొండ ♦ బండమీఁదఁ
బెట్టికొనిమ్రింగెఁ గాబోలు ? ♦ బేలనైతిఁ
గాదె ? తెలియక దీని వా ♦ క్యములునమ్మి. 77

గీ॥ మాయికులయందుఁ దాబుద్ధి ♦ మంతుఁడెపుడుఁ
గాని మాయావియైయుంట ♦ యేనయంబు
కాన దీనిని నేవిధి ♦ నైన మోస
గించి వచ్చినబాధ త ♦ ప్పించుకొందు. 78

వ॥ అని వగచి కర్తవ్యంబాలోచించి యీటక్కరికొక్కెరం
జూచి మందస్మితవదనారవిందంబున నిట్లనియె. 79

చ॥ వెస నిఁక నన్నునీవిటుల ♦ వీరవరేణ్యునిఁబోలె నోటితో
దుసికిలకుండఁబట్టికొని ♦ దూరముపోవఁగ లేవు; లేక నే
రసపయిజారినందుదకుఁ ♦ బ్రాణముదక్కదు; మీఁదనీకెదక్
వ్యసనముగల్గునీకొకయు ♦ పాయముఁదెల్పెదనాలకింపుమీ.

గీ॥ సకుఁడ ! నీగొంతు నేను ప ♦ ట్టుకొనివత్తుఁ
జెలఁగుగంతవ్యదేశంబుఁ ♦ జేరువరకుఁ
బట్టువిడువను నన్నుఁ గా ♦ పాడునట్టి
భారమంతయు నీది నీ ♦ వాడనయ్య. 81

గీ॥ అనఁగవిని కొంగతావల్లె ♦ యనివచించి
గొంతు నెండ్రికిఁబట్టించు ♦ కొనినగంబు
పొంతకుంబోయి కాళ్ళూనఁ ♦ బోవునపుడుఁ
దనదుగిట్టలతో దాని ♦ తలనుద్రెంచి. 82

ఉ॥ వచ్చినముప్పుఁదప్పుకొని ♦ ప్రాణములంజేనేఁగాన నీవిటం
బొచ్చెముఁబూని నీపగతు♦పోరణగింపుమటంచు జంబుకం
బచ్చపుఁగూర్మిఁదెల్పవిని♦యాకటంబుమహోరయంబునన్
వచ్చె నిజాలయంబున క♦వార్యనిరంతరధైర్యమూనుచున్.

కం॥ ఘనయమునాతీరంబున
ధనకనకాదులవిలాస ♦ ధామంబనుప
త్తనరాజమొండు రెండవ
దనుజారిపురంబనంగఁ ♦ దనరుచునుండున్. 84

మ॥ కిసురింతల్విడి రాజకాంతలచటం ♦ క్రీడార్థమేతెంచి కా
నకుఁ బుష్పాపచయం బొనర్చి♦శ్రమమోనాడన్ జలక్రీడకై
యొకపద్మాకరముంగనుంగొని♦తదీయోద్దామసౌందర్యకాం
తికి డెందంబున సంతసంబొదువఁద ♦ త్తీరప్రదేశంబునన్.

సీ॥ చేరిహారాద్యలం ♦ కారంబులూడ్చి య
క్కడనుంచి గుబ్బచే ♦ న్కట్లుగట్టి
చెలఁగు నొండొరుల చె ♦ ట్టలుపట్టుకొనిమంద
గతులనొయ్యారంబు ♦ లతిశయింప

సిరంబులండిగ్గి ♦ వారిశోభాపరి
స్ఫురణంబులంజూచి ♦ చూచియంత
కంటెనాత్మీయాంగ ♦ కాంతులు మెఱయించు
గతిబెళుకు-చూపులు ♦ కళవళింప

గీ. నులుకుచు విశేషజలకేళి ♦ సల్పుచుండ
నించుబోడియొకతె దోయి ♦ లించిదోయి
లించినీళ్ళెత్తిదానొక్క ♦ చంచలాక్షి
పైఁజల్లిన మఱల నా ♦ పంకజాక్షి. 86

ఉ॥ మార్కొనియేది చేల్లుమని ♦ మల్లరపుందనమూని చేల్లనా
కర్కశవారిధారలకుఁ ♦ గాఱియమొందుచుఁ దాళలేక నీ
కోర్కెలు దీఱెఁగాన ననుఁ♦గొట్టకుమింక నమస్కరింతు నీ
తర్కమిదేల నీ తెఱువు♦ దాకొనమానుమటంచుఁబల్కెనన్.

ఉ॥ ఆయదియిస్సిరోయిటుల ♦ నంతటిపందవెనా మఱొక్క ప
ద్మాయతనేత్ర కోపమున ♦ దానిఁగనుంగొని జాణవేనినా
చేయకురమ్ము నీవయసు ♦ చేనలఁజూడక చిన్నదానితో
నా యిటుబింకముల్మఱలు ♦ మాయనిపల్కుచుఁదాను నద్ది
యున్. 88

చ॥ తొలఁగక పట్టుపీడకటఁ♦ దోఁగుచుహా స్తసమీరితాంబుధా
రలఁ బురికొల్పి యొండొరుల ♦ రమ్మని హెచ్చుచుమెచ్చు
చున్ మహా
కలకలనాదముల్వెలయఁ ♦ గా జలకేళినొనర్పఁ దోడివా
రలిది సుఖంబె? మీదుసమ♦రంబులుచాలికరండురండనన్.

చ॥ చిఱునగవుల్ముఖాబ్జములఁ ♦ జెన్నలరారఁ బయింటలోన ని
బ్బరముగ నుబ్బినిక్కవాఁడు ♦ వన్ బిగిసిబ్బెపుగబ్బిగుబ్బల
త్తతిఁగనురోజుచున్నిలువఁ ♦ దాలిమితో మఱికొందరుద్దులై
వరమణిభూషణంబులను ♦ పందెము పెట్టి మహారయంబునన్.

ఉ॥ పారముసేరి పట్టుదలఁ ♦ బాయక యీఁదుచుఁ బోవ నేఁడుమీ
ఱూరక లేని పంతముల ♦ నూనెద రేయని లాతివారనం
జేరితటంబిటన్ మనలఁ ♦ జేరిననారలకున్ శ్రమంబు దు
ర్వారముగాదెయంచు గెలు ♦ వందగు నేర్పులు పల్కుచున్ వెసన్.

ఉ॥ ముట్టుచుఁ దత్తటంబపుడు ♦ ముట్టనివారిని నవ్వి చేతులం
గొట్టుచు నోడినారనుచు ♦ గుబ్బలఁ బొందెడిసామ్యమోర్వ లే
కట్టెరథాంగహంసముల ♦ నవ్వలికిన్వెసఁ బాఱఁదోలుచున్
మట్టిమనోజబాణములఁ ♦ బోలుసరోజములం గలంచుచున్.

గీ॥ జలవిహారంబులీగతి ♦ సలుపుచుండఁ
దీరమున మున్నిడిన యలం ♦ కారములను
మణిసరంబొండు ముక్కున ♦ నణఁచిపట్టి
పఱచి యాకాకియటనొక్క ♦ తరువుఁ జేరె. 93

చ॥ కనియది యేమిచిత్రమిది ♦ కాకము రత్నసరంబు నోటితోఁ
గొనిచనెఁ జూచినారె యని ♦ కోమలియొక్క తెపల్కనందరుం
గనుఁగొనిమోములెత్తి వెసఁ ♦ గాకము దామణిహారమామిషం
బని భ్రమియించెనేమొయని ♦ యాడుచుఁ గోపము పెచ్చరిల్లినన్.

సీ॥ తనమెడం దగిలించి ♦ కొని కులుకులాడఁ బో
యెనటంచు, నీయంద ♦ మునకు హార
మొకటి తగు వేయని ♦ మొకమందముగఁ ద్రిప్పి
కరమెత్తి కడునెట్టి ♦ కలవిఱచుచుఁ
జిక్కె నిమణిహార ♦ మీకాకికి యెక్కడ
నుండి తా నేతెంచె ♦ నో యిచటికి
నెటఁ బాఱవైచునో ♦ యిఁక నేరికబ్బునో
యండజంబున కిట్టి ♦ మండనంబు

గీ॥ తోడఁబనియేమి ? దీనికే ♦ దో విశేష
ముండు నద్దాని పరికింప ♦ కుండరాదు
గారణము లేక యేదియుం ♦ గానరాదు
నిలుకడలమీఁద నైజంబు ♦ తెలియవచ్చు. 95

చ॥ అనుచుఁగలంగి యొండొరులు ♦ నచ్చటముచ్చట లాడు
చుండఁగాఁ
గని చెలులందుఁ గొందఱది ♦ కాకమదేదిశఁ బట్టిపోవునో
గనుఁగొనుచుండుఁడంచు నటఁ ♦ గావలివారలనుంచి సత్వరం
బునఁజేని రాజసేవకుల ♦ పొంత నయంబునఁ జెప్పి దీనినిన్.

గీ॥ అంతవారిచేఁ బ్రేరితు ♦ లగుచు జనుల
వెంటఁదోఁకొనివచ్చి కా ♦ న్పింపఁజేయ
మందగతిఁజేని కాకమా ♦ త్మగృహమునకుఁ
గ్రిందివల్మీకమునవైచెఁ ♦ గినుకఁబూని.

చ॥ భటులదికాంచి గట్టిగున ♦ పంబులులోనగుసాధనంబులం
తటఁగొనివచ్చి దానిపెసఁ ♦ ద్రవ్వఁగఁజేసిననందునాగము
ద్భటతరదుర్విషానలము ♦ దారొక్కన ఫూత్కృతులన్ని
గుప్పుచుఁ
బటుతర జిహ్వలార్చుచు స♦వార్యగతింగఱువంగవచ్చినన్.

ఉ॥ వారలుగఱ్ఱలంబొడిచి ♦ పన్నగమున్మడియించి వెంటనా
భూరిసరంబుఁ దీసికొని ♦ పోయిరి కాకమునాటఁగోలె దు
ర్వారసుఖంబులంగనె ను♦పాయముచే నెపుడైనధాత్రి నే
కూరనికార్యముల్గలవె?♦కూడునె?యయ్యది లేకయేదియున్.

—♦ కుందేలు కథ ♦—

వ॥ కావున బుద్ధిబలంబుగలవానికి సర్వంబు సేకూరు. ధీశక్తి రహితున కేదియుం బొసఁగ నేరదు. తొల్లి యొక్క శశకంబు నేర్పునంజేసి యొక్క పంచాస్యంబుం ద్రుంగించె నక్కథ వక్కాణించెద వినుమని యిట్లనియె— 100

సీ॥ మున్నొక్క కాననం ♦ బున సత్త్వసారంబ
నెడు మృగేంద్రంబుండె ♦ నడవిలోనఁ
గలజంతువులనద్ది ♦ పొలియించితినుచుండ
నచటిసత్త్వములెల్ల ♦ నతిభయమున
నొక్కచక్కటిఁజేరి ♦ పెక్కురీతుల విచా
రించి వాటిలిన బా ♦ రికి నుపాయ
మెదియుఁగానఁగలేక ♦ తుదకుఁ గర్తవ్యాంశ
మొక్కండు పరికించి ♦ యోలికలియఁ

గీ॥ బలికికొని బెండగిలి సింహ ♦ పతినిఁ జేరి
వదనముల దీనభావంబు ♦ వఱలదూర
దూరములనిల్చి కడు నమ ♦ స్కారములిడి
వినయముంజూపి యీరీతి ♦ విన్నవించె. 101

ఉ॥ ఓ మృగరాజ ! మామనవి♦నోపికతో వినుమయ్య యుష్మదీ
యామితవిక్రమానల శి ♦ ఖావలి కేము భరింపలేక నీ
ప్రేమవరించివచ్చితిమి ♦ వేఱనకింతటినుండి వంతుమై
స్వాములచెంతకంపుదుము ♦ జంతువునొక్కటిఁ
ప్రత్యహంబునన్. 102

ఉ॥ కావునమీరుదానినెఱ♦గాఁగొనిమమ్ములఁ బ్రోవఁగావలెన్
నావుడుసంతసించి మృగ♦నాయకుఁడట్లని యానతిచ్చె ద
ద్భావమెఱింగి యంతమృగ♦తండములయ్యెడలోనఁ జింతలం
బోవిడనాడితావులకుఁ♦బోయిముదంబునఁ బ్రత్యహంబునన్.

గీ॥ ఓలివంతుల కొలఁది నొ ♦ క్కొక్కమృగముఁ
జేరి సింగంబుచెంతకుఁ ♦ జేర్చుచుండఁ
గడువఁగాఁ గొంతకాల మి ♦ క్కరణిఁ జెవుల
పిల్లినొకదానిని మృగంబు ♦ లెల్లబిలిచి. 104

ఉ॥ ఎల్లిమృగేంద్రుసన్నిధికి ♦ నేగెడువంతిఁకనీదియన్న మూ
ర్ఛిల్లి శశంబుకొంతవడిఁ ♦ జెచ్చెర లేచి మనంబు భీతిచే
ఝల్లుమనంగ నెవ్వరికి♦శక్యమె ? దైవకృతంబుదాటఁగాఁ
దొల్లిటికర్మముంబొదిలి♦దూఁకొనుకష్టసుఖంబు లెల్లెడన్.

ఉ॥ కాపురుషోచితం బగుభయంబున నేఁ దడఁబాటు పొందలే ...

ఉ॥ కాపునభీతిలేక మృగ♦కాంతునిఁ ద్రుంపఁగడంగెదర్ మనీ
షావిధినెట్టులైన నిఁక ♦ సారససంభవుఁడాయజుండు నా
కేవిధివ్రాసెమీఁదనటు♦లేయగుఁ గొందలమొందుచుండినం
బోవునె వచ్చినట్టివిధి ♦ పుచ్చుకకాలము పోయివచ్చెదన్.

చ॥ అనితలపోయుచున్వడలి♦యాత్మనుపాయము దోపకుండ న
ల్లనఁజేనుచున్ పథంబునఁగ♦లంగమనంబుసహించి కొంతసే
పున కటకేగి తాహరికి♦మ్రొక్కెన; సింగముచూచి జూలుని
క్క సధికరోషమూని శశ ♦ కంబునకిట్లనెఁ బొరుపోక్కులన్.

ఉ॥ కుట్టినఁదేలటంచ్రుడు మఱి ♦ కుట్టమిఁగుమ్మరపుర్వటంచ్రుడు నీ
విట్టుల వేళదప్పి యిట ♦ కేటికివచ్చితి నీమృగాళి కి
ప్పట్టున హెచ్చెగర్వ మని ♦ వార్యమదీయబలంబునింక నీ
కట్టెదుటం గనంబఱతుఁ♦గాంచుమటంచని లేచెనలల్తోన్.

ఉ॥ అంతటనాశశంబట♦మృగాధిపునింగని మ్రొక్కి స్వామి! ర
వ్వంతయు నీదుసేవకుల♦యందలి దోసము లేదు లేచి మీ
చెంతకు నేనువచ్చుతఱిఁ ♦ జెచ్చెఱసింహమొకండువచ్చి నే
త్రాంతములందునిప్పులొల♦యన్ననుగాంచివచించెనీగతిన్.

ఉ॥ ఓశశకంబ! మాయెదుట♦నుద్భటవృత్తి మత్తేమృగంబు లే
కోశమునందు లోనఁగల ♦ గుండెటుపీడి చరింపవార! నీ
పాశములన్నిగిడ్చికొని♦పాఱుటమాకె వెఱంగగున్ మదా
దేశముఁద్రోసివేయఁగల♦తేజమునీకెటులబ్బెఁ జెప్పుమా.

సీ॥ అనినిరోధింప నే ♦ నాతనింగాంచి మా
కధిపుండు సత్యసా ♦ రాభిదానుఁ

డను మెకంబులరాయఁ ♦ డలరు నే నవ్వాని
దరి కేగుచుంటి నా ♦ తండ్రొకింత
కోపింప లోకమా ♦ కులమాచు వెలయునా
నాతండు మధ్యంది ♦ నాంబుజాప్త
మండలంబుంబోలె ♦ మండుచు నెపుడు లే
నట్టి యబ్బుర మిప్పు ♦ డాలకింప

గీ॥ వలసివచ్చెనటంచుఁ దాఁ ♦ దలను ద్రిప్పి
యీవనంబున మృగముల ♦ కేనెదొరను
గాని నాకంటె దొర వేటొ ♦ కండు గలఁడె?
యతనినాకింకఁ జూపింపు ♦ మఱచివైతు. 111

కం॥ చూపింపవేని కాలుని
దాపునకుణ్ నిన్నుఁబంపె ♦ దనటంచుఁ గడుం
గోపించినన్ను నిత్తరి
నీపాలికిఁబంపెనయ్య ♦ నినుఁ గొంపోవణ్. 112

గీ॥ దాననాలస్యమయ్యెనా ♦ దానినివిని
మండిపడి సింహమాదుష్టు ♦ మట్టిపైతు
నతనిఁజూపింపుమనఁగఁ బం ♦ చాస్యమునకుఁ
దోడఁజూపించె శశమొకర్ ♦ పాడుబావి. 113

ఉ॥ ఓమృగసార్వభౌమ!బలి♦యుండగుయుష్మదమిత్రుఁడిందునం
ద్రామిడిమైవసించెఁదల♦వాంచికనుంగొనుమంచు నా మృగ
స్వామిమహోగ్రదృష్టిఁగని ♦ వారినిజప్రతిబింబముగ్ర సం
గ్రామమొనర్చు నన్యమృగ ♦ కాంతుడటంచేని దూఁకి
త్రుంగెడిణ్. 114

గీ॥ కాన బుద్ధిబలంబుచే ♦ ఘనబలాఢ్యుఁ
బగతు నెంతటివానిఁ గె ♦ ల్వంగవచ్చు
నట్టివిధముననాదు కా ♦ ర్యానుకూల
మునకొక యుపాయముండెదా ♦ నినివచింతు. 115

వ॥ తొల్లి కృతాపరాధంబులగుటఁ గాటకపాటకంబులు తేనిచే నిష్కాసితంబులయ్యె. తేని యనుగ్రహంబు సంపాదింపం గోరి యాజంబుకంబులు సంజీవకు ననుసరించుచున్నవి. మదీయోద్యోగమున కీయుపాయం బనుకూలంబు. పోయి వత్తు సెలవిమ్మని కరటకునీడ్కొని దమనకుండుః పింగళకుని చెంతకేతెంచి. 116

ఉ॥ క్రొమ్ముక్కు మొగంబువాల్చికొని ♦ మూఁకతనంబు వహింపఁ గాంచి తాఁ
గక్కసమొందుచుం దమన ♦ కా! వినుమేటికి నీవు తెల్విలే
కిక్కరణిన్ వసించితివి ♦ హేతువుదెల్పుము నామృగేంద్రుఁడా
నక్కలఁ జేఁడు తామనము ♦ నన్ ముదమొందుచుఁబల్కె నీ
గతిన్. 117

కం॥ సంజీవకుండు మీామది
రంజిల్లఁగ నింతదనుక ♦ శ్రద్ధాత్ముండై
భంజించుచు నిట శాత్రవ
పుంజంబుల; నెపుడుఁ గీర్తి ♦ పూరితుఁడగుచున్. 118

చ॥ తమకనుకూలపద్ధతులఁ ♦ దానటియించుచు, నేడుశాత్రవా
ధముల మెలంగుచుండెనిది ♦ ధర్మువుగాదని పెద్దలంద్రుమం

త్రములనెఱింగి నిష్కపట♦ తత్త్వయుతుండగువాఁడె రాజస
త్తములసభాస్థలంబుల ప్ర♦ధానిగనుండఁదగుౘ వివేకిమై.

ఉ॥ కావున వానిభావమెఱుఁ♦ గౘ విధికైనవశంబుగాదు మీ
సేవకతం డనర్హుఁడని ♦ చెప్పఁగసంశయమున్నె? కొల్వులం
దీవిధినిట్టివారు వసి ♦ యింప నృపాలుర కెగ్గుగల్గునే
దేవరకిందుకొక్క కథ ♦ దెల్పెద నీయెడ నాలకింపుమీ.

—♦ చీ ర పో తు క థ ♦—

గీ॥ ఆర్య ! మందవిసర్పిణి ♦ యనెడినొక్క
చీరపోతుండెనదియొక్క ♦ భూరమణుని
శయ్యఁజేరి మెలంకువ ♦ సంచరించి
వేడ్కమీఱంగ నెపుడు జీ ♦ వించుచుండు. 121

గీ॥ అంతనొకనాడు డిండిమం ♦ బనెడిమత్కు
ణంబు తచ్ఛయ్యకరుదెంచి ♦ నన్మదంబు
నందిమందవిసర్పిణి ♦ యప్పుడుదానిఁ
దీసికొనివచ్చి భక్తినా ♦ తిథ్యమిచ్చె. 122

మ॥ కుశలప్రశ్న మొనర్చియాకరణినా♦కుంజోద్యముంగూర్చుస
ద్యశముంబొందినవాఁడవీ విటకురాఁ♦దాత్పర్యమేమంచుఁబ
ల్కశరీరంబుబుకంగమత్కుణము వే♦డ్కౘనిన్ను నేనొండుకో
ర శరణ్యుండవటంచువచ్చితిని నా♦రమ్యార్థముం దీర్చుమీ.

చ॥ అనుచువచింప దానినుడు♦లద్భుతమొందుచునాలకించి తా
మనమునలేని వేడుకల ♦ మందవిసర్పిణి డిండిమంబునుం

గనుఁగొని నీమనోరథము ♦ గల్గిన నావశమైరయొకండు దా
నిని నెరవేర్తునందులకు ♦ నీవిటులన్ నుతియింపఁజెల్లునే.

ఉ॥ నావినిడిండిమంబు జన ♦ నాథుల విగ్రహశోణితంబునే
తావునఁగానికోరెడు వి♦ధంబులభించి యెఱుంగఁగావునన్
నీవిటనింక నాయునికి ♦ నిండుకృపామతి నీకొనంగ నా
పావనదోహదంబు జన ♦ వందితమై నెఱవేఱు నావుడున్.

చ॥ మదిముదమొందియందులకు♦మందవిసర్పిణిమిత్రరత్నమా!
యదనునెఱింగి నైమఱచి♦యానరనాథుఁడునిద్రపోయినన్
మెదలకచేనిమైగఱచి ♦ నెత్తురుఁబీల్చి తొలంగిపోయి నీ
సదనమునన్వివేకమున♦సంచరియింపుమటంచుఁ బల్కినన్.

కం॥ వినిడిండిమంబునీ చె
ప్పినయట్లు నటింతుననుచుఁ ♦ బృథ్వీపతిచం
ద్రునిమృదులతూలతలిమం
బున మెలఁకువతో వసించి ♦ మోహముమీఱన్. 127

చ॥ కువలయనాథుఁడుం బడక♦కుంజేనికూర్కకముందెవానినిం
దవిలిశరీరముంగొఱికి ♦ నన్ జననాథుఁడు లేచి"సీ"యటం
చు విసివిసేవకుంబిలిచి ♦ చూడుడు దేహము తేలు గుట్టిన
ట్లవిసెడుఁదెమ్ముదీపమన♦నాతఁడుదివ్వియఁదెచ్చెఁజెంతకున్.

గీ॥ అంతలో మత్కుణంబు దా ♦ నతిరయమున
దూరముగఁబోవ నాపరి ♦ చారకుండు
పాన్పునంతయుఁగని యొక్క ♦ ప్రక్కనెఱసు
పోల్కి నటియించు నాచీర ♦ పోతుఁజంపె. 128

—♦ ఆ శ్వా సాం త ము ♦—

ఉ॥ అంబుజపత్రనేత్ర! కరు♦ణాంబుధి! పంకరుహాలయాప్రియా
తుంబురనారదాబ్జభవ ♦ ధూర్జటిపాకహరాదిపూజ్యపా
దాంబుజ!సాధుమానిహృద♦యాంబుజసీమవిహార!దానవా
డంబరభంజనా ! ఫణిప ♦ టద్వరవిగ్రహా! లోకనాయకా.

కం॥ దుర్వారబాహావిక్రమ
గర్వితగీర్వాణవైరి ♦ గణఘోరమరు
న్నిర్వాపణనిర్వ్యధద్వర
దర్వీకర ! విష్టపప్ర ♦ తానాధారా ! 131

భుజంగప్రయాతము.

నగేంద్రాతిధీరాక ♦ నల్లోకవీరా
జగన్మోదదాయీ భు ♦ జంగేంద్రశాయీ
ఖగేంద్రాధిచారీ ప్ర ♦ కాండాసురారీ
జగత్త్రాత్రధారీ ♦ నృ ♦ శంసాపహారీ. 132

—♦ గద్యము ♦—

ఇది శ్రీరామచంద్రకరుణాసమాసాదితకవితాచాతుర్యకాశ్యప
గోత్రోద్భవమాదిరాజు వంశపయఃపారావారరాకా
సుధాకరాబ్బరాజామాత్యపుత్రజగ్గమాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫలరఘునాధామాత్య
కవిప్రణీతంబగునీతికథామంజరియను
మ హా ప్ర బం ధ ము న
ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీరస్తు.
శ్రీరామాయ నమః.

నీతికథామంజరి

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీ వైదేహీహృచ్చంద్రా
జీవాంబురుహాప్త! మాని ♦ చిత్తాబ్జవిహా
రా! విశ్వశ్రేణీసం
సేవితపాదారవింద! ♦ సీతారామా. 1

వ॥ అవధరింపుము. కావున గుణశీలంబు లెఱుంగక పరునిం జేర్చినవానికి హానిగల్గు. నావుఁడాకర్ణించి పింగళకుం డిట్లనియె— 2

ఉ॥ కాదనకుండ నోదమన ♦ కా! మదభీష్టము దీర్పుమిప్పుడీ
వాదురహంకృతిం గెరలు ♦ నట్టి వృషేంద్రుని చెంతకేగి నీ
వాదృతిఁజూపిశాస్త్రవుల ♦ నంటిచరింతువటంచు రాజు నీ
మీఁదఁగరంబుఁగోపమున♦మీఱుచునుండెనిదేమిచిత్రమో.

సీ॥ అయిననాతఁడు దయా ♦ మయుఁడుకావున నీవు
నా వెంటఁజేనుదెంచి ♦ ప్రోవుమనుచు
స్వాపరాధముఁదెల్పి ♦ ప్రార్థించినఁ బ్రసన్నుఁ
డగునంచువచియింపు ♦ మయినదనుకఁ
జెలికారమును జేసి ♦ కలుపుకోలుతనంబు
నకుఁ గడంగుదము దా ♦ ని కనుకూలు
డై వచ్చెనేని మే ♦ లందుః; దక్కినఁ దత్ఫ
లము నందఁ గాన వే ♦ గమునఁబోయి

గీ॥ రమ్ము మనమాటలేవియుం ♦ ద్రవ్వకుమన
దమనకుఁడు వల్లెయని యాన ♦ నమున దీన
భావము చెలంగఁ దొట్రిలఁ ♦ బదము లటకుఁ
బోయి సంజీవకునిఁగాంచి ♦ మ్రొక్కెనెలమి. 4

గీ॥ అంతసంజీవకుఁడుగాంచి ♦ యందరికిని
భద్రమేయన నాలించి ♦ వంచకంబు
భువిఁబరాధీనులకు క్షేమ ♦ మునకు మిగుల
నంతరంబుండు దానికిఁ ♦ జింతయేల ? 5

ఉ॥ నావుఁడునాలకించివృష♦నాథుఁడువంచకనాథ! తాల్మితో
నీవచనప్రకారము గ ♦ ణించిన నొండువిశేషమేదియో
భావమునంజెలంగెనను ♦ భావముతోఁచెడుఁగాన నింక నీ
వావిషయంబుఁదెల్పఁదగు♦నంచిరుప్రక్కలఁజూచెనయ్యెడన్.

చ॥ కనుఁగొనివానిలక్షణము ♦ కాటకపాటకులంత లేచిపో
యినఁగని వానివైపు నిపు♦డేమని తెల్పుదు ? వీరితోడ నీ

వనయముఁ జెల్మిఁ జేయుదువ♦టంచున్న పాలుఁ డెఱింగనిద్దియె
వ్వనికినసర్వమానవెడు♦వాక్యముతోఁపదె? చూచువానికిన్

కం॥ రాజద్రోహులువీరను
నైజమునీవెఱిగి ప్రతిది ♦ నంబున నీ ని
స్తేజోవంతులఁజేర్చుట
రాజున కహితంబు; శుభక ♦ రంబె తలంపన్. ౬

ఉ॥ కావుననిన్ను నాత్మసము♦ఖంబునకుంగొనిరమ్మటంచు నా
తోవచియించినన్ననిపెఁ ♦ దోడనెవచ్చుటమేలు మీద నీ
భావమునందుఁదోచునను♦భావవిధానముఁబూనుమింతకున్
దైవమలంఘ్యమెవ్వరికి♦నా వృష భేంద్రుఁడుభీతిఁగాంచుచున్.

ఉ॥ నివ్వెఱవోయి యన్యులకు ♦ నేనొక కీడొనరింపలేదు నా
కెవ్వరుఁగాని యెందులకు♦నెగ్గుఁదలంతురు ? మంచివారలం
దివ్యసుధాస్థలిన్ వికృతి ♦ నేర్చుఖలాత్ముల చిత్తవృత్తు లిం
కెవ్విధినన్న నేమిఫల ♦ మీవిధిదాటఁదరంబె ? యేరికిన్.

వ॥ తొల్లి కాకవ్యాఘ్రజంబుకంబులు కపటోపాయంబున నొక
క్రమేలకంబుందమ ప్రభువగు పంచాస్యంబుచేఁ ద్రుంగించె.
నీకా కథచెప్పెద నాకర్ణింపుమని సంజీవకుండు దమన
కునితో నిట్లనియె— 11

—♦ ఒంటెకథ ♦—

గీ॥ దర్పసారంబనెడు మృగేం ♦ ద్ర మొకకాన
వ్యాఘ్రజంబుకకాకంబు ♦ లనెడిమంత్రి

పుంగవులతో నెపుడుఁ దాఁ జె ♦ లంగుచుండు
సర్వమృగములు కొలుచుచు ♦ సన్నుతింప. 12

సీ॥ శార్దూలకాకవం ♦ చకము లాకాననలో
నొకనాడు దిరుగుచు ♦ నొక్కయుష్ట్రి
మునుగాంచి సంతోష ♦ మునను నీపేరేమి
యెటనుండిరాక నీ ♦ విటకనవుడు
నాక్రమేలక మిట్టు ♦ లనె వర్తకుఁడొకండు
మేటిభారంబు నా ♦ మీఁదవైచి
మోయించుచుండ నా ♦ మోపు నేను భరింపఁ
జాలకవ్వాని నీ ♦ లీలమొఱఁగి

గీ॥ యీయరణ్యముఁజేరితి ♦ మీయనుగ్ర
హమునఁ గ్రాసంబువోనాడి ♦ యలరువాఁడ
నాకు మీకంటె మఱిశర ♦ ణ్యంబులేదు
హితునివలెఁజూడుడివె నమ ♦ స్కృతులుమీకు. 13

చ॥ అనవుడునివ్వనంబునమృ♦గాధిపుఁడొక్కరుఁడుండె వీరుఁడా
తనికిట మేముభృత్యులము ♦ తాలిమితోనిఁక నీవు వానిద
ర్శనమును జేయు మేముతగు♦సాయమొనర్తుమటంచు నక్కప
లిక్కనవిని నాదుపుణ్యము ఫ ♦ లించెనటంచు మహాంగ
మెంచుచుర్. 14

ఉ॥ వానిపిలుందవోవ మృగ ♦ పాలునకయ్యవిదానిసంగతిం
బూనికతోవచించివెన♦ గ్రొమ్ముకనానదిగ్రొక్కినిల్వఁబం

చానన మామహాంగమున ♦ కాదృతితో సభయంబొసంగితా
నేనిటనీకమాత్యపద ♦ మిచ్చితిఁ గైకొని వేడ్కనుండుమిా.

ఉ॥ నావుడునుష్ట్రమంత మృగ ♦ నాథుఁడు చెప్పినరీతినుండెఁ దా
నీవిధినుండనొక్కతఱి ♦ నిట్లనె మంత్రులఁ బిల్చి సింగమిా
నావిధినేమఁనందు నిట ♦ నాకిపుడామయకారణంబునం
జేవదొలంగె దేహమిఁక ♦ జీవనభాగ్యమదెట్లుగల్గునో. 16

గీ॥ కాన నారోగ్యమదికొంత ♦ గలిగి బలము
వచ్చి నడయాడునందాఁక ♦ వనమునందు
మీరలందఱు నాకు నా ♦ హారమిపుడుఁ
దెలివితోడ సంపాదించి ♦ తెచ్చియిండు. 17

చ॥ అనవుడువాయసాదులుమృ ♦ గాధిపునింగనిస్వామి! యీవనం
బున నెరనిట్లునీకు నొక ♦ పూటకుఁ దేఁగలవార మొక్కొ ? మే
మనవరతంబు మీరుదిని ♦ యవ్వలి కేగినమీాద నున్నదా
నిని భుజియించిజీవనము ♦ నెట్టనఁ జేయుచునుంటిమాదటన్.

గీ॥ తెలియనిదికాదు మాశక్తి ♦ దేవరకిట
ననఁగ వారలసింగంబు ♦ గనివచించె
దొరకినంతనె కానిండు ♦ తోడెమైనఁ
జాలుఁ గడపెదఁగాలమిా ♦ లీలననుచు॥ 19

ఉ॥ అంతటమారుపల్కుటకు ♦ నయ్యువిభీతిలి యెల్లభూములం
దెంతయుఁ గ్రుమ్మరిల్లి యెట ♦ నేమొరచిక్కమినన్ని వీడి వ
న్యాంతరవీథులం దిరుగు ♦ నట్టితఱిన్ వెసఁద త్రోయంబు వా
సంతమురాక పూర్వమొక ♦ చెక్కటిఁ జేరుడు నంతఁ గాకియున్.

ఉ॥ తక్కినవారిఁజూచి విదితంబుగ మీకెర కొంచెమేనియుం
జిక్కినజోడ లేదె ? యిఁకఁ జేయునదేమి ? సతంబు జేడిటఁ
మక్కువతోడ దానిడిన మాంసములంబరులుబ్బ మెక్కి జే
డక్కట ! లేవలేనిసమ యంబున నీవిధమార్యధర్మమా.

ఉ॥ ఇప్పుడునొక్కచొప్పు మది కేర్పడుచుండెనదేమనందురా
తప్పక యీక్రమేలకముఁ దంత్రమునన్ సరిపెట్టి నేటికి
తిప్పలు లేకజేనిపనిఁ దీర్చితిమాయిఁక నెల్లిపోలిన
ట్లప్పటిమాటచూతమన నంతస్సృగాలముపల్కె నీగతిన్.

సీ॥ మనయధీశుండుష్ట్రమున కమాత్యపదంబు
నొసఁగిసన్మానించు చున్నవాఁడు
మనము దానికపాయ ము నొనరించితిమేని
నొవ్వించి రేనికి దవ్వగుదుము
కాన నీవిపుడు వ క్కాణించినవిధంబు
పోలదంచువచింపఁ జోలిమాలి
బలిభుజంబిట్లు క్షు ద్బాధితుండిలఁ గృతా
కృతములారయ లేడు హితులనైనఁ

గీ॥ జంపుటకుఁ బాల్పడునుగాని జంకడనఁగ
వ్యాఘ్రమాలించి యట్టికా ర్యమునకతఁడు
నిష్టపడనిమ్ము మనకది హితముగాద
టంచు ధర్మవిధానంబు నెంచిచెప్పి.

ఉ॥ ఆతనిచెంతకేగి మన ♦ మంతటఁ గ్రుమ్మరిపడ్డబాధలం
గైతవముం దృజించిపలు ♦ కందగునా, సరియంచుఁబోయి సం
ప్రీతిజనింపఁజేనిఁ గని ♦ పెక్కునమస్కృతులాచరించి స్వా
మీ ! తగుపాట్లఁజిక్కినను ♦ మేలొనఁగూడదిదేమికాలమో.

చ॥ అనుచువచించి కొంతవడి ♦ కయ్యవిమూముపురందు దేవ! యొ
క్కనితమగర్భమందునిచి ♦ కగ్గినయాకలిమంటఁబాపికొం
డనిన మృగాధినాథుఁడన ♦ యంబుమిమ్ముఁ దయఁగాచి నేటికీ
పనికిటు లేనొడంబడుట ♦ భావ్యమె? లోకులునన్నుఁదూఱరే?

వ॥ కావున నిట్టి సంభాషణంబికఁ జేయకుఁడు. దీనివలనఁ బరలోక సౌఖ్యంబులకు దూరుండనగుదునన జంబుకంబు కాకంబుం గాంచి నీవు సైకంబవు నిన్ను గర్భంబునఁ జొన్పినను జేనికి క్షుద్బాధానలశిఖాగ్రవాతంబణంగదు. నామేను జేనికి భోజ్యంబు జేసి కృతార్థుండనయ్యెదనన దానింగాంచి.

ఉ॥ గోలయొనర్ప నేటికిది ♦ గూడునె? యంచువచించి వెంటశా
ర్దూలముమీఱ రెవ్వరికఁ ♦ దూగరుదీనికి నేనుజేని కీ
లీలమదీయదేహమును ♦ లిప్సనొసంగెదనంచుఁబల్క నా
కాలమునంగ్రమేలకము ♦ గ్రక్కునఁదాఁజేనుదెంచితద్విధిన్.

మ॥ వినిసాంతంబుగ దీని కీ విధమునన్ ♦ వేసారుటన్ లాభముం
డునె ? యుద్దానికి నేసమర్థుఁడను నా ♦ టోపంబుమీ కేలరా
జునకున్ నావలనం బ్రయోజనమిటన్ ♦ సుంతైన లేదంచుఁబ
ల్కిన గోమాయుముజేనిఁగాంచి తమకీ ♦ కృత్యంబు
యుక్తంబగున్. 28

ఉ॥ భృత్యుఁడుస్వామికార్యముల♦భీతివహింపకపిలుక్కమారినన్
నిత్యసుఖంబులందనుపు♦నించుదివంబు లభించు దీన మీ
కత్యయమేమి లేదన మృ♦గాధిపుఁడంతటఁజూడనుష్ట్రముఁ
సత్యముజంబుకో క్తి ననుఁ♦జెంకకధన్యునిఁజేయు మంచనన్.

కం॥ తుదకాకలిబాధకు న
య్యదియోర్వఁగలేక లొట్టి ♦ యం జంపి తినెం
గుదురుకొను క్రొత్తవానిని
మొదలంటహరింత్రు రాజు ♦ మునుపటిలెంకల్. 30

వ॥ కావున క్షుద్రపరివేష్టితుండగు భూనాయకుండు భయం
కరభుజంగసంఘాతావృతపటీరపాదపంబుచందంబునఁ బరి
సరజనంబులకు ముప్పుపుట్టించును. దీని కొక్కకథ
వక్కాణింతు వినుము. 31

—♦ వడ్లంగికథ ♦—

సీ॥ ఇలనొక్కపురమందుఁ ♦ గలఁడొక్క వడ్లంగి
వాఁడు నానాఁడుఁ దా ♦ వనికిఁబోయి
పనికియుక్తంబగు ♦ పాదపవ్రాతంబు
ఖండించి స్తంభాది ♦ కము లొనర్చి
కొని తెచ్చి పురికమ్మి ♦ కొని సదాజీవించు
చుండు వాఁడొకనాడు ♦ నొక్కచోట
వనిలో సుహృద్విలో ♦ చనము నాఁబరగు పం
చాస్యంబుఁగాంచి భీ ♦ తాత్ముఁడగుచు

గీ॥ నిలువఁబడియుండ నామృగ ♦ నేతకాంచి
పరమకరుణాంతరంగుఁడై ♦ పలికెనిట్లు
మన్నఖంబులు మీమీద ♦ మరలితెగవు
ధైర్యమునువీడిత్రాస మొం ♦ దకు మటంచు. 32

ఉ॥ అంతటఁబెక్కు చందముల♦నాతఁడు మ్రొక్కి నుతించిసింగముం
జింతలుదీఱఁ గోరికలఁ ♦ జెందుచు నప్పటినుండి దాని సా
త్యంతముదంబుమీఱ వివి ♦ ధ స్తవనీయఫలాదులిచ్చి తా
నెంతయుఁ దన్పుచుండుఁ బృథి♦వీశుఁడసంప్రతివాసరంబుఁన్.

సీ॥ ఇట్లుకొన్నిదినంబు ♦ లేగ సింహంబుతో
నొకనాఁడు గాకజం ♦ బుకములరుగు
దెంచి యిష్టాగోష్ఠిఁ ♦ దేలుచుండేవర
వారీవనింగొన్ని ♦ వాసరముల
నుండివేటకుఁ బోవు ♦ చుండఁగానము కార
ణము గానుపింపదు ♦ నామృగేంద్రు
డాలించి యారీతి ♦ నాడె వడ్లంగి యొ
కండస్మదీయ భ ♦ క్తుండు గలఁడు

గీ॥ ప్రతిదినంబున నాహార ♦ మతఁడు దెచ్చి
యిచ్చుచున్నాఁడు నావిని ♦ మెచ్చి కాక
జంబుకములంత నామృగ ♦ స్వామిఁజూచి
యతనిఁ జూపుడు ధన్యుల ♦ మగుదుమేము. 34

ఉ॥ నావుడు నాలకించిమృగ♦నాయకుఁ డట్లెయటంచువానితో
దావసియింపనొకండొడఁ♦దాలిమినాతఁడువచ్చిచూచియా

తాఁవ్రననున్న పాదపముఁ ♦ ద్రాసముతో వెసనెక్కి నంగ్రపా
భావముతో మృగేంద్రమట ♦ వానినిడాసియిదేమినావుడున్.

గీ॥ అవనిసార్థకనామధే ♦ యంబులగు న
రిష్టపంచకములు రెంచు ♦ రెండునైపు
లందుఁ నీకుండుటం జేసి ♦ యిందు వేగఁ
జేరితిని దుష్టయుతు రాజుఁ ♦ జేరఁదగదు. 36

గీ॥ అనుచు వచియించి యాభూరు ♦ హంబునందె
యుండి భయమునఁ ♦ గదలక యొక్కచేనుప
వచ్చుచుండంగ దానిని ♦ వచ్చి చేరి
కడురయంబున నక్కన ♦ వెడలి చనియె. 37

గీ॥ సజ్జనుండయ్యు నెపుడు దు ♦ ర్జనులతోడి
సంగతిం దుర్జనుఁడునాఁ జె ♦ లంగుచుండు
బకకదంబముతో మిత్ర ♦ భావమొంది
తిరుగుహంసంబుబకమునాఁ ♦ బరగుఁగాదె ? 38

కం॥ మించినకార్యమునకుఁ జిం
తించిన ఫలమేమి ? మిగుల ♦ ధీరుఁడనై కా
వించి కలిగిన దిశల న్నిం
డించెద రణశూరవినుత ♦ నిర్మలయశమున్. 39

మ॥ అటుకాదేని సమ స్తశూరజనమా ♦ న్య స్వర్గసౌఖ్యంబులు
తక్కటమోదంబునఁ బొందువాఁడననివ ♦ కాంక్షింపనాలించివి
స్ఫుటశౌర్యాంచితయుష్మదీయవచనం ♦ బుల్ సత్యముల్ కానియొ
కక్కటినాలింపుమటంచుజంబుకముప ♦ లక్కంబూనెనీవైఖరిన్.

సీ॥ భవదీయవచనంబు ♦ లవని శూరశ్లాఘ
నీయంబులైన నే ♦ దో యుపాయ
మును విచారించి వై ♦ రినిదాకి సాధింప
నొండె వెంటఁదోలంగ ♦ నొండెమేలు
సాహసంపడి మహా ♦ సంగ్రామమరణంబు
శ్రేయంబటంచు వై ♦ రికులమంటి
ప్రాణంబుదొరగుట ♦ పాడిగాదనుమాటఁ
బాటించిపిదప నా ♦ పగఱతరము

గీ॥ నెఱిఁగి విజయంబుదా నిశ్చ ♦ యించి పోర
భయము విడనాడి మాఱొకా ♦ వలయు దీని
కెపుడు విపరీతమగునప్పు ♦ డెందుఁగాని
తప్పదు పరాభవము శచీ ♦ ధవునికైన. 41

—♦ టి ట్టి భ ము క థ ♦—

గీ॥ తొల్లియవివేకమున సము ♦ ద్రుఁడొక టిట్టి
భంబు నెదిరి పరాభవిం ♦ పంగఁబూని
తాఁబరాభూతుఁడయ్యె న ♦ ద్దానిఁబూర్ణ
ముగ వచించెద వినుము స ♦ మోదమలర. 42

సీ॥ జలధితీరంబునఁ ♦ గలయొక్క తరువుపై
తీతువొక్కఁడుగూడు ♦ దీర్చికట్టి
కొనియాత్మసుందరిం ♦ గూడి కాపురముండెఁ
గడువనిట్టులఁ గొంత ♦ కాలమునకుఁ

దనకాంత గర్భంబుఁ ♦ దాల్చుటంగాంచి నీ
యిష్టంబు వేడు మే ♦ నెట్టిదైనఁ
గూర్తునావుడు నాథ ♦ కాంతాంగనామణి
చెలువునింగాంచి యి ♦ ట్టుల వచించె

గీ॥ మదభిమతమొకండు గలదు చె ♦ ప్పెద వినుండు
పర్వదినములలో సరి ♦ త్పతిమహోగ్ర
తుంగభంగములు చెలంగ ♦ నింగిముట్టి
హెచ్చి యచ్చెరువుగఁబొంగి ♦ వచ్చుఁగాదె ? 43

మ॥ మనయావాసము చెంగటం గలుగుటన్ ♦ త్వాజంబుపై నుండు నం
డనికాయంబులు నీటిపాలగును కా♦సన్ మందిరంబొండు చూ
డనగున్ మీరిఁక నాలసింపకుఁడి వెం♦టన్ సూతికాలంబు డా
సిన వేళన్ వెసనన్యదేశగతియున్ ♦ శ్రేయంబుగాదే మెడన్.

చ॥ అనవిని దానిమాటలకు ♦ నావిహగంబు హసించి తమ్మిగుం
పునకరుణుండుఁ గల్వలకుఁ ♦ బూర్ణశశాంకుఁడుఁ జాతకవ్రజం
బునకు ఘనుండు నెట్లటులఁ ♦ బుల్గులకున్ ఖగరాజురాజు కా
వున నీఁక నీజడాశయుఁడుఁ ♦ బోనె? యెదుర్కొని యస్మ
దాదులన్. 45

గీ॥ ఏల యీలీల నాతరం ♦ బెఱుఁగలేక
లేనిపోనివిచారంబు ♦ మానసమునఁ
జేర్చెదవుగాన ధైర్యంబు ♦ చే వసింపు
మనఁగ టిట్టిభియిట్లని ♦ యానతిచ్చె. 46

ఉ॥ ఎట్టిజనుండు రాఁగలుగు ♦ నెగ్గునణంచెడుసాధనంబుఁ జూ
పట్టినమీఁదటన్ వెఱపుఁ ♦ బాసివసించిన మేలుగాని తాఁ
బట్టినపట్టు వీడకిటు ♦ పాలసుఁడై నటియింప విజ్ఞులే
పట్టున గర్వియీతఁడని♦పల్కుచుఁ దిట్టరె? మాటలేటికిన్.

గీ॥ హితము వినినట్టి బాలిశుఁ ♦ డెపుడుఁగోల
విడిచిపడినట్టి కమఠంబు ♦ విధిధరిత్రిఁ
గాలధర్మంబునొందు నా ♦ కథముఁదంబు
దనరసాకల్యముగఁ జెప్పె ♦ దను వినుండు. 48

—♦ తాబేలుకథ ♦—

చ॥ జగతివెలుంగుచున్ భువన ♦ సారసరోవర మొక్కఁడుండె నె
ప్పుగిదినెసంగునద్ది బహు ♦ పక్షికదంబ విహార యోగ్యమై
సొగసులమీఱుపద్మముల♦శుద్ధమరందచరద్భ్రమాళినా
దగరిమశాలియై విబుధ ♦ తామరసాక్షిజలక్రియార్హమై.

సీ॥ అందుఁగంబుగ్రీవ ♦ మను కూర్మము వికట
సంకటంబులను హం ♦ సములతోడి
చెలిమితోవర్తించు ♦ నిలఁగొన్నిరోజుల
కటవానలేమిఁ బ ♦ ద్మాకరాంబు
పూరంబిపురఁబాఱ ♦ నారాజహంసంబు
లన్యదేశంబున ♦ కరుగఁదలఁచి
కూర్మంబుచెంతకుఁ ♦ గూర్మితో నరుదెంచి
తమయిచ్చఁగలుగు న ♦ ర్థంబు నుడివి

క॥ కడకు నీకు వియోగదుః ♦ ఖంబుమీఁఱు
చుండె మేమేమిసేయుదు ♦ ముల్లునుందు
మఱువకుండుము సఖ్యంబు ♦ నరిగివత్తు
మనవుడాకచ్ఛపంబిట్లు ♦ లనియె వగచి. 50

గీ॥ ఇంతకాలంబు మనమీవ ♦ నాంతరమునఁ
బరగుచుంటిమి చెల్మిసో ♦ దరులభాతి
దీనికొక్కచోసఁగు కల ♦ నేని పోసఁగు
ననితలంచి యెఱుంగ నా ♦ మనసునందు. 51

శా॥ మీతో నీయెడఁగూడి పక్షులబ♦ల్మిగ్రారా విపక్షుండనే
కీర్తిగ్వచ్చెద? గాన నెట్లయినఁగూ♦ర్మింబూనినన్నుగ్వడిగ్
మీతోఁగ్రైకొనిపొండునామిగులఁదా♦ల్మిగ్లోనయోచించినీ
గీతోత్క్రిన్వనిసాహసంబునకు నుం ♦ కింపగ్ మనంబొప్పునే?

చ॥ ఎటులగునో యెఱుంగమిఁక ♦ నీనెలవున్విడనాడి నీవు వ
చ్చుట సరికాదటంచునవి♦చొప్పడఁజెప్పినఁ గచ్ఛపంబు మి
కుటముగఁ గక్కసించెఁ దుద ♦ కుగ్విహగంబులుదానిఁ
గాంచి నీ
యటమటదీఱ నొక్క వెర♦వారయగల్గితిమాలకింపుమీ.

గీ॥ యష్టినొకదానిఁగొని దాని ♦ యగ్రతలము
లేముచెఱిరొక ప్రక్కన ♦ నెలమిపట్టి
కొనిపఱతుమీవు తన్మధ్య ♦ మును గ్రహించి
వీడకుండుదువేని మా ♦ వెంటరమ్ము. 54

చ॥ అనవుడు వల్లెయంచునది ♦ యావిహగంబులు తెచ్చినట్టియ
ష్టినిఁగొని వ్రేలఁజంచువుల ♦ చే నవినింగితదంచలంబులం
గొనిచనుచుండ దానిఁగని ♦ కూరిమితో నొకపట్టణంబులో
ని నరులు పల్కునట్టి నుడి ♦ నిక్వణముల్ చెవిసోకినన్ వెసన్.

గీ॥ కూర్మ మీధ్వనివచ్చుట ♦ కుఁ గతమెద్ది
యనుచు నాఖేచరంబుల ♦ నడుగనోరి
పట్టువదలి భువింబడి ♦ పలలలుబ్ధు
లగు జనులచే హతంబయ్యె ♦ వగపుఁగాంచి. 56

ఉ॥ కానవివేకవంతుఁడెటుఁ ♦ గాని యుపాయముఁబూని కార్యసం
ధానచణుండునై మెలఁగి ♦ నన్ శుభములన్నమకూడుఁగానిస్వ
స్థానముఁబాయకే యెడల ♦ దైవపరుండయియుండఁగూడద
వ్వానికిఁ గీడుతప్పదని ♦ పల్కుబుధోక్తుల నాలకింపవా ?

—♦ చేపలకథ ♦—

వ॥ ఈ యర్థంబు తేటఁబడ నీకొక్కకథావిశేషంబు చెప్పెద
నాకర్ణింపుము. తొల్లి యొక్కజలాశయంబున ననాగత
విధాతయుఁ, బ్రత్యుత్పన్నమతియు, యద్భవిష్యంబునని
మూఁడు మత్స్యంబులు సంగాతంబునంజేసి వర్తించుచుండె.
అందనాగతవిధాత, ప్రత్యుత్పన్నమతియద్భవిష్యంబులం
జూచి యిట్లనియె. 58

సీ॥ ఈవత్సరంబున ♦ నింతవఱకువాన
లేదయ్యెనెట నింక ♦ మీఁదనైనఁ
గురియునాసయొకింత ♦ కూరదు కాలంబు
ప్రతికూలముగఁదోఁచె ♦ వారిజాక
రమునందుఁ గలుగు నీ ♦ రంబు లెండకమున్నెఁ
దెలివితోఁ జరియింప ♦ వలయు లేక
మసలిన మోసంబు ♦ పొసఁగుఁగావున నిచ్చ
టికిఁ గొంతదవ్వున ♦ డెందమునకు

గీ. నతిముదంబిచ్చెడు హ్రదమొండు ♦ మనుప్రమాదంబు
కలదు; మనకిచ్చటికి నీటి ♦ కాల్వ యచటి
నుండి విడువకవచ్చుచు ♦ నుండునదియు
వెనుకమూయఁగఁ దోయంబు ♦ వెనుకఁదీయు. 59

ఉ॥ కావుననేటిరాత్రి నల ♦ కాలువలోఁబడి యాహ్రదంబు నిం
కేవిధినైనఁజేరి మన ♦ మీవగఁబాపికొనన్వలెన్ మహా
ధీవరులింతకున్మునుపు ♦ తేఁకువతోఁ జేనుదెంచి యింక నీ
జీవనముల్గనుంగొని "యి ♦ సీ" పదిరోజులకింకఁబాటెడిన్.

ఉ॥ అప్పటికేగుదెంతమని ♦ యందరుజాలరులాడికొంచు వా
రప్పటికప్పుడుంజేనిరి ♦ యావచనంబుల నాలకించుచు
న్నప్పటినుండి నాదుహృద ♦ యంబుడికిల్లె నుపద్రవంబురాఁ
దెప్పిఱుదారిఁజూచెదరు ♦ ధీనిధులేయెడనంచుఁ బల్కెనన్.

కం॥ మనమున నానందించుచు
విని ప్రత్యుత్పన్నమతి వి ♦ వేకియుతుఁడు నా
నని దీనికింత యేటికి
ననరంతగ వచ్చినప్పు ♦ డరయుదమనుచున్. 62

గీ॥ యద్భవిష్యంబు తా మాట ♦ లాడకుండె
నంతట ననాగతవిధాత ♦ యాజలాశ
యము వెడలిపోయి యొయ్యనా ♦ యర్ధరాత్రిఁ
దగునుపాయంబుతోఁ ధ్రువో ♦ దంబుఁ జేరె॥ 63

చ॥ ఇఁక నిట నంతకంతకగు ♦ నెండలమెండున నెండ నీరు మై
నికులు రయంబున న్వెడలి ♦ నెట్టన మూవులు గట్టి మీనబం
ధకములు గత్రెలెత్తెలలు ♦ నాదగుసాధనముల్ గ్రహించి వే
డుకలఁ జెలంగి చేపలఁ బ ♦ ట్టుత్వము మీఱఁగఁ బట్టి
యీడ్చుచున్. 64

చ॥ స్తిమితముతోడఁ గట్టునకుఁ ♦ జేర్చుచునుండఁగ నందు యద్భవి
ష్యము కడుమిట్టిమిట్టిపడఁ ♦ జంపిరి; రెండవచేప నీటిపై
సమసినయట్లు తేలగిల ♦ జాలరులంతటఁ జూచి నీళ్ళు తీ
రమునకుఁ జిమ్మి మీనని క♦రంబుల గైకొని గట్టుఁ జేరుచున్.

గీ॥ అద్ది తా మెల్లఁగాఁ బోయి ♦ యాజలంబుఁ
దూఱి తప్పించుకొని బారిఁ ♦ తొలఁగిచనియెఁ
గాన మతిమంతుఁ డేయెడఁ ♦ గాని కీడు
గనడు నావిని టిట్టిభ ♦ మనియె నిట్లు. 66

క॥ ఇందులకై డెందంబునఁ
గొందలమందకుము పనులు ♦ గూడినవేళన్
డిందుపడ కేమఁగంటిమిఁ
బొందుపడంజేసి యశముఁ ♦ బొందెదఁగనుమీ. 67

చ॥ అనవుడునాపులుంగుచెలి ♦ యంతటభర్తకుమారుపల్కగా
మనమున భీతినూఁదుకొనె♦మార్పులు లేకది కొన్నినాళ్ల కం
దునఁ బ్రసవించిసం గినిసి ♦ తోయవిభుండల పక్కిపంతముం
గనవలెనంచుఁబొంగితమ♦కంబునఁగై కొనియెం దదండముల్.

ఉ॥ పిమ్మటనాపులుంగుచెలి♦పెన్మిటిఁగన్గొని త్రొల్లి నాదు వా
క్యమ్ములు త్రోసిపుచ్చి విన♦రైతి ఇఁ కేమిఫలంబటంచు బా
ష్పమ్ములుకాల్వలోయనఁగ♦జారుచునుండగనంగలార్చినన్
నెమ్మది లేకటిట్టిభము ♦ నెమ్మిసతిన్ బుజగించి మీఁదటన్.

చ॥ పులుగులగుంపుఁగూర్చికొని ♦ పొంగుసముద్రునిపాటు వానితోఁ
తెలియఁగఁబల్కి వారిధులఁ♦దెంపరియై యొకసారిపుక్కిటం
గలయఁగఁబట్టజాలిన జ ♦ గన్నుతశూరుఁడుఁబన్నగాశనుం
డిల మనకుంబ్రభుండనుచు♦నీజడరూపుఁడెఱుంగ జేయెదన్.

ఉ॥ కావునవానికింక మన ♦ కష్టవిధంబెఱిఁగింపకున్న నీ
జీవననాయకుండెపుడుఁ♦జేవఁదొలంగడు తాల్మి దా నహం
భావముమానఁడిప్పనికిఁ♦బంతమెయుంచినరాదు పోయి యా
దేవనుతున్ ఖగేశు వినుతించిన మేలుఘటించునాతఁడున్.

చ॥ అనితమితోనోడంబడిచి♦యావిహగంబులు దానుభక్తితో
వినుతులొనర్పనాతఁడట♦వేగమునంగనిపించి మీ మనం
బునఁగలదోహదంబులను♦ బొందుఁడొసంగెదనాఖగంబులం
బునిధియొసర్చినట్టి విధి ♦ పోలవచించిన నాతఁడల్కతోన్.

గీ॥ జలనిధింగాంచి తనమహా ♦ శాసనమున
నండములనెల్లఁ దెప్పించి ♦ యావిహంగ
ములకు నిప్పించి మాజనం ♦ బులకు నింక
నెగ్గుదలఁపకుమదినీకు ♦ లగ్గుగాదు. 73

గీ॥ అనుచుశాసించి యావిహం ♦ గాధినాథుఁ
డచట నంతర్హితుండయ్యె ♦ నంత టిట్టి
భంబు తమవారితో నిశాం ♦ తంబుఁజేరి
సతికి నండంబులంజూపి ♦ సౌఖ్యమొందె. 74

ఉ॥ నావినిసంతసించుచు మ ♦ నంబున నక్కలతేనిఁగాంచి సం
జీవకుఁడిట్లనెన్ ధరణి ♦ జీవులకేమెడనైన డాగినం
జావులభింపకుండునె ? వి ♦ చారమదేటికి ? పుట్టిగిట్టుమ
ర్త్యావళినెందఱంగనమ♦యారె? హాహాహాళిఁజెందనాయమే.

ఉ॥ మిత్తినిబట్టిగెల్వఁగల ♦ మేటియొకండుగలాడె ? దానిచే
హత్తుకొనంగ దుష్టయశ♦మందుటఁగానిమఱొండుగాదు నా
చిత్తము ప్రాణహానికిని ♦ సిద్ధమెకాని సుమానహానికే
మెత్తుననోర్వఁజాలదిది♦యంతయు నిక్కముమాట లేటికిన్.

ఉ॥ కావున నేనుయుద్ధమున ♦ కై చేనుదెంతునటంచు జేనితో
నీవ్రువచింపుమింక నిట ♦ నిల్వకపొమ్మన వంచకంబు సం
జీవకునాజ్ఞ వేగమున♦సింహముచెంతకుఁబోయి వానితోఁ
దావచియించెసర్వము య♦థావిధిఁబూసలఁగ్రుచ్చినట్టులన్.

ఉ॥ కక్షవహించి గోవిభునిఁ ♦ గాలునివీటికిఁ బంపఁబూని హ
ర్యక్షమవార్యకోపమున ♦ నార్చుచునుండఁగగోవిభుండుప్ర
త్యక్షముగా రణంబునకుఁ ♦ దావెసరానట రెంటికిన్ సహ
స్రాక్షునికైనఁ జూడఁదగ ♦ నట్టిమహారణమయ్యెనంతటన్.

వ॥ అట్టియెడఁ గరటకుండు దమనకుంగాంచి దమనకా! భవ
దీయమంత్రశ్రవణఫలంబు మెకంబులయెకిమీఁ డనుభవిం
చెడు. కంటివే; కార్యాకార్యవిచక్షణంబులే కిట్లాచరించుట
న్యాయంబగునె? లోకంబునం గొందఱు విజ్ఞులమని తామ
కృత్యాకృత్యంబుల నిర్ణయింతురు. వైపరీత్యంబున దైవాను
కూల్యంబు పొసంగదని వక్కాణింతురు గాని తమ యవి
వేకంబని విచారింపరు. అట్టిమూర్ఖులకు బుద్ధిచెప్పఁ
బూనినవాఁడు మర్కటంబులకు బుద్ధిఁజెప్పఁదలంచిన
సూచీముఖంబు చందంబునఁ గీడొందును. అకథ వక్కా
ణించెద వినుము. 79

—♦ సూ చీ ము ఖ ము క థ ♦—

కం॥ హిమవద్భూమిధరప్రాం
తమునన్ లలితఫలసుమ వి ♦ తానయుతార

ణ్యముగల దచ్చట వానర
సముదాయ మొకండు సంత ♦ సమున వసించున్. 80

గీ॥ ఒక్కరోజున నాగుంపు ♦ మిక్కుటమగు
శీతబాధితమై మహా ♦ జ్యోతిరింగ
ణనికురంబముఁగని వహ్ని ♦ యనెడిబుద్ధి
డాసి చలిగాచుకొనుచు నుం ♦ డంగ నచట. 81

కం॥ సూచీముఖమనువిహగము
చూచికపీంద్రంబులార ! ♦ చోద్యంబగు నా
లోచింపఁగ నివి మిడుఁగురు
లాచాయంజూడు డచట ♦ ననలంబుండెన్. 82

చ॥ అటకరుదెంచి కాచికొని ♦ యాచలిపాపికొనుండనంగ మ
ర్కట మొకఁడందునా నుడికి♦ గాఢతరంబగుకోపమూని నీ
విటనిటుమాకు బోధకుఁడ♦వేయని నిక్కుచు వెక్కిరించిసం
దిటఁగొని యాఖగంబుఁ గడ ♦ తేర్చె నఖంబులఁ గ్రుచ్చి
గ్రక్కునన్. 83

చ॥ ఇలమతిమంతుఁడెంచి మతి♦హీనునకాడుహితంబు మేలుగాఁ
గలదె? హితప్రబోధకుని♦కంటె హితోక్తుల నాలకించువాఁ
డలవడ డెందునం; దనకు♦ నన్నిటిలోనశుభంబుఁగోరి య
న్యులకునుఁ గీడుగోరు జను ♦ డొందు వినాశము మాటి
మాటికిన్. 84

—• వ ర్త కు ల క థ •—

వ॥ తొల్లి నందిగుప్తుండనువాఁడు సుదర్శనగుప్తుని వంచింప నెంచి తండ్రిని ధనంబును గోల్పోయె నకట్టి వర్తకాగ్రణిం చెద నాలకింపుము. 85

సీ॥ భువిజనావతియను ♦ పురి సుదర్శనగుప్తుఁ
డును నందిగుప్తుండు ♦ ననెడువర్త
కులు నిర్వురేయెడఁ ♦ జెలిమినుండిరి; వారు
ధనము సంపాదింపఁ ♦ దలఁపుగలిగి
యన్యదేశంబున ♦ కరుదెంచి కొంతకా
లము పాలిబేరంబు ♦ ల నొనరించి
యభిమతంబొనగూడ ♦ నభిజనంబునకు రా
నందిగుప్తుఁడు మహా ♦ నందమొంది

గీ॥ యలసుదర్శనగుప్తుని ♦ నంతఁగాంచి
మనము ధనముల నిపుడుఁ దె ♦ చ్చినవిధంబు
మఱచిపురమున వెల్లడిం ♦ పంగఁజనదు
మదిఁదలంపుమువిబుధ సం ♦ భాషితములఁ. 86

మ॥సరఘా శ్రేణిసమార్జితాచ్ఛమధువుల్ ♦ సర్వంబు డెందంబునం
గరుణన్వీడి జనుల్గ్రహింతురుగదా ♦ కాబట్టి లోకంబునం
దరయన్ న్యాయసమార్జితంబగుధనం♦బన్యుల్గ్రహింపంగఁజూ
తురుదీనిన్ నగరంబుబాహ్యమునసెం♦దుంగానిదాపందగున్.

చ॥ వలసినవేళఁ దెచ్చికొన ♦ వచ్చుననంగ సుదర్శనుండు నీ
తలఁపు యథార్థమౌటయని♦దానిని నిర్వురు నొక్కబిందెలో
పలవెసఁబోసి యొక్క వట ♦ పాదపసన్నిధిఁబాతి మందిరం
బుల కరుదెంచి డెందముల♦పొందునవర్తిలుచుండిరేయెడన్.

గీ॥ కొంతకాలంబునకు నంది ♦ గుప్తుఁడొక్క
వాసరంబున నల్లగు ♦ ప్తస్థలమున
కరిగి యాబిందెత్రవ్వి తా ♦ నపహరించి
కడువెసందెచ్చి డాపటి ♦ కంబుఁజేసి. 89

మ॥ తనుపారన్ మఱికొంతకాలమున కా♦తండొక్కనాఁడాసుద
ర్శనగుప్తుంగని విత్తమెత్తుకొనిరా ♦ సందేహ మేమాత్రమై
నను గాన్పింపదు రమ్మటంచుఁ గొని వెం♦టంబోయి యా
చిహ్నముం
గనియామేదినిఁద్రవ్వినన్ ధనమటం♦గాన్పింపదాయెన్వెసన్.

ఉ॥ అంతట నందిగుప్తుఁడట ♦ నచ్చెరువందుచు వానిముందటం
జింతిలు నాసుదర్శనునిఁ ♦ జేతనురంబును బాదికొంచు నీ
యంతటి మిత్రహంతకుఁడ♦యారె? జగంబునలేఁడు చెల్మితో
నింతకు నీవొడంబడితి ♦ వే నినులోకము లాడిపోయవే.

ఉ॥ కంటికిఁగానరాక తమ ♦ కంబున నద్దమరేయి నెప్పుడో
యొంటిగవచ్చి నీవు ధన♦మొయ్యనఁగైకొనియజ్ఞుఁడట్లయా
కొంటెతనంబునం బరుల♦కొంపలఁగూల్తువె? లేక యాధనం
బంటఁగ నేరికిం దెలియు♦నా? మఱిదానికిఁ గాళ్ళువచ్చెనా?

సీ॥ కానిమ్ము, రా, నిన్నుఁ ♦ బోనిచ్చెదనె ? నంది
గుప్తుండలంతులఁ ♦ గూర్చువాఁడ
టంచు నీవెంచకు ♦ మాసొమ్ము నీచేతఁ
గ్రక్కింపకున్న నే ♦ నొక్కమేటి
మగవాఁడనాయంచు ♦ జగడంబుసేయుచు
నాసుదర్శనగుప్తు ♦ నంటికట్టు
పుట్టంబుఁ జేఁబట్టి ♦ భూనాయకుని కొల్వు
కూటంబునకురాక ♦ కుదుటపడ వ
గీ॥ టంచులాగిన కోపంబ ♦ ణంచుకొంచు
నాసుదర్శనగుప్తుండు ♦ నతనిఁజూచి
యేలచిందులు వైచెదు ♦ తాళుమింక
వినుము నాపలుకులంత నీ ♦ విధముఁ గనుము. 93

చ॥ వదలుమనంగఁ గోప మని♦వార్యముఁగా, నలనందిగుప్తుడుం
బదిలముగానటింపఁ గల ♦ వాఁడవు నీవు; ధనంబుపోయి క
ష్టదశవహించు నేనెటుల♦స్థైర్యముతో నివసింతుఁ? గాన ని
య్యది సరిపోక నీనుడుల ♦ నా వినఁగావలె? సిగ్గులేదొకో.

మ॥ ననుపీడందగవౌనె?రమ్మనఁగఁగా♦నిమ్మన్లెయంచుఁ సుద
ర్శనగుప్తుండట వానితో నరుగుదే♦రఁ నందిగుప్తుండు తా
మనుజాధీశునిఁడాసి సర్వమెఱిగిం♦పఁ మీఁద నన్యుండు మ్రొ
క్కిని వేదించె యథార్థసంగతులఁదా♦ ఖేదంబు వేధింపఁగఁ.

గీ॥ అంతటం బార్థివుండు ధ ♦ ర్మాధికృతుల
నటకు రావించి యిర్వుర ♦ నప్పగించి
వీరి తగవును దీర్పుడు ♦ మీరటంచుఁ
బలికివారి నియోగింప ♦ వారలపుడు. 96

ఉ॥ వారివివాదమెల్ల విని ♦ వాదిఁ గనుంగొని త్రవ్వివిత్త మె
వ్వారలుచూచుచుండఁ బ్రతి♦వాదిహరించెఁ? దలంపసాక్షులు
న్నారుగదా? యనంగఁ గొను ♦నా? ధన మన్యులెఱుంగ
దొంగ; యె
వ్వారలు సాక్షులుండిరని♦ వారలఁ దెచ్చెద నక్కటక్కటా.

ఉ॥ అచ్చటనొక్క మఱ్ఱిగల ♦ దన్యము లేదు మఱేమిసేతు నే
నెచ్చటఁజొత్తునా కిపుడు♦నెయ్యది దిక్కని ఖేదమొందుచుం
బొచ్చెము లేనిమార్గమునఁ ♦ బోవుదునేని వటంబెసాక్షియై
వచ్చినమీరలెల్ల వినఁ♦ బల్కెడుగాక యథార్థ తత్త్వముల్.

చ॥ అనిశపథంబొనర్పఁ గని ♦ యచ్చటివారితఁ డెట్టిపుణ్యుఁడో
తనరుచు లేనియట్టి శప ♦ థం బొనరింపఁగ నేరికానె? నై
ననునిదిచూడ కెప్పగిది♦నాయముదెల్పఁగ రాదు సర్వముం
గనుఁగొనుచుండు దేవుఁడల♦కల్లనిజంబు లెఱుంగు నేయెడన్.

చ॥ అనుచుఁదలంపవీఁడెధన♦మంతయుఁదెచ్చిహరించిపాపమా
తనిపయి నిందమోపి యిటు♦తానిట నెంతటిసత్యవంతుఁడో
యనెడియశంబుఁబొందవలె♦నంచుమహార్భటిసల్పుచుండెనొ
క్కొ?నెఱయ"అంకుటాలికినిఁ♦గ్రొత్తడిసుద్దులుపెక్కులా"
గదా? 100

సీ॥ అనుచుఁ జూపులు చెప్పి ♦ కొనుచుండ సభ్యు, లొం
డొరుఁ జూచిలోన న ♦ చ్చెరువుఁ జెంది
క్ష్మాతలంబున నిట్టి ♦ శపథ మశ్రుతచరం
బని ముచ్చటించుచు ♦ నవ్వణిజులఁ
గని నేడు ప్రొద్దువో ♦ యెనుగదా ఱేపు మీ
తగవుదీర్తుము రండు ♦ తప్పవద్దు
నా వల్లెయని నిశాం ♦ తముల కేగిరివారు
నందిగుప్తుండంత ♦ నాటిరేయి

గీ॥ గృహబహిర్ద్వారమును మూసి ♦ కేరితనదు
జనకునింబిల్చి వానితో ♦ స్వకృతమంత
యును నివేదించి సాష్టాంగ ♦ ము నొనరించి
ప్రాజ్ఞుఁడోయన నిట్లు చె ♦ ప్పందొడంగె. 101

గీ॥ అఖిలపురుషార్థసాధన ♦ మర్థమెపుడు
విత్తవంతునిలోకులు ♦ వివిధగతుల
గౌరవింతురు కల్మష ♦ క్షపణమునకు
నర్థమెనిదానమనివిజ్ఞు ♦ లండ్రుగాదె. 102

ఉ॥ కావునఁ జేతివిత్తమును ♦ గావజనుండు నుపాయవంతుడుం
గావలెఁగాని మూర్ఖుఁడనఁ ♦ గాఁ జరియింపఁగరాదు జాగులే
కీవట కేగి సూర్యుఁ డుద ♦ యింపకమున్నె తదంతరంబునన్
సూవెయణంగి యుండవలెఁ ♦ జూడుము విత్తము దకుఁ
మార్గమున్

గీ॥ అరయ జేపటిదినము ధ ♦ ర్మాధికృతులు
వచ్చి వృక్షంబు నడిగిన ♦ వదలి వెఱపు
నిచటిధనమా సుదర్శనుఁ ♦ డె త్తికొనియె
ననుచు ధైర్యంబుతోఁ బలుక ♦ మయ్య తండ్రి ! 104

గీ॥ ఇంతమాత్రంబుఁ జెప్పితి ♦ వేని జయముఁ
గాంచుమనపక్ష మనఁగ నా ♦ లించితండ్రి
కీలుతలపోయుతఱి వచ్చు ♦ కీడుగూడఁ
జంతసేయంగవలెనంచుఁ ♦ జెలిమినుడివి. 105

వ॥ ఇట్టి విచారంబు లేనిచో శాబకంబుల రక్షింపంబోయి కోలుపోయిన బకంబుచందంబగు. అక్కథ వక్కాణించెద నాకర్ణింపుము.

—♦ కొంగకథ ♦—

కం॥ ఒకనింబమహీజముపై
బకమిథునంబుండెఁ బిదప ♦ బహుదినములకా
బకముచెలి గర్భవతియై
యొకకొమ్మం గూడువెట్టి ♦ యుత్సాహమునన్. 107

గీ॥ అండములువెట్టి పిల్లలా ♦ నట్లొనర్చి
పెంచుచు నొకప్పుడది తన ♦ పెనిమిటిఁగని
మున్నిచటి పక్షిశాబక ♦ ములను క్రింది
పుట్టలోఁబాముభక్షించి ♦ పోవుచుండ. 108

గీ॥ దాని బాధలుపడ లేక ♦ తరువుమీఁది
పులుగులొక్కటిగ లేచి ♦ పోయినవట
వింటిరావింత; దీనిని ♦ విన్నదాది
నుండి నాచిత్తమెఱియుచు ♦ నుండెమిగుల॥ 109

చ॥ ఎఱుఁగక దీనిఁజేరితిమి ♦ యీపసికందుల కొక్కకీడురాఁ
దటఁయఁగలార మేయనుచుఁ ♦ దావచియించుచుఁగంటనీరిడన్
వెలుపువహించిజాయఁగని ♦ వెంగలికైవడిఁదాబకోటమే
తెలుఁగునుదోపకుండుట మ ♦ దింగడుఁజింతిలికొంత సేపటన్.

ఉ॥ ఊరక నీవిదేటికెద ♦ నుమ్మలికంబువహింతువిట్లు నే
కూరినబారికిన్ వెఱపుఁ ♦ గూరక వైరివధించుకీలు నే
నారసినాడనింక విను ♦ మచ్చట మ్ముంగివసించునట్టియా
యీరమునుండి పుట్టవర ♦ కీమొదఁజేపలవైచియుంచెదన్.

చ॥ అటులఘటించిరన్ మనకు ♦ నన్నియు సేకురునంచుఁబల్కి యం
తటఁ గమలాకరంబునకుఁ ♦ దాఁజని చేపలఁదెచ్చి వేయ మి
క్కుటమగు వేడ్కముంగియట ♦ కుంజేని మీలభుజించి పుట్టచెం
గటి కరుగెంచిచంపిభుజ ♦ గంబు భుజించెను కొంగపిల్లలన్.

చ॥ కాన నొకండు సేయఁజేనఁ ♦ గా మఱియొండగునంచుఁ బల్కన్
దానికినందిగుప్తుఁడటఁ ♦ దంద్రిఁగనుంగొనిలోన సందియం
బూనక నేను చెప్పినటు ♦ లుండిన భద్రముగూడు నావుడున్
సూనునిమాటకొప్పకొనె ♦ సూత్రుదకున్ జనకుండుగూరిమిన్.

ఉ॥ అంతట నాతఁడున్ జనకు♦నానిశిఁ దాఁ గొనిపోయి మ్రానిగ
ర్భాంతరమందునుంచి నిల♦యంబునకుం జనుదెంచితక్క రే
యంతయుఁ బుచ్చి రేపకడ♦న్యాయవిధిజ్ఞులచెంత కేఁగుచున్
వంతదొఱంగియంతఁ బ్రతి♦వాదియు నచ్చటికేఁగుదెంచెడిన్.

ఉ॥ వచ్చినవారిఁ దోడుకొని ♦ వారలు వెల్వడి మఱ్ఱిఁ జేరి లో
నచ్చికమ్రాని పాదపమ ! ♦ నాటిదినంబున వీరలిచ్చటం
గ్రొచ్చిధరిత్రి విత్తమును♦గుప్తమొనర్చి యదెట్టుమీఁదటం
దెచ్చిరి?సాక్షివౌటనీకఁ♦దెల్పుము నీవు యథార్థమంతయున్.

చ॥ అననిటఁ బాతినట్టి ధన ♦ మంతయు నొక్కదినంబునన్ సుద
ర్శనుడిట కొక్కరుండె నిశి ♦ జెంకకవచ్చి వెసన్ హరించిపో
యెన నెడినాద మొండల మ♦హీరుహమధ్యతలంబునుండి వ
చ్చిననటనున్న వారలల♦చిత్రపటంబులమాడ్కి నుండఁగన్

ఉ॥ అంతట నాసుదర్శనుఁడు ♦ నారసివారలఁ జూచి యిద్ది దృ
ష్టాంతమటంచు నెంచకుడి♦సాలమదెక్కడ?సాక్ష్యమేడ?యీ
యంతర మీరలాజ్ఞయిడి ♦ నంతనె తెల్పెదనంచు వేడి తా
నంతటవృక్షమెక్కివిట♦ పాంతరముల్పరికించి యొక్కటన్

చ॥ గుహవలె భీకరంబయిన♦ కోటరముంగనిలోనఁ దూఱఁగా
దహతహలాడియప్పుడొక♦తంత్రమునారసి మొందుగా దెమ
దు హరిఁదలంచి సందెడిడి♦తోడ నెయింగల మంటఁ జేయఁగా
దహనశిఖావితానపరి ♦ తప్తతనుండయిలోన వృద్ధుఁడున్.

ఉ॥ బెగ్గిలి వేడికోప కొక♦ పెట్టునఁగూయుచుఁ బైకిఁ దూఁకి తె
మొగ్గిధరిత్రి వారలకు♦మ్రొక్కి మహాత్మకులార! మిమ్ములన్

సిగ్గుగుఁజూడనాకు; నీకుఁ ♦ జేరెద నాకము; నందిగుప్తుఁ డి
ట్లగ్గికి నన్నొసంగె వినుఁ ♦ డాతనితండ్రిడినటంచు నయ్యెడన్.

గీ॥ అసువులనువీడెఁ బిదప ధ ♦ ర్మాధికారు
లాసుదర్శనగుప్తున ♦ కా ధనంబు
నెల్లదెప్పించి యిప్పించి ♦ హితముఁదెల్పి
గొఱుతవేయించిరా నంది ♦ గుప్తునపుడు. 120

వ॥ అని వక్కాణించి కరటకుండు వెండియు నిట్లనియె. మొదట విచారంబుదొఱఁగి నీవచనంబుల నంగీకరించితిఁ గాని యిది యకార్యంబని తలఁపనైతి. సంజీవకుండెన్నఁడైన మన కపకారంబు గావించినవాఁడు కాఁడె? అట్టివానికిఁ గష్టంబుఁ గల్పించితివి. పాపాత్ముండనై యిందులకు నేనును నీకు సహాయుండనైతి. ఇది మనకు లగ్గుగాదు. పరుల వంచింపనెంచిన వంచకుండు తానె వంచితుండగు. ఇందులకు నీకొక్క కథ వక్కాణించెద నాకర్ణింపుము. 121

—♦ ధ న గు ప్తు ని క థ ♦—

సీ॥ ధరణిలోన నజస్తు ♦ దంబు నాపురి నింద్ర
పాలితుండను వణి ♦ గ్వరుఁడుకలఁడు
అతనికి ధనగుప్తు ♦ డను మిత్రుఁడొకడుండె
నింద్రపాలితుఁడు దా ♦ నింటనున్న
యఱువదిపుట్ల లో ♦ హము కూలివాండ్రచే
నెత్తించికొని యా ప్త ♦ హితునికడకు

నరుదెంచి యన్న యు ♦ న్నట్లుండి యిప్పుడు
బరదేశమునకుఁ బో ♦ వలసివచ్చెఁ

గీ॥ బయనమది త్రెప్పె దీనిని ♦ భద్రపఱిచి
యెంచికన్గొని నీయొద్ద ♦ నుంచుకొనుము
వెలనిఁక నెఱుంగుదువుగదా ♦ విక్రయింపు
మప్పటికి వడ్డితో లాభ ♦ మమరు నేని॥ 122

చ॥ పరులవిధానినీవడిగితి ♦ వాడుకచొప్పునఁ బుచ్చుకొమ్ము నీ
సరకువిధంబునంగనుము ♦ చౌకగనమ్మకుమాగిమీఁదటన్
మఱియొకనాటికమ్మదము♦మాటలవెంబడిఁబ్రొద్దువోయెనీ
సరకురయంబునంగొనుము ♦ జాగొనరింపకుమంచుఁ
బల్కెనన్. 123

ఉ॥ ఆతఁడు నేనునీకిపుడు♦నన్యుఁడనా ? మఱినాదుసొమ్ముగాఁ
జూతును నీదుసొమ్మెపుడుఁ ♦ జూడమఱొందుగ
నమ్ముమంచుఁ దాఁ
జేతులనప్పగించుకొనె ♦ స్నేహముతో నపుడింద్రపాలితుం
డీతఱినీకునావలన ♦ నింతశ్రమంబానఁగూడెఁ బోయెదన్.

చ॥ అనుచువచించిమిత్రుఁడగు ♦ నాధనగుప్తునను ఙ్ఞ వాని వీ
డ్కొనిచేనిమందిరంబునకుఁ♦గొంచకయామఱునాడు లేచికూ
ర్చిన విషయాంతరంబునకు ♦ శీఘ్రమెపోయి స్వకార్యమంత
యుం
బనుపడునట్లుకూర్చుకొని♦వచ్చిముదంబునఁగొన్ని నాళ్లకున్.

సీ॥ అవ్వర్తకునిజాడ ♦ నరుదెంచి యాతఁ డ
డభ్యుత్థానమొనరించి ♦ యుచితసరణిఁ
గుశలంబునారసి ♦ కూర్మితోఁబయనంపు
వృత్తాంతమడుగఁగా ♦ వించి కొంత
తడవుసల్లాపంబుఁ ♦ దదనురూపంబుగా
నతనివాణిజ్యంబు ♦ నందుగలుగు
మంచిచెడ్డల విచా ♦ రించి లోహము కొంత
వెలహెచ్చెననివింటి ♦ వీటనిపుడుఁ
గీ॥ నల్ల మనలోహమేమయ్యె ♦ ననఁగనతఁడు
వదనమందలి దీనభా ♦ వంబుదోప
నాదులోహంబు కొంచెముం ♦ డంగ దాని
తోఁ గలిపి నీదులోహంబు ♦ త్రోసిగదికి. 126

చ॥ తలుపులుమూసిమీఁదనొక♦తాళమువైచితిఁ;గొంతమందికా
వలెనని నిన్నరానిటకు ♦ వాకిలితాళముఁదీసిచూడ లో
పల నిసుమంతమైనఁ గను ♦ పట్టదులోహము; దీనినెట్టులం
దెలుపుదునీకటంచు వెను♦దీయుచునుంటిని లోనఁజింతలన్.

గీ॥ నేను నాసొమ్ముపోయిన ♦ దానికెంత
మాత్రమైననుఁ జింతింప ♦ మిత్రుఁడుంచి
నట్టి సరకాతఁడిటకు రా ♦ నయ్య నీదు
సొమ్ముఁగొనుమిదిగో యటం ♦ చు ననవైతి. 128

చ॥ అని మదికేమిదోపకిటు ♦ లారయుచుంటిని దీనివిన్నచో
జనములుమెత్తురా ? తగు వి ♦ చారణసేయఁగ మా
గృహంబునన్

మునుపటిరీతిగాదిపుడు ♦ మూషికబాధలు పెచ్చురిల్లె దే
నినిఁ బ్రదుకంగనీయవవి♦నిక్కముగామనలోహమంతయుఁ౯.

ఉ॥ పొంగుననొటఁగొట్టుకొని♦పోయెనటంచని నిశ్చయించి యీ
సంగతినీకుఁజెప్ప మది ♦ జెంకితి నావిని యింద్రపాలితుం
డంగదలోనణంచికొని ♦ యాతనిమోసమెఱింగి యీతఁ డి
బ్బంగిధనంబుఁగైకొను ను♦పాయముబన్నినవాఁడుగావున౯.

ఉ॥ ఈతని మాఱుమోసమొన ♦ రించినఁగాని ధనంబురాదు సం
గాతము వీడరాదనుచు ♦ గాఢముగాఁదలపోసి మిత్రమా!
నీతలఁపేనెఱుంగనె? గ♦ణించిన దైవముచేసినట్టి యీ
సేతకునేమిచేయుదుము ♦ చింతిలనేటికిఁ? బోయివచ్చెద౯.

కం॥ అనిచెప్పి సెలవుఁగైకొని
తనయింటికిఁబోయి యదిమొ ♦ దలుకొని నేస్తం
బునఁదిరుగుచు నా ధనగు
ప్తుని యింటికి దినదినమునఁ ♦ బోవుచునుండె౯. 132

ఉ॥ అంతటనొక్కనా డతఁడు ♦ నాధనగుప్తునితోడ లోకవృ
త్తాంతముఁలాడునట్టి సమ ♦ యంబున వీధినొకండు రేగుపం
డ్లంతికమందునమ్మ రవ ♦ మాతని పుత్త్రికుఁడాలకించి తా
నెంతయుఁ దండ్రి పండ్లుకొని♦ యిమ్మని యేడ్చుచుఁజొచ్చు
వెట్టిన౯. 133

గీ॥ ఇంద్రపాలితుఁ డాబిడ్డ ♦ నెత్తితండ్రి
గా, వరాలుగా, బంగారు ♦ గా ఫలంబు
లిపుడు కొనితెచ్చి యిచ్చెద ♦ నేడువకుము
రమ్మని ఫలంబు లధికదూ ♦ రంబుపోవ. 134

గీ॥ వెంబడించు నెపంబున ♦ వెంటనపుడు
తీసికొనిపోయి యొకచోటఁ ♦ దెలియకుండ
దాచి యానననమున మహా ♦ దైన్యభావ
ముట్టిపడుచుండ నరుదెంచె ♦ నోటలేక. 135

ఉ॥ వచ్చినయింద్రపాలితుని ♦ వాఁడుగనుంగొని బిడ్డఁడేడినా
బుచ్చికుమారుదింపి ఫల♦ముల్గొనుచుండఁగ నింతలోనఁ బా
టుచ్చరుఁడోయనంగనొక♦టక్కరి గృధ్రమువచ్చి బాలునిన్
ముచ్చిరుచుండఁదన్ను కొని♦పోయెనటంచువచించెనయ్యెడన్.

చ॥ అనఘనగుప్తుఁడొక్క మొగి♦హస్తముతోనురమప్పళించుకొం
చు నిటులనీవు పాపమని♦చూడక యింతటి ఘోరహత్యకుం
బనుపడినాడవా? కినిసి♦బాలునిమోమునుఁజూచి వానిగొం
తునులిమివైవడెందమునఁ♦దోచినదా? మఱిచేతులాడెనా?

గీ॥ ఓరిచండాలుఁడా ! ద్రోహి ! ♦ యోరిపాపి !
నికముగాగద్ద బిడ్డ ద ♦ న్నుకొనిపోవు
నా ? వినినవార లీమాట ♦ నవ్వపోరె ?
యనుచు నేడ్చుచు మరల ని ♦ ట్లనియె కినిసి. 138

ఉ॥ ఎంచకుమీవు సొమ్ము లభి♦యించినదంచు; మదించి; దానిగ్ర
క్కించెదనింకఁ జూడుమని ♦ కేకలువైచుచు లేచిపోయి శో
కించుచు న్యాయవాదులకు♦ఖేదవిధంబును విన్నవింపఁదాఁ
గొంచుచు నింద్రపాలితునిఁ♦గూరిచివారలు పిల్చివానినిన్.

ఉ॥ ఆతనినుండి యావిధము♦ నంతయునాదట నాలకించి యా
రా! తిలకింప నీవచన ♦ మత్రశుతదృష్టచరంబునాఁగనే

నీతనియింటనే స్తమున ♦ నేర్పడ నర్వదిపుట్లలోహసం
ఘాతమునుంచిపోతి నెలు ♦ కల్గినిపోయిన వంటదానినిన్.

గీ॥ బుడుత గద్దతన్నుకొని పో ♦ వుటదివింత
యా? యనఁగవిని వారు ♦ లోహంబుఁబిల్ల
వాని నయ్యెడఁ దెప్పించి ♦ వారికొసఁగి
కొఱతవేయించిరా ధన ♦ గుప్తునచట. 141

వ॥ అనిచెప్పి కరటకుం డనేకవిధంబుల దమనకు నుపాలంభించు నవసరంబున మృగనాయకుండు కేసరంబులునిక్కి మూర్తీ భవించినమృత్యువోయన నవ ర్యకోపానలజ్వాలామాలి కాదుర్నిరీక్ష్యుండగుచుఁ జేను దెంచి. 142

ఉ॥ అంబుదనిక్వణంబువలె ♦ నార్చుచునావృషభేంద్రుఁబట్టినే
లంబడఁద్రోచి చంగున గ ♦ లంబురదావళినొత్తిపట్టి ర
క్తంబునుద్రావి యావృషభ ♦ కాంతునికాలునివీటికంపి గే
హంబున కేగుదెంచి మది♦యందనుతాపముపెచ్చరిల్లఁగన్.

గీ॥ వగలఁగూరుచుఁ జెంతకు ♦ వచ్చినట్టి
కరటకదమనకులఁ గాంచి ♦ కలఁతఁజెంది
యెంత ఘోరం బొనర్చితి? ♦ నిట్టినాకు
రాజనామంబదేల? భా ♦ రంబుగాదె? 144

గీ॥ భరణరక్షణములఁజేసి ♦ ప్రకృతిరంజ
నంబుగావించువాని క ♦ ర్థంబుగాని
యస్మదాదులకవని రా ♦ జాహ్వయంబు
కాల్పనా? దూరమెంచని ♦ ఖలుఁడనైతి. 145

సీ॥ కోపించి సంజీవ ♦ కుని జంపికొంటిని
విషవృక్షమేనిదా ♦ బెంచి నటుకఁ
దగునె? యిట్లొసరింపఁ ♦ దక్కిన లెంక కూ
టువకాయువ్రదొరంగు ♦ నవలభూప
తికిఁగల్గు దోసఁగు; సం ♦ దియము లేదీధాత్రిఁ
బ్రదికినన్నాళ్ళు దు ♦ ర్యశముఁదెచ్చి
కొంటిఁగావె యటంచు ♦ గోడుచేఁ గ్రిందుచూ
చుచునుండ దమనకుం ♦ డుచితసరణి

గీ॥ దాయఁబరిమార్చి మీరలీ ♦ చాయఁజింతఁ
బడఁదగునె? కేరి రాజ్యలో ♦ భంబువలనఁ
గాని గర్వంబుచేఁగాని ♦ కడకుత్రేని
పదముఁగోరెడి దుష్టుండు ♦ బ్రదుకఁగలఁడె? 146

గీ॥ ధరణివానికి మరణంబు ♦ దక్కవేఱు
దండమున్నదె? యిట్టి య ♦ ర్థంబు సర్వ
సమ్మతంబన సింహంబు ♦ సంతసించి
నవ్యవైభవభద్రాస ♦ నంబు నెక్కె. 147

గీ॥ దమనకుఁడు మ్రొక్కి యోస్వామి! ♦ తమకు లోక
మునకు శుభమగుఁగావుత ♦ మనివచించి
సకలపరిజనములు తాను ♦ సంతసించి
సౌఖ్యముగనుండెఁ దమరాజ ♦ శాసనమున. 148

చ॥ అనిజననాయకాత్మజుల ♦ కందరికయ్యెడ విష్ణుశర్మ యీ
తనరుసుహృద్విభేదమను ♦ తంత్రముసాంతముగావచించి దీ
నిని భవదీయశాత్రవుల♦నిత్యముఁజూపి జయంబుఁబొంది కీ
ర్తినిఁగనుఁడన్న వేడుకలఁ♦దేలిరి రాజకుమారులాత్మలన్.

—♦ ఆ శ్వా సాం త ము ♦—

శా॥ శ్రీగౌరీపతిపద్మసంభవశునా ♦ సీరాదికోటీరశో
భాగారామలరత్నసంచయకలా♦వ్యాప్తాంఘ్రిపంకేరుహా !
భోగీంద్ర స్తవనీయసద్గుణగణాం♦భోరాశి ! దైత్యాంతకా !
శ్రీగోవింద! మహీసుతాహృదయరా♦జీవాంబురుడ్బాంధవా!

కం॥ రాజపరమేశ ! ఫుల్లాం
భోజవదన ! నిఖిలభూప ♦ పుంజమహాంసో
త్తేజిత భూమిభరణ ని
ర్వ్యాజఘనదయాంతరంగ ♦ యానపంతగా.

ఉ॥ నక్రమహోగ్రశాపహర! ♦ న్యాయపథావనగాఢదీక్ష ! ని
ర్వక్రపరాక్రమోత్క్రమణ♦వైరికులాంతక ! కీర్తిసాంద్ర ! ది
వ్యక్రతుతంత్రరక్షణ ! కృ ♦ పారసపూరితమానసాంబుజా !
చక్రి ! పవిత్రభానుకుల ♦ సాగరపూర్ణశశాంక ! రాఘవా !

—♦ గద్యము ♦—

ఇది శ్రీరామచంద్రకరుణాసమాసాదితకవితాచాతుర్యకాశ్యప
గోత్రోద్భవమాదిరాజు వంశపయఃపారావారరాకా
సుధాకరాబ్బరాజామాత్యపుత్రజగ్గమాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫలరఘునాథామాత్య
కవిప్రణీతంబగునీతికథామంజరియను
మ హా ప్ర బం ధ ము న
తృతీయాశ్వాసము
సం పూ ర్ణ ము

శుద్ధాశుద్ధ పత్రము.

పేజి	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
8	7	హాత్కారమై	హాతార్కమై
9	5	నాకక్కటి	నాకొక్కటి
10	1	నీతిథాక	నీతికథా
55	16	మము	ముము
69	5	డండర	డంబర
97	18	కరుగెంచి	కరుదెంచి
101	3	డభ్యుత్థాన	భ్యుతాన

ఏతత్కవికృత గ్రంథములు.

1. కాళహస్తీశ్వర శతకము 0-2-0

2. భవానీశంకర శతకము 0-2-0

3. సులభ సంగీత బోధిని 0-12-0

4. చికిత్సానిధి 0-12-0

5. భారతధర్మములు 0-8 -0

6. చంద్రహాసచరిత్రము

(శేషాద్రిరమణకవులచే నంకితము పొందబడినది) 0-6-0